

S. Becz Pál
Szürke kis regény

Életrajzi jellegű írások



(1899 – 1972)

S. Becz Pál

1899 – 1972

Szürke kis regény

(Életrajzi jellegű írások, társadalombírálatok,
irodalmi művek elemzése)

2016.

S. Becz Pál

1899 – 1972

Szürke kis regény

(Életrajzi jellegű írások, társadalombírálatok,
irodalmi művek elemzése)

2016.

Borítóterv:

S. Becz Barnabás Álmos

Szerkesztés:

Tótfalusi István

**Válogatás és szöveggondozás
dr. Becz Miklós**

**Magán kiadás
2016.**

Minden jog fenntartva

Senki és Valaki

(Útszéli ballada)

Borongós őszi nap. Az égen kövér felhők úsznak. Méltóságteljesen vonulnak. Terelgeti nyáját láthatatlan juhászuk, a szél.

Jólesően süt az őszi nap, de már fázósan megborzong az ember, ha egy kósza felhő hosszabb ideig melengetteti magát, és elvonja a bágyadt sugarait. Olyan mélabús őszi nap, amely szelíd bájával megfogja a magányt szerető, romantikára hajló embert. Olyan őszi nap, amelyet a költők már annyi változatban megénekeltek, amióta az ember szép szavakba tudja öltöztetni a fogalmakat. Olyan őszi nap, amely százszor ismétlődik, és mégsem ugyanaz. Mindig új varázsa van.

Idős ember eleven sövényt ás ki az út széléről. El kell távolítani, mert útszabályozás van a faluban, és a sövény a tervezett járda vonalába esik. A szomszédház nyitott verandáján megkondul a déli harang.

Az idős ember felegyenesedik, megnézi divatjamúlt, hatalmas Doxa zsebóráját.

– Két percet késik, mormogja. Hiába, megvénültél te is velem együtt!

Megsimogatja a vén jószágot és visszacsúsztatja a hátsó zsebébe. Nyújtózik egyet, megropogtatja a derekát, és abbahagyja a munkát.

– No, együtt, ha már kettétört a nap, és éhesek vagyunk!

Fakó kötényében, amely eredetileg kék volt, megtörli bronzszínűre cserzett, nagy kezét. Előzőleg megmosta a bokor hűvöséből előhúzott üveg vizével. Aztán beleszúrja ásóját a földbe, a csákányt szorosan mellé állítja. Nem dobálja szét a szerszámaikat, még arra a kis időre sem, amíg delel. Megbecsüli őket, mint hűséges segítőtársait. Az ásónyel szép piros színű szilvafából készült. A csákányé akácfa. Mindkettő teljesen sima, egyrészt a gondos megmunkálástól, másrészt a használatból. Itt-ott mind-egyik meg van füstölve. Csillognak a napfényben. Maga készítette a szerszámnyeleket.

Leül egy kidöntött ecetfa törzsére, magára teríti egérszürke kabátját, és az üveget a keze ügyébe helyezi a földre. A táská-

ból papírcsomagot vesz elő, amelyet nyugalmasan bontogatni kezd. Nem siet, pedig a tőkeásás nem az a munka, amelyet kedvtelésből végez az ember, éhes lehet. Végre látható lesz a Népszabadság tartalma, két összeborított zsíros kenyér, négy közepes paradicsom. Kész a felsorolás. Azaz még valami. Korong alakú fémdobozt vesz elő. A doboz oldala sárga, fedőlapja kettéosztott: piros és fehér mező. Rajta ez a felirat olvasható: 40 db. Neocarbolax tabletta. Kinyitja, de nem tabletták vannak benne, hanem fehér szemcsés anyag.

Talán valami szervi baja van az öregnek, és a gyógyszert étkezés előtt kell bevennie? Nem, még most is egészséges és erős. Az arca piros, nem úgy néz ki, mint akin a patikusok híznak. Persze hogy nem gyógyszer az a fehér szemcsés valami, hanem só.

Görbe nyelű bicskájával, amelyet gondosan megtöröl, egyforma szeleteket vág a paradicsomból minden falat kenyérhez. Minden szelet paradicsomhoz hozzáérinti a bicska pengéjének sóba mártott hegyét.

Úgy eszik, mint aki szertartást végez, mintha udvari etiketthez alkalmazkodna. Talán a török szultán sem ült a pazar ebédjéhez nagyobb nyugalommal és jobb étvággal, mint ez az öreg magyar.

Igen. Egyszerű az ebéd, hanem az étvágya nagyszerű! Olyan gusztusosan eszik, hogy bármelyik előkelő étterem vendége megirigyelhetné.

Meggypiros luxusautó fordul be az utcasarkon. Lassít, majd megáll az utca túloldalán. Az utolsó divat szerint öltözött utas száll ki belőle. Jól megtermett, széles vállú fiatalember, innen a harmincon. Látszik rajta, hogy sokat sportol. Nincs rajta egy deka fölösleg sem. Szabályos, derűs arca barnapiros. Sokat lehet a szabad levegőn. Dióbarna a szeme, a tekintete nyílt, vidám.

Egy kicsit nézelődik, majd erőteljes mozdulattal becsapja a kocsi ajtaját, és határozott léptekkel átmegy a túlsó oldalra. Megáll az ebédje vége felé járó ember előtt, és egy ideig némán szemlélgeti.

Az látja ugyan a mustrálgató jövevényt, de mégsem látja. Nyugalmasan szeldelgeti a harmadik paradicsom immár kisebb felét.

A jövevény látja, hogy a másik nem hajlandó tudomást venni róla, belátja, hogy ha valamit akar, akkor neki kell kezdeményeznie. No persze! Elemi illendőség, amelyet minden iskolás gyerek

tud. Ő pedig már jóval túl van az egyetemen. Milyen neveletlennek is tarthatja ez az idős ember, aki tiszteletet érdemel. Meg kell szólítani! Igen, meg kell menteni a város becsületét a vidék előtt! De egyébként is azért jött ide, hogy beszélgessen vele, és megtudja, milyen a lelkivilága, milyen a világnézete, ha egyáltalán van ilyen eldugott helyen világnézete az ilyen egyszerű embernek. Tehát...

– Jó napot, Bátyám!

– Adjonisten!

– Hát, eszünk, eszünk?

Az ember felnéz, a szemében valami pajzán fény bujkál, aztán így szól:

– Az ám, ha velem tart, helyes a többes szám. Eszünk, mert ketten leszünk.

Az arcán megenyhül a ború, a szája szögletében az incselkedő beszéd közben elsimul az a két mély ránc, amelyeket ki tudja hány év gondja szántott bele, az idő pedig egyre mélyebbre ásott, de be nem boronál többé. Bozontos szemöldökével, nagy bajuszával úgy hat, mint egy népvándorlás idejéből itt maradt ősmagyar. Elmélázó, komor, de becsületes arc.

– No, ezen össze nem veszünk, hogy eszem, vagy eszünk, szól a városi.

Jogos a helyesbítés, Bátyja,

Szamár volnék be nem látva!

A meghívást köszönettel veszem,
De gyomorontásom van, nem eszem.

– Egyszerű az orvossága,

Kiadósat böjtöl máma.

– A grammatikát is tudja,

És a rímeket is fújja?

– Én is jártam iskolába,

Annak is csak volt anyaga,

Földrajz, verstan, grammatika.

– Hát, jó az a paradicsom?

– Egész nyáron ezen hízom.

– Hát, a szalonnája, Bátyám?

– Szalad, másként rágnám.

– De pótolja tán az üveg,

Mi van benne, vélem jó bor!

– Igen, csak annyiba kerül,
Amíg a vödör megmerül.
Ami nincs, az nem kell!
– Ami nincs, az nem kell,
– Remek mondás, kedves Bátyja!
– De hogy őszinte legyek,
Bizony, nem énbennem fogant,
Jókaitól vett idézet.

– Hát, Bátyám, Jókait olvas,
Rajta kívül olvas-e mást?
– Hogy élhetnék könyvek nélkül,
Lelkem újul, velük épül.

– Hát, valóban gazdag, Bátyám,
A derűje azzá teszi!

– Hát, nem öröm épp az öröm,
De mert muszáj, hát eltűröm.

– De az élet, ha keveset...

S nem azt adott, mit keresett...

– Földi ember kevéssel beéri,
Vágyait, ha kevesebbre méri.

– Arany Jánost olvas, Bátyám?

– Most már prózában felelek. Az ember azt olvassa, amiye van. Kőrmöci aranya talán az Államkincstárnak sincs valami sok. Az aranynak én ezt a fajtáját olvasom, amelyből az egész világon csak egy van. Az én Aranyom hódolatot kelt bennem. Hála Istennek, magyarul cseng, és nincs elzárva semmilyen bank páncélszekrényében, hanem közkézen forog! Hála Istennek, megértem nemes csengésű szavát! Ez az Arany színarany és időtálló! Nem kell félteni a kopástól idegen anyag hozzáadása híján sem. Névértéke és fémértéke mindig azonos marad.

A „Puszták harangja” tisztán szól, amióta először megkondult. Szólni fog minden jobb magyar szívének minden időben. Száll hegyek, völgyek, rónák felett diadalmasan. Túlárad az új országhatáron, és száll Dévénytől Orsováig, a Kárpátoktól Újvidékig. Zengő hangjára még a haldokló is felkönyököl vánkosán, és felsóhajt: Uramisten, adj még egy percet!

– Nagy rajongója lehet maga Arany Jánosnak, ha ilyen hódolattal beszél róla! Alaposan kell, hogy ismerje! Megvallhatom, ilyen lelkes méltatással még nem találkoztam!

– Igen, az vagyok, rajongója. Bálványimádó vagyok. Arany, Petőfi, Jókai már gyerekkoromban megigéztek a művészetükkel és a varázslatos nyelvezetükkel.

Több mint ötven év távlatából látom magamat mint második osztályos kisgyereket az iskolapad fölé hajolva, olvasva a sorványa olvasókönyvből a Keveháza egy kis részletét.

„Szép a halál a harcmezőn.
Valaki ott meghal dicsőn,
Bajtársi őt pajzson viszik,
Íját, tegzét mellé teszik,
Mellette bárdot, kelevézt,
Fényes, fehér tűzláng emészt,
Három követ s azon felül
Halmot raknak reá jelül.”

– Nem mondom, hogy gyerekésszel rögtön megértettem Arany János művészetét, de már akkor megragadott a szépsége. Értve vagy nem értve valami foglyul ejtett, és ez a versszak életemben megmaradt bennem, és él még ma is.

Ez az érdeklődés talán előjele volt a későbbi Arany-kultusznak, amely kíséző jelensége életemnek, és ez csak velem együtt múlik el, de csak akkor, ha nincs élet a síron túl.

– Persze, azonos kultusza lehet a két másik nagy bálványának is, és rajong értük is!

– Igen, hiszen ha ezeket nem ismerném, pusztaság volna a lelkem, és bűnösnek érezném magam a mulasztásom miatt. Szégyellném, hogy magyar létemre nem ismerem nemzetem büszkeségeit!

– Jókait is korán ismerte meg?

– Nem voltam tíz éves, amikor az Aranyembert olvastam. Az volt a bevezetés, azután jöttek a többi felejtethetetlen regényei.

Olvastam tűzfénynél, holdvilágnál, pislogó mécs mellett késő éjszakáig. Vasárnap és ünnepnap mindig olvastam. Az esős napok, amikor nem lehetett mezei munkát végezni, szintén ünnepnapok voltak.

– És Petőfit mikor ismerte meg?

– Még olvasni sem tudtam.

– Hát az meg hogy lehet?

– Úgy hogy Édesapám igen sok versét tudta betéve, és azokat el is mondta igen jó szavalókészséggel a házunknál esténként összegyűlt szomszédok, rokonok és jó ismerősök szórakoztatására.

– Meglepő! Hát, mi volt az édesapja?

– Földműves, de rendkívül olvasott ember, széles körű irodalmi ismerettel. Elsőrendű előadókészsége volt. Élethűen tudta utánozni mindenkinek a hangját, beszédmodorát és mozdulatait. Akiről beszélt, azt látta, halotta az ember, jóllehet az illető már nem is élt.

Víg kedélyű, mulatni és mulattatni tudó ember volt. Azért szerettek sokan sokáig maradni nálunk.

– Igen szép méltatása ez az édesapának. Nem minden fiú beszél ilyen hódolattal a szülőjéről!

– De nincs is minden fiúnak olyan édesapja, mint az enyém volt!

– Mit olvasott először Petőfi Sándortól?

– Először? A János vitézt. Azt a csodálatosan szép mesekölteményt, amelyet ma is szívesen olvasok. Végig lekötö a figyelmet az előadás természetességével, tiszta nyelvezetével, egyszerű nagyszerűségével. A képzelőereje lebilincselő, a költőisége szárnyaló.

– Hány éves volt akkor, Bátyám?

–Hát igencsak az elemi iskola kezdetén lehettem, mert biztosan emlékszem, hogy fenntartás nélkül hittem a cselekmény minden csodálatos részletét.

Nekem szerfelett tetszett, és szerettem volna másnak is örömet szerezni vele, hát felolvastam az Édesanyámnak.

E költeménnyel kapcsolatban felelevenedik bennem egy kép.

Látom régi falusi konyháunkat a gerendáról dróton függő nagy lemezkalapos petróleumlámpával, amely meg-megingott hosszú drótján, mint a Kutyakaparóféle kocsmák ivójában, ha lég-huzam tódult be az ajtón. Még a lángja is füstös volt, ahogy a nótában van. Látom a lámpa alatti barnássárga asztalt, amelynek alul a hídja be volt deszkázva, és ott öblös fazekak voltak.

Látom az ajtóval szemben a mestergerendán végigfutó ciparparkányos polcot, amely keresztben átszeli a konyhát. Ez volt a „tányéros”, amelyen csipkés szélű, mintázott nagy tálak, és cifra, virágos tányérok sorakoztak. Ezek inkább dísztárgyak voltak.

Látom jobb felől a falba épített, kétszárnyú, üvegablakos szek-

rényt polcain az oszlopokba rakott fehér tányérokat más cseréptányérok és egyéb konyhaedények társaságában.

Látom a falba épített tűzhelyet, amelynek sütőjében lusta fehér macskánk szokott békésen szenderegni a megsülés veszélye nélkül. Igen, a krumpli sem volt kitéve ilyen eshetőségnek! A macska is minden baj nélkül ugrott ki, ha már jobban átmelegedett az oldala a kelleténél. Nem lett belőle sült macska, csupán annyi történt, hogy a személyleírása nem egyezett meg a bemenés előttivel. Fekete-tarka lett a koromtól. Nem lett abból semmi kellemetlensége. Nem igazoltatta senki. Nyugodtan kóborolhatott, amerre akart. Legfeljebb a szerelmi évad idején volt nézeteltérése valamelyik kandúrral, ha ketten tették a szépet egy csinos macskalánynak. A többi macska elfogadta olyannak, amilyen éppen volt. Egyébként a fekete foltokat szépen le szokta nyalogatni. Amit nem ért el, az maradt, amíg le nem kopott. Nem csinált belőle problémát, igen bölcs macska volt.

Az a jó öreg konyha volt a tanúja, mikor másodszor kezdtem olvasni, de ezúttal hangosan, egytagú hallgatóságomnak a költemény nekem oly igen tetsző sorait.

„Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Fölösleges sütnie oly nagyon
A juhásznak úgyis melege nagyon.”

Édesanyám már kora hajnalban felkelt, mert előző este előkészületeket tett a nagymosásra. Egyébként a mi házunkban valóban nagymosás volt, mert heten voltunk testvérek. Szüleimmel együtt tehát kilenc személy. A mosás ősrégi formája dívott. A már előkészített ruhát mosószékre rakva mosófával sulykolták az asszonyok a kútnál, szabad ég alatt, forró nyárban, hideg télen.

Most is ott volt a nagy szapulókád a konyhában a háromlábú, V alakú állványon, tele gőzölgő, nehéz vászonfehérenművel a jobb oldali fal mellett, a szobaajtó és a tűzhely közötti térségben.

Felkeltem én is, és ott a gőzpárától sűrű levegőjű, de langyos konyhában, melynek a kódében szivárványszínű volt a lámpa

lángja, az asztalnál a karszéken kuporogva végigolvastam a költeményt Édesanyámnak reggelig, amikor iskolába kellett menni.

– Talán nem is kellett volna ilyen részletesen elmondanom.

– De bizony igen jól tette, Bátyám! Olyan hű a leírása, hogy meg tudnám festeni azt a konyhát, ha festő volnék.

Igen szépen és találóan méltatta Petőfi költeményét.

A macska emlegetése révén megismerem a humorát.

Közben elárulta, hogy nagyon szerette az édesanyját.

– Senkit sem szerettem úgy a világon! Angyal volt Ő földi kiadásban!

– Nem kell, hogy többet mondjon!

– Azért használtam csak azt az egy szót, mert mindent magába foglal, mert hiú szándék lenne lelki jóságát csak megközelítőleg is jellemezni.

– Jól ért a fokozáshoz, Bátyám!

– Mégis lejjebb vagyok az alapfoknál is!

– Nekem meg az a véleményem, hogy a túlzófokon áll. De folytassuk! Biztosra veszem, hogy nem állt meg a János vitéznél, hanem ismeri Petőfi többi műveit is. Van-e olyan, amely megragadta a sok közül?

– Hát, erre a kérdésre igen nehéz válaszolni! Egy virágcsokorból is bajos volna kiválasztani, hogy melyik szál tetszik a legjobban, mert egyik ezért, a másik azért szép. Mégis megemlítem három lírai versét. Ezek: Reszket a bokor mert..., Fa leszek, ha... és a Szeptember végén.

– Jobban nem is választhatott volna! Az utóbbi mért tetszik?

– Először, mert váltakozó (kereszt-) rímekben van írva, amely nekem a legjobban tetszik. Aztán a nyugati verselés párosul az időmértékessel.

– Ez lenne minden? Nem gondolnám!

– No, egyéb ok is akad még. A Szeptember végénről október végéig beszélhetnénk. Rövidre fogva, igen megragadott az elmentétek művészi kidomborítása, a formai tökéletesség, az érzelmek mélysége, a tragikus, látnoki jövődőlés, amelyet az idő rövidesen szó szerint igazolt. Gyönyörűen van megénekelve a síron túl is tartó szerelem. Mindig új szépségeket lel a versben az ember. Jó lenne majd feljönni érte „a síri világból”, mint ahogy ő szeretett volna „az özvegyi fátyolért”. Nagyjából az itt elmondottak teszik nekem ezt a művet feledhetetlenné.

Bár ebben a költeményben borongás is van, szépségben csak az alföldről írott versei hasonlíthatók hozzá.

”Lenn, az Alföld tengersík vidékén
Ott vagyok honn, ott az én világom.
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom”

– Maga olyan szerelmese Petőfinek, mint ahogy ő Júliát szerette.
– Az vagyok, de hűségesebb. Ezekben a sorokban Petőfi lelke nyilvánul meg. A szabadságra vágyó lélek, amely ott érzi jól magát, ahol minden egyszerre tárul elé, ameddig a kék ég lehajlik a láthatáron. Ezt nem találja meg a Kárpátok vadregényes táján.

– De jó kritikus veszett el magában!

– Nem valószínű. Én csak a költemény hatását mondtam el úgy, ahogy érzem. Nem értek a műbírálathoz.

– De bizony, nagyon is ért! Kár, hogy nem voltak maguk kortársak! Talán meg is láthatta volna a bálbányait!

– Szeretném, ha megvalósulna az a halvány reményem, hogy majd találkozunk az Égben. És ha kezet fognának velem, igen ki lennék békülve az égi viszonyokkal!

– Szívemből kívánom, hogy úgy legyen! Remélem, meg is kapja tőlük azt a kitüntetést, hiszen maguk rokonlelkek! Egyébként hisz a túlvilágban?

– Az ember szívesen hisz abban, amitől valamit remél.

– Mit remél ott, Bátyám?

– Ha kimerítő választ óhajt, akkor üljünk le, mert erről a témáról sokat lehet beszélni, és állva az ember kimerül, ha nagyon belemerül.

– Köszönöm, de nem vagyok fáradt!

– Éppen azért üljön le, hogy el ne fáradjon! Üljön ide a fatörzsre! A ruháját félti, tudom. De ráterítem a kabátomat a fára. Üljön le hát, ha késhet!

– Jól van, Bátyám, én valóban ráérek! Hanem előbb...

A kocsihoz siet, és hamarosan kövér aktatáskával és egy fonott üveggel tér vissza.

– Kedves Bátyám, hoztam egy kis harapnivalót! Megtisztel, ha a vendégem lesz. Az ember nemcsak Isten igéjével, hanem kenyérrel is él, meg a kenyérhez valóval.

– Megfordítja a mondást, Uram!

– Tudom.

Kicsomagol, fehérkenyér, vaj, téliszalámi, sajt, mustár, füstölt kolbász, és papírzacskóban nagy halom töpörtyűs pogácsa kerül elő.

– Hm! Abból a kis harapnivalóból négy is jóllakhatna gyomorrontásig!

– Eltalálta. Pontosan négy embernek szántam, de a többiek, hála a sorsnak, visszamondták a kirándulást! Így hát, hogy igaza legyen, eszünk, mert ketten leszünk.

– Ohó, várjunk csak az evéssel! Az én meghívásomat gyomorrontásra hivatkozva utasította vissza! Vagy az nem volt igaz, vagy nem csábította a zsíros kenyér paradicsommal!

– Ez egyszer téved! Nagyon is csábított, és most is szívesen megennék egy-két paradicsomot!

– Hát akkor?

– Bátyám csak a maga számára hozott enni. Nem lett volna illő, ha megrövidítem. Én most a várost képviselem itt, maga meg a falut. „A falu és a város közti jó viszony megőrzése is úgy kívánja”, hogy ne ellenkezzen! Én most a vendége vagyok, a magyar ember pedig nem sérti meg a vendégét!

– Meggyőzött, megadom magam. Hanem most a szaván fogom, itt van még két paradicsom. Fogyassza egészséggel!

– Nagyszerű, köszönöm! De kérem azt a gyógyszeres dobozt is a sóval! Úgy szeretnék enni, ahogy magától láttam. És kérem azt a görbe nyelű bicskát is! Talán abban van a jóízű evés titka!

– Ennyi az egész? Tessék!

– Szeretném, ha ezt a bicskát elcserélné az enyémmel!

– Semmi akadály!

– Nagyon köszönöm! Íme, az én cserejóságom!

Finom bőrtokot nyújt át.

Az öreg kiveszi belőle a zsebkést. Hosszan nézegeti, majd visszanyújtja.

– Ohó, Uram, nem áll a csere!

– Nem áll? Talán nem tetszik valamiért?

– Ez egy ezüstrácsos, gyöngyház-berakásos nyelű igen értékes zsebkés rozsdamentes pengével.

– Ezért nem fogadja el?

– Igen, mert húsz se érne meg az enyémből annyit, mint ez. Annak semmi egyéb különlegessége sincs, mint hogy erős és éles.

– Ne legyen olyan becsületes, csak fogadja el, ha örömet akar szerezni nekem! Szeretnék olyan emléket vinni magától, amelyről minden nap eszembe jut! Ezután ezzel a görbe nyelvű bicskával fogok enni. És ha azt kérdezi valaki, hol vettem, azt mondom, hogy ezt a bicskát olyan embertől kaptam, amilyenel úri társaságban sem találkoztam. De ha nem áll a csere, akkor én sem fogadom el a magáét! Vehetnék én gyöngyház nyelvű zsebkést, százat is, de egyikhez sem fűződne más emlék, mint hogy hol, és mennyiért vettem.

– Hiába, újra legyőzött. Legyen!

– Na végre! Hanem a paradicsomot megfellezzük! Jó lesz a vajjas kenyérhez. De most aztán fogjon hozzá komolyan, mert ha veszít harmadszor is, akkor „Vei victis!”

– Kétezer éves szavakkal fenyeget? Vegye vissza a mérlegbe vetett kardot!

– Hát maga a római történelemben is jártas? Érti a latin szót?

– Dehogya! Nem értek Ciceró nyelvén, de ha a lábjegyzetben meg volt adva a magyar jelentés, akkor megjegyeztem. Hanem ez a töpörtyűs pogácsa valóban kitűnő! Ilyet csak a feleségem tud sütni.

– Meg az enyém. Örülök a dicséretnek. Megmondom neki. Próbáljuk ki, csúszik-e rá a mérges-pusztai! Bor mellett más a hangulat.

Utazó poharat vesz elő. Tölt.

– Igyunk hát, Isten éltesse, kedves Bátyám!

– A felköszöntőt is, Uram!

– Na, mit szól hozzá? Jól esett-e?

– Olyan jól, mint a szépasszony kezének a lány simogatása!

– Bravó! Igyunk hát a szépasszonyok simogató, puha kezére!

– Igen gyors lesz a tempó! Hová jutunk, ha ilyen lesz az iram? Később mire iszunk?

– Ó, ez ne aggassa! Ha a szépasszonynál maradunk, ihatunk a szerelmére, csókjára, de legtöbbit a csalfaságára! Most ne rontsuk a hangulatot! Hadd legyen rózsaszínű a világ! Most pedig gyűjtsunk rá! Milyen cigarettát szív, Bátyám?

– Általában sodorni szoktam, de ha néha ünnepet akarok magamnak, akkor Tervet szívok.

– Hát a Symphoniát nem szereti?

– Az már kettős ünnep volna! Az nincs beütemezve a házi költészetbe.

–Na, mára be lesz! Tessék! És a következőkben maga fog kínálni engem, mert a vendége vagyok. Itt lesz kéznél a csomag.

Most pedig térjünk vissza arra a kérdésre, hogy miért hisz, Bátyám a túlvilágban, holott senki sem tudja, így maga sem...

– Azt nem is mondtam, hogy tudom, de hiszem!

– Mért hisz annak a létezésében, akit semmiképp se lehet megtapasztalni?

– Megpróbálom vázolni. Nem hivatkozom a teológiai tanításra, mert a teológia sem tudja bebizonyítani a létezését.

– Igen érdekes, de milyen alapon hiszi akkor, ha nem folyamik a teológiához? Nem a biblia tanításán, a keresztény hívők által kitaposott, kétezer éves kemény úton halad?

– Azon az úton haladok, amelyen biztos világítótorony híján a magam gyújtotta lidércfény világánál bolyongok és keresem a megnyugvás ösvényét.

– Egyre kíváncsibb leszek.

– Persze ahogy egyetlen túlvilágban hívő sem tudta igazolni a hitének tárgyát, úgy én sem tudom. Adós is fogok vele maradni, mert a túlvilágról én sem fogok visszatérni.

– Pedig az lenne érdekes, ha szavahihető ember szájából halanánk, amit nem tudunk! De folytassa, mert a lidércfénynél én sem látok!

– Az az ember,

– aki egész életében lemondásban élt,

– aki elesett mindentől, ami emberivé tette volna az életét,

– akinek a verejtékén mindig mások híztak,

– aki mindig nehéz munkát végzett könnyű pénzért,

– aki életében nem ismerte a kellemest, a szépet, a jót,

– akinek a sorsát mindig mások döntötték el,

– aki testileg, lelkileg tönkrement, elsüllyedt, míg másokat föl-emelt,

– aki a szegénységgel járó egyik megaláztatásból a másikba esett,

– aki mindig függő helyzetben élt,

– aki mindig azt tapasztalta, hogy az ember az embernek farkasa,

– aki tudja, hogy már nincs számára változás, mert a sír felé ballag, és meghal anélkül, hogy élt volna, nos az az ember valamilyen vizsgasztalást, kiegyenlítődést keres. Következésképpen valami igaz-

ságszolgáltatásban bízik, bár nem tudja, Kitől jön az. Aki a földön nem kapta meg azt, amire várt, annak nem marad más igazság, mint az égi. Szörnyű volna azzal a hittel élni, hogy sem a földön, sem az Égben nincs igazság. Ez a tudat oly nyomasztólag nehezedne rám, mint az élettelen sivatag, vagy az életet kizáró sarkvidék.

– Az a sok keserűség, amelyet egy lélegzetre elmondott, attól félek, rám is átragad. Le kell öblíteni egy pohár borral, mert a jó hangulat veszélyben forog! Igyunk hát most arra a szerencsés körülményre, hogy nem a Szaharában, és nem a sarkvidéken vagyunk, hanem szép hazánk szelíd, őszi napsütésében beszélgetünk! És igyunk a szebb jövőre, amely még a maga életében eljön! Egészségére!

– A magáéra is!

– Most pedig kínálja meg érdemes vendégét egy cigarettával! Köszönöm! A füstölgő cigaretta jót tesz a beszélgetésnek. Megértem és tiszteletben tartom a felfogását. Jó az, ha az ember megnyugszik valamiben, bár a magáé igen bizonytalan vigasz.

A földi javak egyenlőtlen megosztása a társadalmi formákból adódik. Látjuk, hogy mindez az erősebb jogán van így. „Homo hominis lupus”, Az ember az ember farkasa.

Nyilvánvaló, hogy nem egy földöntúli Lény rendelése ez! Milyen Isten volna az, aki a kiváltságos keveseknek ad hatalmat az uralkodásra a többség felett? Ami tehát nem Isten rendelése, hanem itt csinálják a tömegek rovására, az itt is kell megváltoztatni a földön! Az élet javaihoz minden embernek egyformán joga van. Azt a jogot a földön kell érvényesíteni, nem pedig a túlvilági kiegyenlítődéshöz reménykedni! A keresztény türelem a hatalmasok malmára hajtotta a vizet. Ezt a kerékkötő nézetet mint elavult dogmát, ki kell dobni a hajóból!

– Igen szép és érdekes, amit elmondott. A füstölgő cigaretta hatására jól beszélt. Jutalomképpen megkínálom egy újjal. Talán akkor is jólesik, amikor engem meghallgat, mert lenne észrevételem.

– Köszönöm! Ha olvasás közben valami érdekes részhez érek, leteszem a könyvet, rágyújtok, és csak azután olvasok tovább. Most az lesz, hogy nem olvasni, hanem figyelni fogok. De előbb igyunk egy pohárral!

– Jó, hogy csak eggyel! Mire iszunk most?

– A békés egyetértésre, még akkor is, ha nem is értünk min-

denben egyet. A beszélgetés sava-borsa a vitatkozás! Várom hát a válaszát, Bátyám!

– Több mint kétezer esztendő történelme igazolja, hogy már igen sokszor belátták azt, amit mondott. Erőszakkal próbálták megszerezni, amit szépszerével nem tudtak elérni. Nem egy példa van rá, hogy nem a túlvilági kiegyenlítődésre vártak, hanem itt a földön, fegyverrel próbálták a hatalmasoktól megszerezni az emberi jogokat. Harcolni tudtak, de nem a sikert biztosító tanult hadvezetéssel, inkább csak a gyűlöletből fakadó elszántsággal. De ha meg is nyerték volna a harcot, nem tudtak volna mit kezdeni a békével és szabadsággal. Nem látták tisztán a célt, nem lettek volna zseniális békehadvezéreik sem, akik nélkül a béke építő munkája kátyúba jutott volna.

A mindenkori államhatalom óriási fölényben volt a szervezetlen tömegekkel szemben. Háború esetén a hadviselés minden ágában járatos hadvezérei voltak. Békében a jól szervezett termelés, a szabályozott belső és külső kereskedelem, és a más népekkel való megfelelő kapcsolat biztosította az uralmukat.

Lassú fejlődési folyamat kellett ahhoz, hogy eljussuk a mai társadalmi formához, amely közel sem az még, aminek lennie kellene.

Minden társadalmi rend olyan jogokat adott, amelyek a saját érdekeit szolgálták, de legalább is nem sértették. Az ezeket tartalmazó alkotmány inkább azt írta körül, hogy a népnek mihez nincs joga. Akik a jogot keresték, mindig úgy végezték, mint lázadók, mert minden az erősebb jogán történt.

– Ez igaz. Így volt, hiszen eddig egyetlen társadalmi rend sem képviselte a nép érdekeit. De hiszi-e, Bátyám, hogy mindez már a múlté? Az apának még mostoha volt a sorsa, de a fiú életében már minden jó lesz!

– Igen szép elképzelés, de én már öreg vagyok, nem lelkesülök olyan könnyen.

– Szóval kételkedik abban, amit mondtam?

– Egy középkori egyházatya azt mondta: Hiszem, mert lehetetlen. Én a maga kérdésére válaszul ezt így mondanám: Non credo, quia absurdum est, vagyis: Nem hiszem, mert lehetetlen.

– Mi okból nem hiszi?

– Hát csak azért, mert a társadalmi rend változhat, de az ember mindig ugyanaz marad. Lelkében mindig megőrzi az őseitől örökölt önzést! A jelen ideológiája sem valósulhat meg a gya-

korlatban.

- Mért ne valósulhatna meg?
- Azért mert az ember lelkéből kiveszett az együttérzés. Ellentétek mindig lesznek, és mindig lesz irigység és gyűlölet is.
- De mért lennének ellentétek?
- Csak a legfőbb okot említem. Minden társadalmi rend kineveli a maga elitközösségét, sőt nyugodtan mondhatjuk, az arisztokráciáját. Az osztálynélküli társadalmon belül egymástól elkülönülő kasztok jönnek létre. Az csoportok egyedei lélekben igen messze kerülnek egymástól. Az osztálynélküli társadalomban látszólag semmi sem mutatja, hogy szembeszökő ellentétek lennének. Nem ütközik ki rangbeli különbségben, előjogokban, de világosan megnyilvánul a végzett munka ellenértéke egyenlőtlenségében. Ez szüli a gyűlöletet fölfelé és lefelé is, sőt az ahhoz társuló lenézést is.

A fölfelé törekvők ma is ugródeszkának használják a dolgozók vállát. A már fent lévők, hogy tetemes prémiumhoz jussanak, és hogy kétszeresen aláhúzzák a rendszerhez való hűségüket, a megtakarítás érdekében leépítenek. Így kevesebb munkással több munkát végeztetnek el azonos pénzért. Ezt a munkás elkönyveli, de ökölbe szorított kézzel. A visszahatás elfojtott, lapangó gyűlölet.

Az emberi önzés kizárja az együttérzést.

A vezérigazgató közönyösen nézi jól fűtött irodájából a huzonöt fokos hidegben dolgozó udvari munkást. Az pedig keserűséggel gondol a meleg szoba lakójára. Ő nyáron a perzselő nap hevében verejtékezik, az igazgató, pedig lefüggönyözött, hűvös szobában van.

Ide illenek Illyés Gyula Nem menekülhetsz c. versének sorai:

”Lenéztünk a hajógépházba,
ahol a dugattyúk között
a fűtők futkostak vörösen
és meztelenül, mint az ördögök.

A forró lég mintha valóban
a pokolból zúdult volna ki.
Micsoda munka! Megszokták már,
szólt könnyedén mellettem valaki.”

– Nem szeretnék vádlott lenni, ha maga lenne az ügyész!

– Pedig ha lehetne, akkor sem lennék a vád képviselője. Nem tudnék ítéletet mondani a bűnös felett. A beszélgetés az más, ez nem kerül senkinek az életébe, de még a szabadságának elvesztésébe sem. A tömegsors egyetlen társadalmi rendben sem olyan, amilyennek lennie kellene! Itt sem olyan! Gyökeres változás nincs!

– Túl szigorúan ítéli meg a helyzetet! Igaz, hogy a rendszer humanista ideológiájából még sok elsikkad az egyéni túlkapások során. Előfordul, mert az ember tényleg nem változott meg a múlt felszámolásával egyidejűleg. Minden a jó lelkiismereten, a becsületes felfogáson múlik. Ezt nem adhatja meg semmiféle társadalmi rend, ha az egyénből hiányzik. De a hibák lassan el fognak tűnni. Megtakarításokat is csak indokolt esetben fognak alkalmazni, de sehol sem a dolgozók rovására. A maga megítélése a keserű múltból ered. Nem látja, hogy új nap süt, és új vetés érik. Mindenkinek egyformán jut ízes kenyér, a szabadság, egyenlőség, testvériség kenyere.

De maga ebben már nem tud hinni. Éppen maga, akinek anyyira fáj a dolgozók sorsa! Éppen maga, aki sokoldalú ismeretével, becsületességével értékes harcos lenne. Ha az új társadalmi rendszer mellé állna, többet használna az ügynek, mint akármelyik a nagyok közül. Csakhogy elszakadt ugyan a múlttól, de a jelenhez nem akar idomulni a gátlásai miatt.

Akit a kigyó megmart, az a gyíktól is fél, magát, pedig gyakran megmarta! Most nem tartozik sem ide, sem oda. A mai fiatalok másképp vélekednek! Azok nem ilyen pesszimizmusra hajlók!

– Hát igen, lehet, hogy bennem van a hiba. Az új nemzedék még nem fáradt el a csalódások országútján, és előttük van az élet kiszínezett csábító képe. Ötven év múlva kellene kikérni a véleményüket, hogy azonos-e a maival, nem vetett-e sötét árnyékot rá az idő?!

– Nemcsak ígéreteken van az optimizmus. Az ígérek egy része már valóság utak, üzemek, hidak, középületek, óvodák, cse-csemő- és napközi otthonok stb. formájában.

Ma már a dolgozó anya nyugodtan mehet munkába, mert meleg otthonban avatott, gondos kezekre bízhatja a gyermekét.

– Igen, mind valóban jelentős eredmény. Felületesen ítélve nem is látszik itt semmi kifogásolható.

Ha az érem másik oldalát nézzük, az már nem ilyen csillogó! A dolgozó nőnek már hét óra előtt a gyárban kell lennie. A kisgyermeket fel kell verni a legjobb álmából, ki kell húzni a meleg fészkéből, és útra kell vele kelni, akár esik, a kár fúj. És amikor hazatér, várja a mosás, főzés, mosogatás, takarítás, vasalás, szóval egy újabb műszak a munka után. Ezt nem lehet jól megérdemelt pihenésnek nevezni!

És ha váltóműszakban dolgozik, úgy jár, mint a görög mitológiában a Nap meg kedvese, a Hold, akik sosem találkozhatnak, mert amikor feljön a Nap, lemegy a Hold, amikor pedig a Hold felkel, lenyugszik a nap.

Ezek olyan rozsdafoltok az érem túloldalán, amelyek a másik oldal csillogását erősen kétes értékűvé teszik.

Az volna az ideális, ha a férj annyit keresne, hogy a feleség ne kényszerülne házon kívüli munkát vállalni, és az anya maga nevelhetné a gyermekét. Igen, mert az anyai féltést, gondoskodást, gyengéd szeretetet nem pótolja senki! A férjnek is az lenne jó, ha nem az asszony nélküli lakás ridegsége fogadná este, hanem meghitt, derűs otthonba térhetne haza!

– Különös ellentétek vegyülnek magában, kedves Bátyám! A végletek váratlanul váltják egymást. Lelkesedéssel tud beszélni arról, ami tetszik (Petőfi, Arany, Jókai), de sivár pusztasággá teszi azt, ami a lelkétől idegen. Maga a János jelenései nyomán ismert aranyos udvarú, drágakövekből épült mennyei palotát is földbeavájt kunyhóvá tudná lefokozni, ha éppen akarná!

– Ej, uram, ne ítéljen még el! Még nem teljes a vallomástétel, lesz még terhelőbb is! Maga azt mondta, ma minden ember egyenlő. Nem így van! Nem volt egyenlő a múltban, nem lesz egyenlő a jövőben, és ma sem az! Ez egy bedobott jelszó! Ezt maga éppen úgy nem veszi komolyan, mint akik hirdetik.

Ez a jelszó már annyi zászlóra fel volt írva, hogy be lehetne velük borítani a föld jelentős részét. Annyi jóhiszemű ember vérzett már el érte, hogy a kiömlő vérükbe a világ minden zsarnokát bele lehetett volna fojtani. Igen, a hazug jelszó volt mindig az elámított embertömeg veszte! Az elesettek sírja felett kajánul röhög a hazugság.

Testvér és testvér ölte egymást a zászlóra írt Testvériségért! És még azok jártak jól, akik meghaltak! A kiábrándult, életem maradtak a keserűség könnyeit sírták.

- De Bátyám, a ma zászlajára írt egyenlőség...
- Az egyenlőség igen szépen hangzó fogalom! Hiszen:
„ Minden ember boldog és szabad,
Bár a bőre barna, vagy fehér.”

Az egyenlőség csupán elvi fogalom, amelyet kizár az ember egyenlőtlen volta!

Megközelítő egyenlőséget akkor lehetne teremteni, ha a végzett munka ellenértéke, a fizetés, minden ember szükségleteit emberi módon fedezné!

El tudja-e képzelni, hogy az építészmérnök egyenlőnek tartja magát a téglahordó munkással? Nem tarja annak, mint ahogy nem is az!

A mérnök bármelyik pillanatban tudná helyettesíteni a munkását a téglahordásban, de amaz nem tudná pótolni őt egy szakrajz elkészítésében. Vagy fel tudja-e tételezni, hogy a vezérigazgató egyenlőnek véli magát a zsákkötényes, tenyérvédős szállítómunkással, aki éppen többedmagával cipeli fel a nehéz íróasztalt az emeleti irodájába? Vagy a vezérigazgató felesége egyenlőnek tekinti magával a takarítónőt? Nem, egyik sem! Kifelé igen, mert az egyenlőség látszatát meg kell őrizni! Belsőleg idegen marad úgy az egyik, mint a másik.

– Bátyám, ma a vezérigazgató éppen úgy beszél a munkással mint a kollégájával.

– Igen, beszél, sőt jóindulat esetén még el is beszélget vele, ha megfelelő hangulata van hozzá. Talán nem is fölényesen, de nem úgy, mintha kollégája lenne.

Nem felfelé irányuló rosszindulat, amit elmondtam, csak párhuzam két más adottságú ember között, amely kizárja az egyenlőséget még gondolatban is.

A munkás lehet éles elméjű, talán még jó társalgó is, de nincs azonos szinten általános műveltségben az egyetemet végzett emberrel. A munkás tudatában van ismeretbéli fogyatékoságának, az igazgató is ismeri a saját értékét, és ez választóvonalat húz közéjük.

Az igazgató valóban lehet barátságos nem éreztetve elválasztó különbséget, de annak semmi köze sincs az egyenlőséghez.

Külsőleg többé-kevésbé mindenki egyenlőnek látszik, mert ma már nem igen sír le senkiről, hogy melyik réteghez tartozik. Tudásban azonban nincs egyenlőség! Mindenki a maga körét keresi, abban érzi jól magát.

Tömeges példák igazolhatnák, hogy elvileg ki lehet ugyan mondani az egyenlőséget, de a valóságban az nem létezik. Nincs, mert az emberek maguk sem érzik egyenlőnek magukat. Ezt mint igazságot bárki elfogadhatja anélkül, hogy az elveihez hűtlenné válna!

Még egy válasszal adósa vagyok.

– No, törlessze, hát!

– Azt mondta, hogy ma mindenki lelkesedéssel dolgozik, hogy a rendszer erre a lelkesedésre, mint biztos talajra épít. Azt mondom, hogy az állam semmilyen lelkesedésre nem épít, mert jól tudja, hogy az ember sohasem lelkesedett a munkáért, mindig kényszerből dolgozott, kivéve azokat, akiknek a munka óriási jövővelmet biztosított.

Az ember nem dolgozni, hanem dolgoztatni szeret. Az utóbbi mindig kifizetődőbb volt, mint az előbbi. Ma is.

Kérdezze meg a bányászt, milyen lelkesedéssel csákányozza féloldalt fekvő a szénét, amikor nem tudja, mikor temeti el a rászakadó föld, vagy mikor fullad meg, mint a patkány, ha előnti a tárnát a víz! Ha bányalégrobbanás van, futhat, mint eleven fákllya.

Vagy kérdezze meg a csatornatisztítót, aki döglötes levegőben, szennyben, piszokban dolgozik!

A Martin-munkás már elevenen a pokolban él, és ég!

A turbina alvilágában dolgozót, aki a föld alatt, lángoló paraszat húz a csillébe, és amikor ráengedi a vizet, száll a hamu, a korom, a felcsapódó vízgőz elvegyülve a kéngázzal. És abban a sűrű légtérben, amelyet harapni lehet, és amelynek a homályával nem képes megbirkózni a pislogó villanykörte, ott, a szürke homályban imbolyognak, egymást inkább csak sejtve, mint látva a munkások, akik forgatják, tolják a gyilkos hőséget lehelő csilléket. Ezek a „salakosok”.

Ezek és a többiek, gondolja, hogy lelkesedéssel dolgoznak? Nem kapna igenlő választ! Sokkal valószínűbb a „muszájból” felelet. A felsorolt, embertelen munkákat kényszerből végzik, és szívesen átengednék azoknak, akik ráhazudják a „lelkesedést”!

Ki dolgozik szívesen? Az utolsó mohikán egyéni gazdálkodók, és a jól jövedelmező kisipart űzők, ahol minden haszon a családban marad.

Mert a munkás maga fizeti önmagát, mindegy, hogy egyénileg dolgozik-e, vagy állami üzemben. A munkája teljes ellenértékét sosem kapja meg, a különbözet a munkáltatónál marad.

A társadalomnak érdeke a folyamatos munka, nem épít hát kétséges lelkesedésre, sem a fehér holló öntudatra. Olyan módszer alkalmaz hát, hogy mindenkinek dolgoznia kelljen, ha nem akarja, hogy korogjon a gyomra! Igen egyszerű a módszer, nem fizeti túl a munkát, hanem alul. A holnapi megélhetés, mint fenyegető kérdőjel borong a munkás előtt. Így kényszerül muszájból folyamatosan dolgozni, és a propaganda hozzácsapja a tömeglelkesedést.

Köszönöm a türelmét, most már átadom a szót, de előbb gyűjtünk rá!

– Köszönöm. Sok kemény igazságot mondott. Nem minden visszasság a társadalmi rend hibája, bűne. Azt ajánlom, ezzel zárjuk is le a meddő politikai vitát! Maga már olyan, mint a vén cserfa. Inkább török, de nem enged a hajlításnak. Értékes elem lenne a sorainkban, de keveset árthat, ha nem is áll közénk. Tudom, maga nem is akar ártani nekünk!

– Valóban nem akarok ártani. Úgyis az a lényeg, mit igazol majd a jövő! Minden társadalmi rend önmagát erősíti, ha jó! Ha csak a szuronyok hatalmán nyugszik, nincs biztosítva a fennmaradása. A nép elfojtott gyűlölete lesz a sírásója.

– Vonjuk be a vitatkozás vitorláit! Hadd hagyja el a hajónk a politika zátonyos vizeit, ahol a barátság is könnyen hajótörést szenved!

Kérdezni szeretnék valamit. Tulajdonképpen már akkor meg akartam kérdezni, amikor idejöttem. Ezért is jöttem ide! Előbb azonban igyunk a tőkére! Annak az áldott, jó szőlőtőkének a levelére, gyökerére, vesszőjére, amelyik ezt a kitűnő bort teremte!

– Meg azokra a munkáskezekre, amelyek a tőkét munkálták! És igyunk arra a szerencsés véletlenre, hogy megismertük egymást!

– Mennyi idős, Bátyám?

– Még a múlt századból való vagyok.

– Gondoltam.

– Miből? A nézeteim ósdisága miatt, vagy rá van írva az arcomra az éveim száma?

– Egyikből sem. A szeme fiatalosan csillog, és maga még erős. Ami a nézeteit illeti, azok egyáltalán nem ósdiak, csak nem egyeznek a mai politikai felfogással. Nem ósdiak, hanem keserűek. Ezt a csalódásokkal telített élete indokolja. Nem el-

maradott, hanem nagyon is felvilágosult, igen jó meglátásai vannak, éles a kritikai érzéke, elsőrendű vitázó. Nem tudom elképzelni, mikor volt alkalma annyit olvasni, hogy ilyen széles látókörre tett szert!

– Említettem, hogy mindig könyvmoly voltam. Úgy van, ahogy a latin mondja, *Legendi semper occasio est*, vagyis: Olvasásra mindig van alkalom. De ha nem tart konzervatív gondolkodásúnak, akkor miből következtetett arra, hogy múlt századbéli vagyok?

– Megfigyeltem, hogy mielőtt evéshez fogott, levette a kalapját. Ezt ma már csak olyan ember teszi, akiben még él a belenevelt vallásos érzés, de az idősök is kezdik elhagyni az ilyesmit, mert ők is illeszkednek a mához.

– Tudom. Ma már a „műveltség” fokmérője az, hogy ki milyen hitetlen! Az a bosszantó, hogy ezt a nézetet nem a művelt egyének hangoztatják, inkább az ostoba szajkók, akik halottak valamit, és azt majmolják, mert *Divat őfelsége* úgy parancsolja.

Én nem váltok új vágányra. Nekem megvan a saját véleményem a dolgokról.

– Jól teszi! Maga csak maradjon meg olyannak, mint amilyen! Becsülöm érte! Visszatérek az előbb említett kérdéshez. Mért veszi le a kalapját, ha eszik? Megköszöni Valakinek az ebédet?

– Igen, még ha kinevet is érte, akkor is úgy van, megköszönöm.

– De Kinek, Minek? Igen kíváncsian várom a válaszát, mert tudom, nem fog sablonos feleletet adni!

– Ha őskeresztény volnék, Istent, ha zsidó, Jahvét, ha mohamedán, Allahot említeném. Figyelembe kell venni, hogy én magyar, szabadon gondolkodó „pogány” vagyok!

– Miben nyilvánul meg a pogánysága?

– Van, aki lelkiileg hívő, mint én is, de a szokásostól eltérő nézetei miatt, úgy lesz emlegetve, mint „pogány”.

Nem beszélek, hát Istenről, akinek a létezését nem tudom bizonyítani, hanem olyan tényezőkről szólok, amelyeket maga a tudomány igazol, másrészt, amelyek mint természeti jelenségek napról, napra a szemünk előtt nyilvánulnak meg.

Az, hogy evés előtt leveszem a kalapomat, és nem is teszem fel étkezés alatt, önmagában nem jelent semmit. Lehetne szokás, minden bensőséges tartalom nélkül.

Amikor azonban az asztalomon frissensült, jóízű, ropogós házikenyér illatozik, akkor imádságos hangulat fog el, és gondo-

latban leborulok a kenyér előtt, amelyet nem ember, hanem egy földöntúli, soha meg nem látható, áldott Kéz adott a mindennapi kenyérért imádkozó embernek.

Meg kell jegyeznem, hogy ez a felfogásom nem csupán a szülői háznál, és később az iskolában belém nevelt gondolkozásból ered, hanem az önálló, mérlegelni tudó értelemből is fakad.

– Meghajlok ez előtt a mély áhítat előtt, ami nem hazug képmutatás, hanem lelki emelkedettség!

Maga elmehetne hittérítőnek a pogányok közé! Hiszem, hogy sikerrel járna a kereszt mutogatása nélkül is!

Így csak olyan ember tud beszélni, aki átérez minden mozzanatot, amelyek során az elvetett búzaszemből ízletes, jó illatú kenyér lesz.

Így csak olyan ember beszél, akinek nemcsak a szeme, hanem a lelke is gyönyörködik, amikor nézi a világ legszebb szőnyegét, a zöld búzavetést.

Így csak olyan ember beszél, aki maga is megfutja a friss tavaszi szél útját, amikor az végigsuhan, és zöldesfehér hullámokat kelt a búzatengeren.

Olyan ember, aki maga is vágta a búzában a rendet a nyári nap hevében.

Olyan ember, aki maga is kötötte, és hordta a piros szemekkel teli, súlyos kévét.

Aki élvezi a kévék súlyát, mert neki nem teher a magvacskák tömege, hanem a leendő kenyér. A néphit szerint Jézus képe van a búzaszemecskéken!

Aki így érez, az a földimádó ősök lelkét örökölte!

– Uram, amit maga mondott, az lelki közösségbe hozta velem. Ha egy milliót ad, nem érte volna el ezt a lelki közelséget. Maga a lelkem másik fele! Úgy látja a dolgokat, mint én! Az volt az érzésem, hogy én beszélek!

Maga ismeri a falusi ember lelkivilágát, belső, titkos érzéseit, mintha a puszták népének a fia volna! Mintha csakugyan ballagott volna a nyugalmasan lépegető ökrök után, az eke nyomában, a fekete barázdában, és figyelte volna, miképp hasít az eke nyomot az új kenyérnek.

– Ki tudja, Bátyám? A luxuskocsim és a mostani öltözésem ellenére ülhettem urasági szekéren, a vendégoldalon magyarökröket hajtva a búzatáblák között, azzal a különbség-

gel, hogy a búzatenger egyetlen kalászát se mondhattam a magaménak. Lehettem mezítlábas béresgyerek. Lehettem akármi a mai külsőm ellenére!

Maga is lehetett nyelvtanár, bölcész, történelem szakos, vagy más hasonló! Úgy gondolom azonban, hogy még nem mondott el mindent.

– Valóban nem! Nos, amikor az édes szőlőt, a ropogós magvaváló szilvát, a sárga-piros oldalú kesely cseresznyét eszem, az az érzésem, hogy mindez egy gondoskodó, emberi elmével föl nem fogható Lény megbecsülhetetlen ajándéka.

Amikor kedvenc virágaim, a rózsá, szegfű, gyöngyvirág, vadborsó, ibolya illatát élvezem, és kedves színüknek örül a lelkem, úgy érzem, hogy egy láthatatlan Lénynek a templomában vagyok. A virágok illata és színe okozta hangulatban szépnek, jónak látom a világot, sőt még az embereket is! Olyankor elfelejtem a sok bántást.

– Gazdag az olyan lélek, Bátyám, amelyből olyan érzelmeket vált ki a Szépség, hogy béke és megnyugvás tölti el!

Hány szegény milliárdos adná minden vagyonát ilyen megnyugvásért, békességért, amit maga megnyer egy csokor virág színében, illatában! Bár lehet, hogy a gazdag naponta sétál gyönyörű virágoskertjében, de a lelkében nincs derű és megnyugvás.

– Ilyen értelemben lehetnek koronás koldusok is!

– Jól mondja, voltak is, lesznek is, de folytassa!

– Amikor a hamvas őszibarack sárgáspiros húsába harapok, és betölti számát édes, illatos íze, akkor lelkem az ég felé szárnyal, és imádkozom szöveg nélkül. A mindent betöltő, elismerő alázat szöveg nélkül is imádság, és meggyőződés, hogy valahol Valaki el is fogadja imádságképpen!

– Szent pogányság!..

– Ezért veszem le a kalapomat, ha étkezéshez készülődöm. Úgy érzem, hálával, köszönettel tartozom.

Minden olyan egyszerű! Ha valami értéket kapunk, különösen, ha annyi értéket, amennyire szükségünk van, azt méltányolni kell, mert a szükségletek kielégítése nagyrészt az ember munkájától függetlenül jön létre. Tehát az ember kapja!..

– Ezt aranybetűkkel fogják feljegyezni magának az Égben! Abba a Nagy Könyvbe, amelyben minden fel van jegyezve, hogy se erény, se bűn el ne kallódjék. Az utolsó ítélet napján magához

az Úr így fog szólni: Te pedig, édes fiam, állj ide jobb kezem felől, az én kedveseim közé!

– Ez igen szépen hangzik, de nem igen valószínű, mert mindenkinél úgy áll az erkölcsi mérleg, hogy a bűn lenyomja az erényt. Nem hízelgek magamnak azzal, hogy kivétel lennék! Úgy gondolom, hogy azon a bizonyos napon igencsak üres lesz a térség az Úr jobb keze felől.

De még nem mondtam el mindent.

– Ennek igazán örülök, mert még nem szólt a „mindenki által ismert tényezőkről”.

– Azokra akarok rátérni.

Köszönettel tartozom a Télnek, amely pihenteti a földet, és így az új erőt nyer a természetben kimerült fák részére. A komor téli fellegeknek, amelyek hó szőnyeget terítenek a fagyos földre, és az alatt szépen bokrosodik a jövő kenyere, a búza.

Hálával gondolok a Tavaszra, amelynek melegében megnőnek a rügyek, kipattannak a bimbók, majd virágba borulnak a fák. Minden fa egy virágtemplom, amelyben zümmögő imát döngicsél a méhek és az apró bogárkák serege.

Köszönetet mondok hűséges barátainknak, az énekes madaraknak, amelyek tisztogatják, védelmezik a fáinkat a kártékony rovarok ellen.

Köszönetet mondok a Szélnek és apró szövetségeseinknek, hogy a hímvirág termékenyítő porát elviszik a nővirág kelyhébe, hogy a gyümölcstermés első feltétele meglegyen.

Hálával gondolok az Esőre, amely megáztatja a szomjazó földet, hogy növény életereje el ne fogyjon, a fejlődési folyamata meg ne álljon.

Hálával gondolok a légkörre, a láthatatlan sugarakra, mint életető tényezőkre.

Gondolatban leborulok a nap sugarai előtt, amelyek megérlelik a nyár és az ősz várva várt gyümölcsseit.

– Íme, Uram, elmondtam, amire kíváncsi! Most aztán tarthat bigottnak, elmaradottnak tetszése szerint!

– Nem tartom egyiknek sem! Maga van olyan haladó szellemű, mint a mai kor bármelyik művelt fia. Tudásban is felér velük. Igen sok tekintetben több is azoknál, mert a maga tudásához szív, lélek és becsületes jellem járul. Ha dogmatikusnak és maradinak tartottam volna, azt éppen azzal cáfolta volna meg, amit most elmondott.

Ahogy maga érez és beszél, az a legtisztább vallásosság, a leg-tisztább és legszebb istenhívés, amivel valaha találkoztam.

Bárcsak minden ember ilyen tiszta hitű pogány volna!

Ahogy maga beszél, abban a rajongó természetimádásban az idealizmus testvériesen ölelkezik a materializmussal!

Aztán, ahogy a gondoskodó természetet leírja, és méltatja szépségeit, az költészet prózában!

Ez a nap életem legszebb és legértékesebb pillanatai közé tartozik!

– Amelyet hamarosan el fog felejteni! Egyik emlék a másik sírját ássa. Amit ma itt elmondtam, az holnap már nem lesz, hiszen Verba volant, vagyis A szó elszáll. Az ember lelke az emlékek temetője, ahonnan csak néha támad fel egyik, vagy másik, valami eszmetársulás révén.

– Magára ez nem vonatkozik. Az előbb azt mondta, Verba volant. A latin ezt úgy egészíti ki: Scripta movent, vagyis Az írás marad.

Nem olyanokat mondott nekem, hogy én azt veszendőbe hagytam volna menni! Láttam, hogy a beszélgetésünk egész ideje alatt írtam?

– Láttam.

– Nos, ha látta, tudja-e, mik ezek a szarkalábak ebben a füzetben?

– Tudom. Egységes magyar gyorsírás mindent felölelő rövidítésekkel.

– Hát, maga ehhez is ért? Értenie kell, mert többféle gyorsírás van forgalomban. Hm! Csak azt akartam bizonyítani, hogy se magát, se amit mondott, nem fogom elfelejteni, mert itt minden szava fel van jegyezve. Otthon legépelem, és újra, meg újra elolvasom.

Kicsoda maga, Bátyám? Egyszerű külső mögött nagyszerű lélek. Nem tudom elhinni, hogy az, aminek mondja magát! Inkább hiszem, hogy csak kedvtelésből ásozat és csákányoz itten úgy, mint a nagy írók, közéleti nagyságok, vagy idő- és pénzmilliomosok, akik már belecsömörlöttek a jólét egyformaságába, és szükségét érzik a mozgásnak. Szellemileg elfáradva kikapcsolódást keresnek a mindennapi élet unalmából, hogy fát vágjanak, bogarat gyűjtsenek, hegyet másszanak, evezzenek, és felfrissülve térjenek meg a már vágyott kényelembe. Vannak, akik szeretnék

átélni százféle élet örömét, bánatát, megismerni a nélkülözést, a kalandos élet minden izgalmát, elmennek hát matrónának, csavargónak, cetvadásznak, hajókazánfűtőnek, hírszerző kémnek. Lehetne hetvenfelét felsorolni, de valamennyi azzal a tudattal cselekszik, hogy az nem végleges életmód, hanem passzió, amelynek akkor fordít hátat, amikor akar.

– Igen hízelgő rám nézve ez a feltételezés, csakhogy én semmilyen tekintetben nem vagyok nagy, hanem mindenben kicsi.

Én nem vagyok Tolsztoj Leó, aki a fényűző életmódból visszavonul, és csizmát foltoz, és kaszál.

Én szükségből dolgozom és folyamatosan, mert számomra életszükséglet a munka. Nem szórakozás. Szóval, nekem ez nem kikapcsolódás, mert fizikai munkás vagyok. Az én kenyérkereső eszközőm nem a toll, hanem az ásó, a kapa, a csákány.

Dolgoztam nyáron, hogy szalonnám és kenyerem legyen. Most a fa miatt ásom a sövényt, hogy télen ne fagyjak éhen.

Sosem voltam úri költő,
hátam mögött a földmunka
igencsak egy emberöltő.
Ekét húz a Pegazusom
sovány, homokos parlagon,
azazhogy csak húzna-vonna,
ha valami ősi jusson
ekém, lovam, földem volna.

– Éppen ez a rímekbe szedett keserűség igazolja, hogy nem az, akinek mondja magát. Az előbb kitért az egyenes válasz elől, most újra megkérdem: Kicsoda maga, Bátyám?

Az idős ember egy ideig az égen tovaszálló felhők után nézett, aztán egy pillanatra lehunyta hosszú pillás szemét, majd a kérdező felé fordulva, hangjában a szomorúság árnyalatával csak ennyit mondott: Hogy ki vagyok? Hiszen látja, uram, az vagyok, aki mindig is voltam...Igen, én vagyok a Senki.

– Hogy értsem ezt?

– Szó szerint, úgy ahogy mondtam.

– Az nem lehet, hogy Senki! Neve legalábbis mindenkinek van!

– Neve?... No, persze, nevem nekem is van. Van az apámtól örökölt vezetéknevem. Keresztnevem is van, hiszen megkeresztel-

tek, és annak rendje-módja szerint rám olvastak valami naptári nevet, amelyet viselek. Kell, hogy az embernek neve legyen! Különben hogyan találná meg a behívó, adóintő, végrehajtó, ügyvédi felszólítás, egyházadó, vagy a Békekölcsön főnyereménye?

– Még mindig nem értem!

– No, hát úgy érte, hogy a tömegből való vagyok, egy a sok közül. Amíg nincs rám szükség, nem tudják, hogy élek. Ha már nincs rám szükség, nem számít, ha meghalok.

A Duna Közép-Európa legnagyobb folyama, de kinek jutna eszébe a parton, vagy a hídon, hogy parányi vízcseppek összességét látja maga előtt?

– Ez a hasonlat nem jó! Áll a folyamokra, tengerekre, amelyek csak tömegükben képviselnek roppant erőt, de egy-egy cseppjük jelentéktelen. Nem áll azonban a népek tengerére, amelynek az összetevői között óriási különbségek vannak. Annak egyetlen cseppje is mozgásba tudja hozni az egész tengert. Maga nem Senki, mert a kivételes összetevők közé tartozik.

De úgy látom, meg akarja őrizni személye körül a balladai homályt. Legyünk, hát egymás számára Senki és Valaki! Talán érdekesebb így, de csak egyelőre, mert én még sokszor és sokat szeretnék magával beszélgetni! Hol keresssem, ha...

– Mindenütt megtalál, ahol nehéz munkát végeznek könnyű pénzért.

– És a közelebbi címe?

– Nem olyan nagy a falu, és én a legkisebb házban lakom a legnagyobb gondok között...

– Lehet ez még fordítva is, Bátyám!

– Ó, igen...Persze hogy lehet...Mindjárt meg is mondom, hogyan. Már említettem, hogy mindig szerettem a mesét, sőt még ma is, vén fejjel is kedvelem. Talán azért, mert ez a legőszintébb irodalmi műfaj!

A mese nem áztatja az olvasót. Nem törekszik a valóságosság látszatára, hiszen már a címében is fel van tüntetve, hogy mese. Szóval, nem olyan, mint a regény, vagy a történetírás, ahol lehet hamisítani, és harmadik valami lesz, se nem ló, se nem számár, hanem öszvér. Részben igaz, részben mese.

A regény cselekményével kapcsolatban sokszor merül fel a kétség, vagy bosszankodás valami képtelenség miatt: – No, ez már nem igaz! Ez mese! Ezzel szemben a mesében bármilyen va-

lószerűtlen is a történet, nem gondol az olvasó arra, hogy nem igaz, egyszerűen csak élvezi a mese képtelenségeit.

Kinek jutna eszébe Münchhausen báró, vagy Hány János hazugsági felett mérgelődni?

A mesében nem a részleteket, hanem az összhatást szeretem.. A mese olvasása közben visszatér a gyermekkor boldog, hiszékeny világa. És gyermeknek lenni jó!

A mese színesen csillogó világában nincs határa a lehetőségeknek, és az ember felszabadul a valóság kötöttsége alól. Amíg a mese álmohajóján utazik a merengő lélek, addig nem érzi a valóság kiábrándító józanságát, az élet sivár pusztaságát, ahol port hint az ember szemébe a másik ember. A mese a tömeg lelki világát, vágyódását tükrözi. A szegény ember a mesében leli meg mindazt, amitől az életben elesett. A mese adja a költői igazgatszolgáltatást. A mesében érvényesül a napos oldalhoz való joga az árnyékban élőknek. A mesében elbukik a gonosz mostoha, elnyeri büntetését a bűn, védelmet kap a szenvedő árva, támaszt a gyenge, a gyámoltalan. A mese az emberibb életről való álmodozás.

A mesét általában úgy könyvelik el, mint gyermeknek való együgyű olvasmányt, pedig komoly erkölcsi tanulságait az ősz hajú anyókák és vénemberek is megszívlelhetik.

– Lelke keserű tavát sok ideális csermely édesíti, Bátyám! Most, hogy meghallgattam, egész másként látom a mese jelentőségét.

– Idealizmus nélkül nincs élet. Legalább nekem nincs. Ha már a valóság rút, és az ember nem tud másítani rajta, mi egyéb van hátra, meg kell szépíteni! Valamihez folyamodni kell, és mi más lehet az, mint az álmodozás! Nohát hogy miképp lesz nekem nagy házam és kicsi gondom, annak a lehetőségét keresve a meseszöveghöz kell folyamodnom.

„Tehát: Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember. De olyan szegény volt ám, hogy hozzá képest a templom egere kiskirály volt. Ha a szegénység keresett árucikk lett volna, a szegény ember olyan gazdag lett volna, mint egy király. Csakhogy a szegénység soha sem volt keresett portéka! Nem kellett a kutyának sem. Mivel pedig a szegény embernek más eladnivalója nem volt, hát csak szegény maradt. Egy kicsit öreg is volt szegényke. Csüggedten gondolt arra az időre, amikor majd nem bír dolgozni. Mi lesz akkor?

Hát, csak üldögél a szegény ember a háza előtt, a vén diófa alatt egy favágótőként. Éppen azon gondolkodik, hogy ha holnap nem hívják napszámba, akkor holnapután már nem lesz mire vizet inni. Aztán azon tűnődik, hogy a pipáját nem jobb lenne-e összetörni, hiszen dohánya tegnap sem volt, ma sincs, holnap, holnapután se lesz. Aztán merengő szemmel túlnéz a határtalan udvarán. Azért volt határtalan, az a kis udvar, mert nem volt bekerítve.

Hát, amint ott ül messze néző szemmel, éppen arra megy egy álruhás királyfi, hogy személyesen lássa, amit egy királyfinak tudnia kell, amikor király lesz. Megáll a poros úton, és a diófa alatt ülő szegény emberre néz.

– Adjonisten, te szegény ember!

– Fogadjisten, Uram!

– Megengednéd-e, hogy odamenjek, és leüljek? Hosszú útról jövök, és nagyon elfáradtam ebben a nagy melegben. Jó lenne megpihenni ott nálad, a fa árnyékában!

– Már hogyan engedném meg, van itt hely bőven! Mindegy ennek a fának, hány ember keres védelmet a lombja alatt a nap ellen!

– No, ha szívesen látsz, bemegyek, szólt az álruhás királyfi. Na, már itt is vagyok!

– Nosza, ülj le hát! De várj csak, előbb összehajtogatom ezt a lópokrócot, ráteszem a tőkére, úgy kényelmesebb lesz. Látom, hogy te valami úrféle lehetsz! De bármi légy is, a vendégnek mindig a legjobbat kell adni! Na, tessék, megülhetne rajta még egy kényes királyfi is!

– Igazán szép, hogy ilyen nagyúri módon gondolkozol szegény ember létedre! Valóban kényelmes hely! Jó pihenés esik rajta! Szép, hogy vendégednek tekintesz, holott sosem láttál! Miből következteted, hogy úrféle vagyok, vagy voltam?

– Mert a ruhád poros ugyan, egy kicsit kopott is, de meglátszik rajta, hogy finom posztóból készült. Ilyen ruhája még a bírónak sincs a faluban!

– Egyéb jeleket is észrevettél?

– Te sokáig gyűrűt viseltél az ujjaidon. Nem régen vetted le azokat. Látom a bemélyedt nyomokat, ahol a bőr fehér. A csuklódon lévő hasonló jel, karperecviselésre utal. A beszéded is úrias, folyékony és kellemes. Az arcod színe is tejes. Nem voltál még

annyi ideig a szabad ég alatt, hogy barnára égette volna a nyári nap. A kezed finomságát sem loptad, legfeljebb a napot loptad, azért olyan puha a kezed!

– Hallod-e, te szegény ember, te igen jó megfigyelő vagy! De nemcsak a szemed éles, hanem az eszed is! De egy dolgot mégsem hagyok jóvá. A napot nem loptam! Megvolt a mindennapi nehéz elfoglaltságom, csak hát nem olyan fajta, hogy barnára cserezte volna közben az arcomat az időjárás! Egyébként, mit csinálsz te itt?

– Csak üldögélek nagy ráértemben, tehát majdnem semmit.

– Hallod-e, te szegény ember, delet harangoznak! Igen éhes vagyok! Tegnap ettem utoljára, és a gyomrom igen lázong. Folyton arra gondolok, mit lehetne enni. Van-e valami harapnivalód?

– Szokott lenni. Néha szokik, most szökik.

– Azt mondja a közmondás: Ahol nincs, ott ne keress! Annyi bölcsesség még éhesen is van bennem, hogy most nem nálad kell keresnem!

– Hát az igaz, hogy kenyerem nincs, de van két fej vöröshagymám és három összemarék krumplim. Egy kis dióm is van a padláson. Neked még jó fogad van, elrágódhatsz rajta egy kicsit. Meg van egy jércikém is. Ha mindent számításba veszünk, talán...

– Jó, de mi lesz akkor neked holnap, vagy ma, hiszen még ma sem ettél?

– Nem tudom. A ma semmije megszokott dolog, a holnap meg még nincs itt! Addig még csoda is történhet!

– Szép az áldozatkészség, de a krumpli még a jércével együtt is igen kevés! Nézd csak! Ott, a jegenyesoron túl legeltet egy juhász. Menj csak oda hozzá! Vegyél meg tőle egy birkát és...

– Sok az egy embernek!

– Többen vagyunk, vagy tíz személy! Aztán hozzá! Vöröshagymát, borsot, fehér kenyeret, mindent, ami kell! Hozzál egy akó bort is! Itt van egy arany, intézz el mindent! Elég lesz-e?

– Hogy elég lesz-e? A soknál is több!

– Ami megmarad, az legyen a tied! Siess a juhászhoz, de mondd meg neki, hogy szabad tűznél bográcsban főzze meg a birkát, ahogy az már szokás! Ha majd megfőtt a gulyás, én magam hozom ide a bográcsot. A lakomához jöjjön a juhász is a kutyájával együtt!

No, menj már, igazán menj! Addig, míg a birka ehető állapotba kerül, én lemosom az út porát a patakban, aztán lefekszem itt a vén diófa árnyékában, és megpróbálom átaludni a várakozási időt.

No, nem vártak hiába! Nem haltak éhen, sőt úgy jóllaktak, hogy hanyatt fekvé nézték a bárányleveleket. Hason feküdni senki sem bírt! A juhász volt mindennek az oka. Olyan felséges gulyást és pörköltet főzött, amelyet még a király sem evett! Vacsorára is jutott bőven, de még maradt is belőle. Meg is ittak rá annyi homoki karcost, hogy kettőnek látták egymást.

Amikor az álruhás királyfi elbúcsúzott a szegény embertől, még egy aranyat adott neki, hogy azután is egyen minden este jó vacsorát jó reggeli és jó ebéd után, és igyon rá jó vörösbort!

– Hát ki vagy te, jó Uram? Királyfi, vagy Aranyfarkas, aki csak megrázza magát, és tallérok hullnak a bundájából?

– Ne keresd azt, te szegény ember, hogy ki vagyok! Te az egyetlen jércédet akartad levágni, hogy nekem ennem adhass. Én kevesebbet adtam, mert nekem még maradt! Most pedig figyelj rám!

Egy évig minden hónap 13-án feljössz Budára! Megkeresed a királyi palotát! Abban a főudvarmestert! Az elvezet a kincstartóhoz. Annak az ajtaján háromszor kopogtatsz, és amikor azt kérdezi: Ki az?..

– Uram – szól a szegény ember –, nem jutok én el oda, mert az ilyen kopott ruhás, „senki fia”, „hordd el magad!” szegény embert az őt be sem eresztik!

– De bizony, be fog engedni! Minden tudva lesz azon a napon. Lesz neked pénzed tisztességes ruhára is már akkor. De hogy biztos legyen a dolgod, itt van ez a piros köves gyűrű! Akinek ezt felmutatod, az mind a szolgálatodra áll.

– Nagy úr lehetsz te ott, ha a gyűrűnek ilyen nagy tekintélye van!

– Amikor a kincstáros azt kérdezi, ki az?, te azt feleled: Lupus aureus, vagyis Aranyfarkas. Nem felejtetted el?

– Nem, Uram! Betanulom én is, meg az egész családom. Valaki csak tudni fogja közülünk!

– A kincstartó azt fogja kérdezni, mit akarsz. Erre megmutatod neki a piros köves gyűrűt, és azt mondod: egy I, egy V. akkor adni

fog neked négy aranyat. De el ne veszítsd a gyűrűt, és el ne felejtssd jelszókat, mert egyik a másik nélkül nem ér semmit!

– Mindenre vigyázni fogok, Uram!

– Az nagyon jó lesz! Minden érdeked azt kívánja! Most adok neked még előre négy aranyat, hogy addig is tudjál emberi módon élni.

Ha okosan bánsz a pénzzel, lesz nagy házad, kerített udvarod. Vehetsz magadnak egy kis földcskét.

– Olyan gazdagság lesz itt, Uram, amit mindenki irigyelni fog! De akkor lennék igazán boldog, ha te is megláthatnád! Ha én láthatnálak egyszer vendégül, és az én nyájamból vághatnék neked birkát, és az én boromból itatnánk meg az elfogyasztott birkát!

Az álruhás királyfi mélyen elgondolkodott, aztán tűnődve mondta: Nem tudom mikor... de egyszer talán el fogok jönni."

– Nahát, Uram, bocsásson meg, hogy ilyen nagy vargabetűt csináltam, amíg eljutottam idáig! Így lenne nekem nagy házam és kis gondom, mint a mese hősének. A mese egyik kelléke, a szegény ember adva van, de hol van a mesebeli királyfi, aki nemcsak gazdag, hanem felette jólelkű is, és biztos kézzel vezetné révbe a szegény ember süllyedő lélekvesztőjét?

– Hát azt én sem tudom, Bátyám! Jó tündérek csak a mesék világában vannak. Tekintve, hogy köztársaságban élünk, nálunk egy fia királyfi sincs. Igen, mindezt az én fejtegetésem nélkül maga is tudja. Éppen ezért keserű mosollyal, kézlegyintéssel beszél, vagy sokat mondóan hallgat, ha arról van szó, hogy valamilyen fordulat állhat be még a maga életében. A látszat szerint nincs mire számítani. Mégis azt mondom, történhet változás, mégpedig kedvező változás a maga életében is. Megtörténhet a váratlan, kedvező változás!

– A Véletlen, még ha százlábú lenne is, kitörné minden lábát, ha az én segítségemre indulna.

– Hát az attól függ...Most elnézését kell kérnem, ugyanis a jegyzeteimet egy záradékkal kell kiegészítenem, ami a későbbiekre nézve elengedhetetlenül szükséges.

– Csak jegyezzessen nyugodtan! Én soha nem szoktam unatkozni.

– Annál jobb! Az azt jelenti, hogy gondolkozó elme.

A füzetéből kitép egy lapot, és sűrűbetűs sorokat kezd írni.

Amikor befejezi, gondosan az irattárcájába teszi, azt pedig az aktatáskába, amelyet Senki levetett kabátja alá helyez, amikor az nem néz oda. Aztán feláll, és kezet nyújt.

– Kedves Bátyám, végtelenül örülök a kivételes szerencsének, hogy találkozhattam magával! Sajnos mennem kell. Bizonyos helyen meghatározott időre meg kell jelennem. Mielőtt elválnánk, igyunk még egyszer!

– Most mire?

– Arra, hogy az a Véletlen épkézláb befusson, de minél hamarabb! Egészségére hát, Bátyám!

– A magáéra is, Uram! Én sem felejttem el ezt a mai napot.

– Örülök neki! Isten áldja meg hát, Bátyám!

– Magát is, Uram!

Valaki sietve átmegy a kocsijához. Beül, de az ajtóból még viszsza. Aztán a meggypiros jármű gyorsan eliramodik az alkony kezdődő homályában.

Senki még sokáig nézett a kocsi után.

– No, ugyancsak elbeszélgettük az időt! Haza is mehetek már!

Felveszi a kabátját a fatörzsről, de el is ejti nagy meglepetésében. Egy ideig mereven bámul a földre.

– Az áldóját ennek a szórakozott városi népnek! Itt felejtette a táskáját. Már most aztán mitévő legyek? Azt sem tudom, ki volt ez a Valaki! Nézzük meg a táskát, hátha lesz benne valami közelebbi cím!

Leteríti a kabátját, és egymás után rakosgatja ki a táska tartalmát halkan dűnnyögue.

– Kenyér...pogácsa...sajt...kolbász...vaj, majdnem annyi, mint volt, alig ettünk. Egy üveg Leányka, ezüst öngyújtó, tíz csomag Symphonia, amerikai töltőtoll, ezüst cigarettatárca a fedőlapján a három istennő és Páris az almával, a sarokban Diana.

– Úgy látszik, ez a Valaki szereti a szépet, méghozzá az istennőket! Magam is mindig ilyen tárcára vágytam! No, itt van az irattárca! Ebben kell lenni a személyazonossági igazolványának! Holnap küldöm is a táskát a tartalmával együtt.

Kinyitja az irattárcát.

– Egy nagy köteg bankjegy! Százhusz darab százforintos! Talán nem is az övé a pénz! Hogy számol majd el vele? Nem lesz más, mint hirdetést tenni közzé.

Elgondolkozva rakosgat vissza mindent a táskába. Végül a tárcát is a pénzzel együtt.

– Nem találtam semmit. Alszom rá egyet. De mi ez?...

Sűrű sorokkal teleírt papírlap zizeg a lába előtt, ahogy a szellő emelgetni próbálja.

– Hiszen ez a záradék lesz, amit emlegetett. El kell olvasnom az ő érdekében!

Félhangosan mormolva elkezd olvasni az írást:

”Kedves Bátyám! Már a beszélgetésünk alatt céloztam a Véletlenre, ami kedvező fordulatot hozhat a maga életébe. Nyíltan azonban nem beszélhettem, mert tudtam, hogy minden megtört volna az önérzetén. Tehát leírom, így könnyebb.

Nem vagyok álruhás királyfi, de szerencsés véletlen folytán több a pénzem, mint amennyire szükséges van. Úgy gondoltam hát, hogy a pénzem egy kis töredékével segítek valakin. Érdemesebb embert, mint maga keresve sem találnék. Nyugodjon meg, olyan összegről van szó, amelynek a hiányát meg sem fogom érezni! Mivel sem a nevét, sem a lakcímét nem tudom, a maga meséjéhez kell folyamodnom.

Az éjjel álmomban valaki azt mondta nekem: „Te most igen gazdag vagy, de minden gazdagságodnak egyszeriben vége lesz, ha nem segítesz azon az emberen, akivel holnap sokáig beszélgetni fogsz!” Babonás vagyok! Azt hiszem, hogy a Végzet jelent meg álmomban, és a fenyegetését komolyan kell vennem. Nem szeretnék szegény ember lenni! Most, hogy már megismerte a szándékomat, kérem, ne tartsa azt magára nézve megalázónak, hanem vegye „kiegyenlítődésképpen”, ahogy maga mondta. Ez most nem az égben lesz, ahogy elképzelte, hanem itt a földön. És ha az Égben is lesz valami hasonlóan része, az jó lesz majd ráadásnak! Nyugodtan elfogadhatja!

Nem lesz hát mesés kincs, hanem csak meseszerű eljárás. Végre elérkeztem eddig! Tehát...

– Minden hónap 13-án felmegy Budapestre az itt megadott bankba tíz éven át. A bankban megkeresi az itt megnevezett tisztviselőt, akinek azt fogja mondani, hogy Ezüstbárány. Aztán még azt is, hogy 1 M = 1000. Ezek után kifizetnek magának ezer Forintot. Ha már egyszer bent járt, megadhatja a nevét és a címét, és ha akarja, havonta kiküldik a pénzt. Az irattárcámban lévő összeg független a részletektől. Erre azért gondoltam, hogy lássa, nem ugratom!

Az Ezüstbáránynak fémértéke is van. Ez jól jöhet, mert a Pegasus igen derék állat ugyan, és nem akárki jászlához kötve nyérít,

de azt gondolom, hogy amellet jó lesz magának egy erős mura-
közi ló is, amelyet kocsi, vagy eke elé foghat. Aztán majd a maga
fekete földjén hosszú barázdákat fog hasítani, és búzát fog bele
vetni. Aratáskor majd kiterjesztett karokkal fogja hordani ke-
resztekbe a kévái sorát.

Tavasszal a maga búzavetésében fog zöldesfehér fodros habokat
hajtogatni a szél. A piros szemű kalászkok mindegyike a magáé lesz.

A szalonnája sem fog szaladni, hanem a padláson fog lógni
rózsaszínűre füstölve kolbászkok és sonkák társaságában. És öb-
lős hasú kancsóban vörösbora is lehet a saját pincéjéből! És ha
a háza továbbra is kicsi marad, az nem baj, mert nem lesz nagy
a gondja.

Ha mindezeket elfogadja a Sorstól, az lesz ismeretségünk ko-
ronája!

Amikor Senki idáig ért az olvasással, óvatosan körülnézett, és
nagy, kékkockás zsebkendőjével a szemét törölgette. Nem lehet
tudni, a meghatódottságtól, vagy porszemektől volt-e könnyes.
Az utóbbi is lehetséges, mert élénken fújt már a szél.

Aztán, mikor megtörölte a szemét, elolvasta még az utóiratot:

Legközelebbi címem:

Valaki
Nagyház
Kisgond u
Magyarország

– No, ez a Valaki ugyancsak jól visszavágott, mormolta Senki
eltűnődve, mialatt a gondosan összehajtogatott jegyzetlapot
visszatette az irattárcába.

– Meg kell hagyni, igen derék ember! Igen örülnék, ha még
egyszer találkozhatnám vele! Az Isten sokáig éltesse!

Vállára vette az ásót, csákányt a nyelükre fűzött aktatáskával
és fonott üveggel együtt. Aztán rágyújtott egy cigarettára a mi-
tológiai jelenettel díszített tárcából, amelyet egy ideig gyönyör-
ködve nézegetett, és aztán egy kicsit imbolygó járással megin-
dult hazafelé.

Szigetszentmiklós, 1961. február 12.

A sírásó

Megesik néha, hogy írás közben megakad az ember. Szinte kihagy az esze. Szaladgál a szavak mezején, és nem leli, amit keres. Ilyenkor leghelyesebb, ha nem tépelődik, hanem leteszi a tollat, és csak akkor fog újra hozzá, amikor nem kell keresgélni a szavakat és gondolatokat, hanem csak írni, mielőtt elrepülnének.

Soha nem bántam meg, ha így tettem.

Petőfi Betyárja is így szól:

„Mert a csók, ha erőltetve jó,
Olyan, mint a korán szedett szőlő.”

Így van ez az írással is. Fanyar lesz, ha nem önként adja magát.

Most is félredobtam a tollat, és elmentem sétálni. Utamat a temető felé vettem. Szerettem böngészni a mohos köveken a már alig olvasható sírfeliratokat. Talán már egyetlen élő sincs, aki ismerte a nevek viselőit, akiknek a pora rég elvegyült az anyafölddel.

Az út szinte izzott a nyári napsütésben. A lisztfinomságú por ferde sugárban lövellt szét a talpam alól minden lépésnél.

A kocsit húzó lovak vékonyán fehér tajték duzzadt. Ahol megfeküdte testüket a hám, nedvesen csapzott össze a szőr.

A temetőkertet akácfák szegélyezték. A fák árnyékában kellemes hűvös volt. Mindig szerettem a temető csendjét. Sokatmondó a hallgatása. A temető légkörében van valami intelem: Vigyázz, itt alusznak! Az ember ösztönösen halkabbra fogja a beszédét. A nevetés meg szentségtörésszámba menne. Az élő a holtak parancsához alkalmazkodik.

A harmadik sorban friss földhalom emelkedett. Szabályos időközökben egy-egy szépen ívelő földporció lendült a magasba, és hullott vissza a halomra. Ott sírt ás valaki. Most a lapát van a kézben. Szünet áll be. Szünet a lapátolásban, de máris tompa kopácsolást hallok. Fém vágódik az agyagba, amely elveszi a fém csengését. Az ám, most a csákány dolgozik. Új sort vág fel a lapát számára. No, nézzük meg közelebbről!

Odamegyek a sír végéhez, lenézek. Aki ás, jó két méter mélyen van már. A harmadik métert kiteszi a halom. Erő és gyakorlat kell ilyen szűk helyről, ilyen mélységből kidobni a földet, amelyet úgy kell irányítani, hogy függőlegesen repüljön fölfelé, és csak fent íveljen oldalra, hogy vissza ne essen. A két kar mozdulataiba beidegzett matematika ez!

Nézem, ahogy dolgozik. Övig meztelen. A nadrágszára térden felülre van gyűrve. Ütemesen vágódik a kemény földbe a nehéz csákány. Nézem a hátán az izmok játékát. Felkarmérete szinte megkétszereződik a megkeményedő izmoktól. Egész teste csillog a verejtéktől.

Most végigér a sorral. Leteszi a csákányt. Keze fejét végighúzza a homlokán.

– Adjonisten, földi!

– Fogadjisten!

Kellemes baritonhangja volt.

– Ugyancsak melege van, amint látom! A saját vizében fürdik.

– Az ám! És mégis poros vagyok.

– De jó humorod van! –, gondoltam.

– Nem lehet valami eszményi dolog az ilyen fürdő!

– Hát, éppen nem eszményi, de jó!

– Jó? Mi jóság volna benne?

– Hát, hogy az ember kiizzad minden betegséget gyógyszer nélkül.

– De a legjobb, hogy ilyen kedélyesen fogja fel!

– Hát, mit tehetnék? A nap akkor is éppen olyan melegen sütne, ha bosszankodnám miatta. Mért méltatlankodjam hát? Könnyebb nekivetközni a nyár melegének, mint felöltözni a téli hidegnek. Az első nem kerül pénzbe, de a második igen. Feltéve, ha van pénz. De a legtöbb helyen nincs.

– Az már igaz –, szóltam. Az a „nincs” sok helyen ott van. Nem úgy, mint futóvendég, hanem mint családtag, pedig sehol sem látják szívesen.

Jó lesz, ha feljön arról a hűvös helyről, mert ha sokáig álldogál ott, könnyen megfázhat. Meg már eleget dolgozott, amióta figyelem. Nem ártana egy kis pihenés!

A két ok, amelyet említettem, csak ürügy volt, mert szerettem volna egy kicsit beszélgetni vele. Meglepett derűs életbölcselete, a jó modora és a választékos beszéde. Úgy véltem, hogy még sok érdekes dolgot hallok tőle.

– Épp az volt a szándékom, hogy kimegyek, ha felvágom ezt a sort. Lehajolt és felvett egy sárgás színű, szuvas csontdarabot, amelyet egy ideig figyelmesen nézegetett, aztán feldobta a halom tetejére, és maga is feljött a könnyű létrán a szerszámokat is magával hozva.

Kezet nyújtottam. Most láttam csak a maga valóságában.

Középmagas, ötven év körüli ember. Gesztenyebarna haja, és hosszú bajusza volt. Arany Jánosi arc. Erős csontú, szikár ember. Egy deka felesleg sem volt rajta, csupa kidolgozott izom.

– Nohát, pihenjünk! Ráérek. Már csak egy kevés kell, és kész. A lakó holnap költözik, hát van időm.

Körülnézett. Egy árnyékos sírhalomra terítette a kabátját.

– Üljön le!

– Hát maga hova ül?

– No, én sem fogok állni. Leülök. Gondolom, nem király, hogy állnom kellene a jelenlétében!

Elnevettem magam.

– De jó székelési szokása van! Üljön le, nem vagyok semmiféle király!

De nekem jobb helyet készített, mint magának!

– Az igaz. Én neki vagyok vetkőzve, hogy a fűre üljek, de maga nincs ahhoz öltözve. A fehér nadrág hamar átvinné a fű színét. Meg aztán maga vendég, tehát több mint egy király.

– Hát, vendégnek tart? Hisz azt sem tudja, ki vagyok!

– Rendes embernek látom. Bár a temető mindenkié, de mégis, maga jött hozzám.

Nyújtózott egyet, megropogtatta a derekát, és leült. Kicsit elmosolyodott.

– Mit nevet?

– Egy adoma jutott eszembe, amelyet még édesapámtól halottam gyermekkoromban.

– Elmondaná?

– Miért ne? Könnyebb adomázni, mint sírt ásni. Már az adoma szó is kötelez az átadásra.

– Hogyhogy?

– Úgy hogy nekem átadta az édesapám, én adom át magának, maga átadja egy másiknak. Azt hiszem, ez lehet a magyarázata az adoma szó eredetének.

– Nagyon elmés következtetés! Igaza lehet. De milyen felületes is az ember! Egyszerűen tudomásul vesz valamit, eszébe sem jut azon gondolkodni, hogy egy fogalomnak mi lehet a gyökere. Én sem gondolkoztam rajta soha. Elfogadtam a készet.

– Nekem is csak véletlenül jutott eszembe.

– Maga nagyon szerény!

– Kénytelen vagyok az lenni. Nincs mire büszkének lennem.
– Már arra is büszke lehetne, hogy nem az! No, mondja el azt az édesapjától hallott adomát!

– Elmondom.

„Egy szegény ember elment szénát lopni az uraság kazaljából a tehene számára. Kötött is jó nagy kévét. Akkorát, hogy hármat is kitett. Már éppen el akart menni, amikor odatoppant elé az ördög.

– Mit csinálsz itt, te, szegény ember?

– Szénát viszek a tehenemnek.

– Viszel? Azt látom, hogy vinni akarsz, de mért nem úgy mondd, hogy lopok?

– Mert én nem lopok!

– Már hogyan lopnál, amikor nem a tied a széna! Mért nem kaszálsz a magadén?

– Mert nekem csak kaszám van, de kaszálóm nincs. Én csak kaszálok egész nyáron, de amit gyűjtök, az mind az uraságé. Ő nem kaszál, és nem gyűjt, és látod, mennyi szénája van? Ezt mind tőlem lopta el! De nemcsak a szénát, hanem a ruhát, csizmát, házat, mindent, amit eszik, iszik, mindent, ami nekem nincs! Szóval az egész életemet! Ha azt mondd, hogy lopok, hát én éppen csak visszalopok egy cseppet a tengerből!

– Igazad van, szegény ember! De nem tudod, hogy az uraságnak szabad lopni a szegény embertől? Az nem lopás, mert te magad viszed el neki a hízott libát karácsonyra, meg az erődöt a robotba. Igen, mert téged a törvény kötelez. Szóval ez törvényesített lopás. De amit szabad Jupiternek, azt nem szabad az ökörnek! Nem bizony, mert a törvényt az urak hozzák, mégpedig úgy, hogy őket védje! Te hiába okoskodsz, hogy csak visszalopsz. Az uraság akár mennyit rabol, mégsem lop. De te nem lophatod meg őt, mert azt nem engedi a törvény. Nem tudod, hogy ez így van?

– Már hogyan tudnám!

– Hát akkor mért lopsz, vagy visszalopsz? Ha megfog a csősz, vagy elárul valaki...

A szegény ember igen mérges lett erre.

– A csősz nem szól senkinek sem, mert a sógorom, de te láttál! Szaladj, hát az urasághoz, és árulj be neki!

Az ördög négykézlábra ereszkedett, és a bal patájával megvakarta a jobb füle tövét, ami nála a bosszúság jele volt.

– Bolond vagy, te szegény ember! Ha el akartalak volna árulni, már régen a nyakadra küldtem volna az ispánt vagy az intézőt. Nem járok én karöltve az urasággal! Majd csak akkor, ha fülön fogom, és a pokolba viszem! Mért árulnád el én téged? Sőt inkább azt mondom, mért nem viszel többet? Ennyivel nem érdekes hazamenni!

– Mert nem bírok többet! Ha elfogy, majd újra eljövök.

– Az nem lesz jó! Ha rajtakapnak, deresre húznak, tudod-e?

– Mi tévő legyek? Kockázat nélkül nincs nyereség!

– Ej, de könnyen beszélsz! Könnyen megeshet ám az!

– Tudom. Meg is eset már! Nem lenne újság! Csak az a sírva nevetni való kutyaság az úri törvényben, hogy a szegénnyel üttetik a szegényt. Mert a hajdú is szegény. Az is lehet, hogy ha ma kibújtatják a cifraszűrből, holnap már egy másik hajdú veri el rajta a port, aki ugyancsak szegény...

– Míg urak lesznek, addig hajdúk is lesznek. De ne politizáljunk, mert attól elapad a Keszeg tehened teje, és a hat éhes porontyod mibe aprítja akkor a fekete kenyeret?

– Az ám! Éppen ezért jó is lesz, ha már elmegyek, míg ide nem hoz valakit az ördög!

– No, attól ne félj! Amíg én itt vagyok, addig csak visz valakit az ördög, de nem hoz. Segítek én neked annyi szénát vinni, hogy még másik tehenet is vehetsz a Keszeg mellé, de az nem lesz ám keszeg, hanem Kövér! És akkor nem kell többet lopnod, se viszszalopnod!

– Hát az igen jó lenne, kedves Ördög Uram! De hát az nem lehet. Annyi temérdek szénát egész éjjel sem tudnánk elhordani. Aludnod is kell!

– Az ördög nem alszik! Ahogy ígértem, úgy is lesz! Egy óra múlva annyi széna lesz az udvarodon, hogy mozogni sem bírsz tőle.

A szegény embernek már majdnem kiszaladt a száján, hogy: „Ó, hogy a jó Isten áldjon meg!” De még jókor észbekapott. Az ördög biztos megharagudna érte, és akkor oda a segítség! Márpedig nem szabad válogatni! A segítség jó, még ha az ördögtől jön is! Ezért csak ennyit mondott:

– Ó, bizony az igen jó lenne! De nincs több kötelem egynél.

Az ördög csak nevetett.

– Nem is kell! Majd hozok én mindjárt petrencés rudakat. Te csak pipázgass addig! Van dohányod?

- Hogy volna? Vadkonkolyt szívak!
- No, ne búsulj, majd lesz! Jövök nemsokára!

Jött is. Hozta a petrencés rudakat. Két szál fenyőt. Az uraság pajtát építtetett. Egész halom volt ott. Abból faragták az ácsok a gerendákat. De hozott még egy tömött zsákot is.

– No, szegény ember, ugye mondtam, hogy lesz dohány! Fiomra vágott verpeléti. Ebből már nem füstöl az uraság! Mire elfogy, bedobok egy másik zsákkal az udvarodra! No, gyújts rá! Nesze, elhoztam a tajték pipáját is! Látod, milyen szép fekete-pirosra van érve?

A szegény ember majdnem megcsókolta az ördögöt.

- Hát, neked nem kell dohány?
- Szamár vagy! Én csak a kénkö füstöt szeretem.
- De ha keresi az uraság a pipát, a dohányt, meg a szénát...?
- Nem fogja keresni. Nem meri! Tudja, hogy én hoztam el. Örül, hogy csak a pipát, a dohányt, és nem őt magát. A szénára meg majd ráolvasok, és nem fogja látni senki.

A széna alá szúrta a két petrencés rudat, éppen csak, hogy kiért a végük.

- No, fogd meg a végét, szegény ember, és vigyük!
- Uramisten, hiszen csak az egyik fenyőt sem bírnám el negyedmagammal, hát még a szénakazal!
- Dehogynem bírod, csak próbáld meg!
- De hát a zsákot, hogy vigyem?
- Te sehogy! Majd én!
- De neked is csak két kezed van...
- Az igaz, de két szarvam is van.

A szarvára tette a zsákot.

- No, gyerünk!

A szegény ember kételkedve hajolt le. „Úgysem lesz ebből a dologból semmi!” És csodák csodája, bírta. Vitték a hatalmas szénakazlat a csendes éjszakában. A kutyák sem ugattak sehol. Hanem a szegény ember mégiscsak elfáradt, és hátraszólt az ördögnek.

- Hallod-e, te nagy sörényes, hosszú farkú, piros nyelvű, kedves komám?
- No, mi az?
- Pihenjünk már egy kicsit!
- Mi az, hogy pihenjünk?

– Hát, álljunk meg, és tegyük le, aztán ülünk le itt az árokpartra! Úgy is tettek. Az ördög megnyomogatta kétfelől az oldalát, és amikor leült, akkorát fújt, mint az ökör, amikor lefekszik. Aztán jóleső csodálkozással így szólt:

– Ejnye, de jó ez a „Pihenjünk!”

– Nohát ez jutott eszembe az imént, amikor leültünk. Én is el voltam fáradva, és jól esett a „pihenjünk!” Csak most utólag gondolok rá, hogy nem is adoma volt ez, hanem inkább elbeszélés.

– Mindegy, akárhova soroljuk is, igen érdekes! A szegény ember Bánk bán Tiborcára emlékeztet. A feudális rendszer hű képe a mese. Kár lenne, ha elveszne! Bele fogom venni a készülő regényembe. Hadd legyen közkincs! Természetesen, utalni fogok a forrásra.

– Író?

– Az vagyok.

– Szép foglalkozás, kár, hogy kötött.

– Hogy érti ezt?

– Úgy, hogy nem írhat szabadon. Olyan szellemben kell írnia, amely a hatalomnak megfelel. Ha az igazságot írja, választhat a börtön vagy a menekülés között.

– Valóban úgy van, ahogy mondja. Ami a múltra volt érvényes, az áll a jelenre is, és marad a jövőre is. Minden társadalmi rend védekezik. Egyik sem tűr meg olyan ténykedést, amely létérdekében támadja. Mégis, az irodalom terén más a helyzet. Ha nyíltan nem lehet írni, hát akkor burkoltan, jelképesen. Lásd a Wale-si bárdokat, A rab gólyát, A madár fiaihozt és sok más!

De mért hozta fel a szerszámaid, ha még nincs kész a munkájával?

– Így szoktam, mert amíg én fent leszek, a sír beszakadhat, és akkor nincs mivel ásni, hacsak nem kérek valahonnan. Az egyrészt időveszteség lenne, másrészt a magam szerszámával szeretek dolgozni.

– Hisz a sír akkor is beomolhat, ha maga bent van!

– Igen, a sír bármikor beszakadhat.

– És magát ki fogja kiásni?

– Nem tudom, lehet, hogy senki.

– De hisz akkor meg is halhat.

– Meg hát, persze hogy meg. A sírásó soha sem tudja, kinek ássa a sírt, magának-e, vagy a halottnak.

– És erről az eshetőségről olyan könnyedén beszél, mint a szegény ember a deresről.

– Hogy beszéljek? Ha siránkozva mondom, akkor is megeshet. A halálos ítélet mindenkinek ki van kézbesítve a születése pillanatában, csak dátum nélkül. Aki elsőt lélegzik, az utolsót is fog egyszer. Fellebbezésnek helye nincs, mert a legfelsőbb fórumon történt a döntés.

– Hát maga nem fél a haláltól?

– A haláltól többé-kevésbé mindenki fél, amíg az életének valami célja, értelme van, mert a halál elindulást jelent a félelmetes ismeretlen felé. Igen, egyszer véget ér a lét, és végeredményben mindegy, hogy mikor, csak az nem közömbös, hogy milyen módon. Vannak halálnemek, amelyekről borzad az ember.

– De miért nem hagy fel ezzel a veszélyes foglalkozással?

– Minden foglalkozás lehet veszélyes. A varrótű csak elég ártatlan eszköz, és mégis meghalhat a szabó vérmérgezésben, ha megszúrja vele az ujját.

Egyébként nem vagyok sírásó. Ez csak alkalmi dolog. Nálunk ezt nem pénzért csináljuk, hanem a halott iránti kegyeletből.

– Ez szép dolog! Itt még nem váltották pénzre a kegyeletérzést.

– Itt még nem. A falu kicsi, minden lakója rokon, jó barát, vagy ismerős. De ha nem is sírásó a foglalkozásom hivatalosan, valóban mégis az vagyok. Egész életemben a magam sírját ástam.

– Nem értem.

– Miközben a munkámmal másokat a jólétbe emeltem, addig én mindig mélyebbre süllyedtem. A szociális problémák nem szűntek meg a rabszolga és a jobbágykor elmúltával. A kizsákmányolás maradt, csak a formája változott.

Ma is vannak nincstelenek, akik meg vannak lopva, csak nem lép közbe érdekükben az ördög. Ki meri mondani, hogy a tömegsors olyan, mint amilyennek lennie kellene az erkölcsi igazság szerint?

– Igen súlyos szavak ezek. Sajnos szomorú igazságok. Minden időben úgy volt, hogy az ember nem tudott olyan erkölcsi magaslatra emelkedni, ahol valóban ember az ember. Megmaradt önző lénynek, és egyik egyed a másik rovására él. Ma is úgy él, és úgy is fog élni minden időben, hacsak valami csoda nem történik.

– Nem fog történni. A csodák ideje lejárt. De még a csodák korában is ritkán történt meg, hogy az ember emberré lett volna.

– Amikor az előbb a halál eshetőségéről olyan magától értődően beszélt, azt gondoltam, hogy végzethívő, de most azt látom, hogy inkább lázongó lelkületű. Azt gondoltam, hogy derűs fölényességgel szemléli a nagyvilágot, és most a keserű pesszimizmus nyilvánul meg a beszédében.

– Nyugalmas derűvel nézem azt, ami kedves, mulatságos, vagy nevetséges nagyképűség az ember viselkedésében. De nem lehetek közömbös embertársaim sorsa iránt. Ha nem is élne bennem együttérzés, a magam sorsa miatt is lehet bennem keserűség.

Hogy végzethívő vagyok-e? Az ember sokféle hívó lehet, de a hit, csak hívés, nem bizonyosság. Azon az úton, amelyen a hit vezeti, csak bolyong az ember. Nem tudja, hová jut. Az nem a biztos tudás útja.

Semmi különös nincs abban, hogy egy téglá leesik az ötödik emeletről, és agyonüti azt a járókelőt, akinek a fejére zuhan. Ha a járókelő előtt, vagy mögötte esett volna le csak néhány centivel is, nem halt volna meg. De meg kellett hálnia, mert pontosan keresztezte a téglá pályáját. Mi volt ez, végzet, vagy véletlen?

Elővette a dohánytárcáját, de csak apró, poros törmelék volt már benne. Oda nyújtottam az enyémet.

– Engedje meg, hogy megkínáljam!

– Köszönöm, van még nekem is a táskámban amott!

Elpirult. Valószínű arra gondolt, hogy én azt hiszem, nincs dohányja, és mégis rá akar gyújtani.

– Tudom, de az innen tizenkét lépés, ez meg itt csak karnyújtásnyira van. Filozófus nem tesz fölösleges dolgot.

– Igaza van, de én nem vagyok filozófus. Valamennyit olvastam tőlük, és néhány kitétel megmaradt az emlékezetemben. Talán Szókratész tanítása, hogy Az ember annál közelebb áll Istenhez, minél kevesebbre van szüksége.

– Ez így van, de nem látom az összefüggést. Mért vonakodik elfogadni egy cigarettát?

– Pedig van összefüggés, úgy lehetne megfogalmazni, hogy az ember akkor áll legközelebb önmagához, ha minél kevésbé veszi igénybe mások szívességét.

– Önmagához igen, de annál távolabb lesz embertársaitól. A filozófia azt is mondja: Kis dolgokból ne csinálj nagyot, mert nevetségessé válsz! No, igyekezzon már, mert a körmömre ég a gyufa! Így már jól van. Füstölgő cigarettával a kézben mindjárt

meghittebb a hangulat két ember között. Így mintha ismerősök volnánk!

– Azonos szokásnak hódolunk, és ez valami kapcsolatfélét hoz létre köztünk.

– Maga nem ismer engem, de én ismerem magát.

– Hogy ismerne? Egy órája sincs, hogy találkoztunk. Azt se tudja, ki vagyok!

– Valóban nem, bár szeretném tudni! Mégis ismerem, mert maga beszélt. A beszéd pedig olyan különleges tükör, amely a belső ént vetíti elénk. Ez a tükör megmutatta, hogy nem idegen magától a politika. Nem fogadja el fenntartás nélkül, amit hirdetnek, hanem saját véleménye van.

Még az édesapjáról is tudnék valamit mondani.

– Kíváncsi vagyok.

– Biztosra veszem, hogy nem egy humoros anekdotát, és jóízű adomát hallott tőle. Jó kedélyű és vidám ember lehetett. Az is bizonyos, hogy magának is jó humorérzéke van. Különben nem őrizte volna meg a hallott dolgokat. Gondolom, még ma is elmosolyodik, ha eszébe jutnak.

– Megesik. Úgy, mint az előbb.

– Alaptermészete mégis inkább búra hajló.

– Édesanyámtól örököltém.

– Szemlélődő, és inkább hallgat a társaságban, mint beszél, kivéve, ha meghitt kettesben beszélhet valakivel.

– Eddig jól következett.

– Szereti a magányt, zárkózott, nehezen ismerkedik.

– Rossz szokás, de így van.

– Azt is mutatja a tükör, hogy igen önérzetes. Még egy szívesen kínált cigarettát sem akar elfogadni. Nem akar tartozni senkinek.

– Önérzetesség? Mind a két szülőtől való örökség.

– Azt is látom a tükörből, hogy magasabb távlatból szemléli a világot, ahonnan nézve eltörpülnek a földi dolgok, amelyek az emberek szemében jelentősnek látszanak. Abból a távlatból megértő, jóindulatú elnézéssel figyeli az emberi gyarlóságokat. A görög filozófusoknál találjuk meg ezt a fölényt, meg Arany János Epilógusában.

– A görögök belátták a tülekedés hiábavalóságát, mert tudták, hogy a sírban minden véget ér.

Arany, aki így ír egyik versében:

„Földi ember kevéssel beéri, Vágyait ha kevesebbire méri.”, nem írhatott másképpen az Epilógusban.

– Könnyű felsőbbrendűséggel szemlélődnöm, hisz alig van érdekem, ami közös lenne a többségével. Nincs okom rohanni, tülekedni. Mint kívülálló mosolyogva vagy szánakozva nézem a bolond hajszát.

– Igen bölcsen teszi! Csendes vízen hajózik. Ez a béke. A béke pedig része a boldogságnak.

A tükör még azt is mutatja, hogy maga művelt, és jobb társaságban élt valaha. Modora és beszédmódja ezt mutatja. Nem tudom, milyen végzettsége van, de hogy sokat olvasott, azt elárulja széleskörű ismerete. Nézetei gondolkodó elmére vallanak.

– Elég lesz már, uram! Ez sok egyszerre! Ennyi dicséretet nem lehet érdem nélkül elfogadni. Lehet, hogy görbe tükörbe nézett, ami nem az igazi képet mutatja, hanem torzít.

– Nem! Épp ez a megjegyzése is azt mutatja, hogy a valóság igazi képét láttam. Nem dicséret volt a részemről, hanem a tény egyszerű megállapítása. Ha dicsértem volna, és maga örülne neki két kézzel kapva rajta, változott volna a nézetem. Akkor így egészítettem volna ki a jellemrajzát: Ez egy tehetséggel megáldott ember. Jó modorú, becsületes, de igen hiú. De olyannak tartom, amilyennek mondtam, nem változott a véleményem.

De hagyjuk ezt! Érdekes fejtegetést hagyott félbe a végzet-szerűségről. Nem volna még valami hozzátennivalója? Szívesen meghallgatnám.

– De van. Ha tényleg érdekli, megpróbálom még kiegészíteni. Csak olyan délutáni analoműzőféle lesz.

Tehát kétféle nézet uralkodik. Vagy van Végzet, vagy nincs. Aki hisz benne, annak van.

A materializmus híve így beszél: Mire alapozza bárki, hogy minden élő sorsa már előre el volt határozva? Ki hiszi el, hogy Valaki, vagy Valami mondjuk tízmillió évvel ezelőtt felütött egy nagy könyvet, és beleírta: Épül majd a Duna mellett egy nagyváros, amelyet úgy fognak hívni, hogy Budapest. Lesz benne egy útvonal Sas utca néven. Abban az utcában épülni fog egy ötemeletes ház. Mohácsról el fog indulni egy Kármenni János nevű ember a budapesti rokona meglátogatására. Az épülő ház a 13-as szám

alatt lesz. A budapesti rokon a 15. sz. alatt fog lakni. A vidéki rokon a kezdő számok felől fog indulni, tehát el kell mennie a 13. sz. ház előtt, hogy a 15-öshöz jusson. A titokzatos Valaki kiszámítja, hány másodperc telik el, amíg a kiszemelt áldozat a 13. számig ér, és azt is, hogy a szabadesés törvénye szerint a téglamikor ér emberfej magasságba, ha a kőműves megfelelő pillanatban ejti el, hogy a fej és a téglatalálkozása létrejöjjön.

Ha ez így lenne, akkor előre megfontolt, szándékos emberölés volna a Végzet irányítója részéről.

– Mi tehát a valóság?

– Ki tudna erre megfelelni? Ha a vidéki rokon az utca másik végéről indult volna, szerencsésen eléri a 15-ös számot. Vagy ha megállt volna beszélgetni, rágyújtani, vagy ha késett volna a mohácsi vonat. De nem késett, szóval minden körülmény egybevágott.

– Igen érdekes fejtegetés. Milyen érveket hozna fel a maga igazá védelmére a végzethívő?

– Nem tudom.

– Mondjuk, hogy maga végzethívő! Hogy beszélne a hite mellett?

– Megpróbálhatom, de azt egy szóval sem ígérem, hogy amit mondok, az bizonyító erejű lesz.

– Kíváncsi vagyok. De előbb gyújtsunk rá!

– Hát kezdem. A dél-amerikai milliomos világ körüli útra indul. Végigjárja az afrikai és európai kontinens minden nevezetes helyét. Bécsben megnézi a Burgot és a Prátert. Akkor azt gondolja, lehajózik a Dunán, és megnézi a Duna gyöngyét, Budapestet. Aztán, ha már ott van, elmegy és kipróbálja a híres tihanyi visszhangot. No de addig már csak nem megy el onnan, míg meg nem fürdik a Balatonban. Úgy is tett, ahogy mondta. Nem ment el addig, de azután sem! Hamarosan végzett a fürdéssel, de az étellel is...

Áthajózott az Atlanti-óceánon, bebarangolta a Csendes-óceánt és minden melléktengerét. Baj nélkül átsiklott a Sundaszigetek hatezer méteres tengeri árka felett, de belefulladt a 150 centis vízbe, mert megfogta a görcs. És itt nem lehet gúnyolódni, mert nem a Balaton ment az amerikaihoz, hanem az amerikai jött a tóhoz. Nem meggyőződés a részemről, éppen csak példa, semmi más.

– Én pedig komolyan azt hittem, hogy maga fatalista.

- Én nem mondtam, hogy az vagyok.
- De ahogy beszél...
- Az csak annyit jelent, hogy elfogadom azt, ami jön, és nem tépelődöm előre, hogy milyen lesz majd a vég.
- Nincs tehát kialakult véleménye ezen a téren?
- Véleményem nekem is lehet, de bizonyítási lehetőségem éppen úgy nincs, mint másnak. Valamilyen végzete mindenkinek van, ezt nem lehet elvitatni!

Ha a bányászt betemeti a föld, azt mondjuk, ez volt a sorsa. Elűthette volna a villamos, az autó, agyonűthették volna szódásüveggel kocsmai verekedés közben. Száz eshetősége lett volna a halálra. Egyik sem érte, hanem betemette a föld. Ez volt, vagy lett a sorsa. De, hogy a végzete volt-e, elő volt-e írva? Ki tudja? Lehet hinni a Végzetben, de a bizonyítási lehetőség nincs meg.

A dialektikus materializmus azt mondja, csak az konkrétum, ami a tudatunktól függetlenül létezik. Tehát csak az, ami akkor is létezik, ha nem tudunk róla. De nem konkrétum egy szellemi Lény, amely csak a tudatunktól függően, csak a hit által létezik.

Erre azonban azt mondja a végzethívő, vagy istenhívő: Jó, meghajlok ez előtt az érvelés előtt, de mennyi konkrétum van, amelyet a tudományos kutatás soha nem fog elfogadni mint megismertet. És ha azok létezhetnek ismereteink nélkül, akkor lehet konkrétum egy, az ember sorsát, és minden egyebet irányító szellemi Lény is, amely a tudatunktól függetlenül létezik.

- Szóval, ahogy megjegyeztem, senki nem tud semmit.
- Ezen a téren nem. Egyik nem tudja bizonyítani azt, amiben hisz, a másik nem tudja igazolni annak a nemlétét. Ennyi az egész fejtegetésem, uram. Már csak ismételni tudnám magam.
- Köszönöm, igen sokat kaptam.
- De hiszen nem kapott semmit, a kérdés nyitott maradt.
- Az igaz, de két különböző vélekedést iparkodott megvilágítani tárgyilagosan. Tehát nincs kivezető út?
- A tudományos elmélet szerint már van. A kérdés lezárt. Csak hát még vannak, akik nem gondolkoznak a tudományos nézet alapján...

Ebben a megjegyzésben jó nagy adag irónia érzett. Egyre jobban érdekelt ez az ember, akit csak úgy ötletszerűen szólítottam

meg nem várva semmit, csupán köszöntésre köszöntést, pár odavetett mindennapi szóra mindennapi választ. Ennyit gondoltam, semmi többet, és hogy aztán megyek is. És még most is itt vagyok, és eszemben sincs menni.

Ki lehet ez az ember, aki ilyen mélyen gondolkodik, és a gondolatait világosan tudja közölni?

Művelt. Különleges gondolatai vannak, de mégsem külön. A lelki világa gazdag. Akkor hát, hogy van az, hogy ilyen körülmények között él?

Felvettem a gerincdarabot, amit kidobott a sírból. Két pár borda, és töredékes csigolyák képviselték az egykori csontrendszert.

– Láttam, hogy az előbb figyelmesen nézegette ezt a gerincmaradványt. Milyen állapot lehetett?

– Nem tudom. Paleontológus adhatna erre választ. De valaha élt. Örült a létnek, a napsugárnak, amelynek melegében sütkérezett. Játszott a kölyöktestvéreivel. Az anyja meleg oldalához bújt a hideg éjszakákon. Aztán önálló életre kényszerült. Maga gondoskodott magáról. Félték tőle a kisebbek, amelyekre vadászott. Ő rettegett a nagyobb ragadozóktól.

Valamikor szeretett, harcolt a nőstényekért, ha hím volt. Végül őt is elérte a végzete. Mégsem halt meg egészen. Utódokat hagyott maga után, és azokban él. Lehet, hogy a századik unokája ott lapul a galagonyabokorban, és hallgatja a beszélgetésünket.

– Talán érti is, amit beszélünk?

– Ha van lélekvandorlás, akkor meglehet. Talán egy indiai maharadzsza lelke költözött belé.

– Vagy egy hindu páriáé!

– Az is lehet, de akkor nincs igazságszolgáltatás.

– Miért?

– Mert az előző életében sem számított semminek. Nem ember volt, hanem csak pária, aki mindenkinél kevesebb volt. Mit nyert akkor a cserén?

– Az állatnak ugyanaz lenne a sorsa, mintha maharadzsza lelke költözött volna bele.

– Éppen azért. Aki egész életében jólétben élt, tudná meg legalább most, mit jelent küzdeni a létért! Keresné rettegés közt a mindennapi szükségletét! Aki selyemágyban hált, aludna földbe vajt vackában, amelyet a saját körmével kapart! Aki minden-

kinél nagyobb volt, lenne most mindenkinél kevesebb! Ebben volna a kiegyenlítődés!

– De csak félig. Az lenne a teljes kiegyenlítődés, ha a pária lelke a maharadzsza testébe költözne, és viszont. Így kárpótolva lenne az, aki nem ismerte az élet napos oldalát, a másik pedig megismerné az élet keserveit, és a vágyait egy jobb élet után, amelyek nem teljesülnének.

– De ne legyenek maharadzsa és páriák sem! Ne születne előjogokkal senki, hanem egyenlő jogokkal! És az emberhez méltó életet a munka biztosítaná!

– Igen, az lenne az eszményi állapot, de ennek legfőbb akadály, az emberiségnek az a rétege, amely igába hajtja az erejével élni nem tudó tömeget.

– El kell hárítani az akadályt, és megvalósul az eszme!
 – Szép elgondolás, csak hogy a kivitelezés nem olyan egyszerű!
 – Tudom, a tömegben lévő fizikai és szellemi erőt kellene egybefogni!

– Éppen ezen múlik!
 – Érdekes, milyen szeszélyesen alakul a beszélgetésünk. Kiindulópontja ez a gerincdarab volt. Annak semmi köze sem volt a politikához, és most nyakig benne vagyunk.

– Így van. Mindig új gondolatok kapcsolódnak az előzőhöz, és így a társalgásnak nem lehet egyenes az iránya. A témák egymásból következnek, de az első láncszemnek már semmi kapcsolata sincs az utolsóval.

Olyan ez, mint a sebes sodrású folyó. Az úszó nem az áttellenben lévő ponton köt ki, hanem ott, ahová a víz sodorja.

– Igen. Mi is messzire kerültünk ettől a gerincdarabtól. De most visszatérek hozzá. Nem mindennapi eset, ahogy bele tudja élni magát az állat érzésvilágába, és tud is beszélni róla!

– Csapong a képzeletem, ennyi az egész. Arra gondoltam, hogy az állat is fél, örül a maga módján. Lehetnek kellemes napjai, vagy eltölthetik kínzó sejtelmek is, amikor érzi a veszélyt.

– Nekem nem jutott volna eszembe, amit maga erről a gerincdarabról elmondott. Ki jutott volna el onnan a lélekvandorlásig? Ki rajzolta volna meg onnan elindulva az emberek egymás közti viszonyát?

– Akárki más, aki gondolkozik. Én sem tudtam, mit fogok mondani, de a gondolatok úgy szövődnek, hogy az ember nem tudja az elején, hova fog jutni a végén. Nekem sem jutott volna

eszembe mindez, ha maga nem kérdez. Örültem, hogy megértő emberrel beszélhettem, ennyi az egész.

– Ez nem így van. Témát lehet sugalmazni bárkinek, de nem mindenki tud beszélni róla. Én is tudok következtetni. Azt már elárulta, hogy nem sírásó. De hát akkor kit fed az a homály, amelybe burkolózik? Maga nem az, akinek látszani akar. Nincs jogom, hogy a kilétét kutassam. Ne válaszoljon, ha nem akar!

A sírásó eldobta a körmére égett cigarettát, és az szépen ívelő pályán hullott a földre. Egy ideig nézte a parazsa füstölgését, aztán rám emelte a tekintetét.

– Nincs itt semmi homály, uram! Az vagyok, amit a külsőm mutat. Egy a sok közül. Ma ez, holnap az, mindig, ami jön.

– Elhiszem, hogy ma ez, de mi volt tegnap?

– Nincs múltam. De ha lettem volna is valaha valaki, ma senki vagyok. Holnap is az leszek...

– Ne mondjon ilyet! Maga nagyon is valaki. Így, ahogy van porosan, munkától piszkos kézzel is több, mint a legtöbb világfi. Maga mindig is valaki volt, és lehet is, ha akar.

Túlnézett az akácok koronáján, majd rám tekintett, és így szólt:

– Köszönöm a jó szót, uram! Meglehet, hogy van bennem némi képesség, de remény nincs! Maradok, ami voltam. Senki. Vannak sorsok, amelyek végzetszerűen bezáródnak. És ez is elő van írva. Nem az égben, hanem a földi mindenhatók által. Ez is konkrétnum, ami a tudatunktól függetlenül létezik.

Csendes nyugalommal, a könnyedség látszatával beszélt. Nem adott nyomatékot egyetlen szónak sem, mégis kiértett belőlük némi keserőséggel vegyes gúny. Szünet állt be. Azon gondolkoztam, amit mondott.

– Én tudnék segíteni, ha megmondaná, kit rejt a sokféle foglalkozás. Jelenleg a sírásóé.

– Olyan sokat tételez fel rólam, hogy a végén csalódás érné. Jobb így! Az illúzió mindig szebb, mint a valóság.

– Jól van, nem kérdezem, kicsoda, micsoda, bár tudom, hogy nem érne csalódás. De csalódás lenne, ha ez volna az utolsó beszélgetésünk. Sokat jelentene nekem, ha még többször is hallhatnám a fejtegetéseit. Nem kínálok hát segítséget, mert látom, büszke elfogadni valamit. De biztosra veszem, hogy ha valaki kér magától, akkor adni tud. Én arra kérem, hogy ha ideje engedi, és kedve is lesz, jöjjön el hozzám egy kis beszélgetésre.

– Most nem azt mondta, amire gondolt. Rajtam akar valamilyen formában segíteni, de azt gondosan elhallgatja, mert úgy látja, büszke vagyok. Ön író. Világos, hogy nincs ráutalva senkinek a segítségére.

– Téved. Az írónak igen sokat kell olvasnia. Nem azért, hogy más írókat utánozzon, hanem azért, hogy új gondolatok birtokába jusson, amelynek nyomán új meglátások születnek az elméjében, hogy új távlatok táruljanak fel előtte. Új, eddig ismeretlen jellemekre, embertípusokra van szüksége.

– Csak nem tölem várja mindezt?

– Csak részben. A gyermek sem önmagától tanul meg beszélni, hanem úgy, hogy a másokét hallja. Az író az íróktól tanul írni.

– De én nem vagyok író!

– De beszél. És ez olyan, mintha új könyvet olvasnék.

– És komolyan úgy gondolja, hogy a beszélgetésünk valami hasznot hozna Önnek?

– Nem valamit, hanem sokat! Feltéve, ha eljön.

– Hát, elmegyek, ha úgy gondolja. Nem lesz abból olyan haszna, mint amelyet feltételez, de beszélgetni jó.

Kezet nyújtottam.

– Hát akkor nem tartom fel. Magának még dolga van. Bár a holtak nem követelőzők, mégis ők azok, akik pontosan a kívánt időre öröklakást kapnak. Tehát mondhatom, hogy a viszontlátásra?

Csodálkozva nézett rám nagyra nyílt becsületes szemével.

– Hiszen megígértem!

Ez a „megígértem” úgy volt mondva, hogy azt csak a halál változtathatja meg.

– Ne haragudjon, kérem! – szóltam engesztelően –, nem volt bántó szándékom.

– Mért haragudnék? Nem építhette fel az egész jellemrajzomat hibátlanul egy beszélgetés alapján. Egy téglát kifelejtett belőle. Ennyi az egész.

Azt hiszem, egy kicsit elpirultam erre a megjegyzésre. Becsuktam a jegyzetfüzetemet.

– Nem felejtettem ki azt az egy téglát. Az igazi jellem az adott szó szentségére épül, magánál, pedig ez az alapkő. Tehát, viszontlátásra!

– A viszontlátásra, uram!

Olyan volt a tenyere, mint a vén cserfa kérge. Mintha vasfogó-

ba került volna a kezem. Úgy kellett széjjelválasztanom az ujjaimat, össze voltak tapadva.

Ledobta a csákányt a sírba, annak nem esik baja. Hanem a lapát, az már kényesebb szerszám! Ezt már kézbe fogva vitte le a létrán.

Amikor visszanéztem, már újra szabályos időközökben íveltek fölfelé a sárga agyagporciók.

Kiléptem a temetőből. A nap már lefelé ívelt. Most már egész kellemes volt a levegő. A hangulatom is kellemes volt. Lassan ballagtam a poros úton.

Gondolatban vissza-visszatértem ehhez az emberhez, aki most feszülő izmokkal vágja csákányával a kemény földet. Különleges nézetei vannak, de mégsem külön. Szokatlan módon kapcsolja a fogalmakat, de minden nézete mélyen emberi. Valami szomorúságféle van a lényében, amely nem szavakban nyilvánul meg, inkább csak a hangja színezetében. Nem erőteljes színeződés ez, inkább csak csendes mélabú, mint amilyen a hervadó őszi táj.

Mégis olyan kiegyensúlyozott lélek, amilyen a mai rohanó, ideges világban nem sok akad. A nyugalmas beszéde bennem a béke érzetét keltette. Most is a fülemben cseng a fejtegetése: Nincs értelme a lázongásnak, belső gyötrődésnek, ha olyan dolgokról van szó, amelyeken nincs módunkban változtatni. Az a helyes, ha tudomásul vesszük a nem tőlünk függő tényezőket. Védekezés ez, mert a lélek egyensúlyának döntő jelentősége van, ha az ember úgy érzi, vesznie kell. A megőrzött lelki egyensúly esélyt ad, hogy mégse vesszünk el!

Mennyi tömör igazságot sűrített bele ebbe a pár mondatba! Egyszerű ez. Mindenki tudja, csak nem mindenki teszi magáévá ezt az életfelfogást.

Olyan érzésem volt, mint aki értékes ritkaságot talált, és nem tudja, hova tegye, mert nem lel neki megfelelő helyet a lakásban.

Örömmel gondoltam a következő beszélgetésekre.

Itt nem lehet szó arról, hogy „talán”, „majd”, hiszen megígérte, és benne még a lovagok jelleme él! Tehát eljön!

Az is megeshetik, hogy fölenged a zárkózottsága. Beszél talán magáról, és akkor megírhatom, hogy ki volt ez a Senki, amikor még Valakinek tartotta magát...

Szigetszentmiklós, 1963. április 21.

Szürke kis regény

Egyszeri Pál élettörténete, mint mindenki másé, a születésével kezdődött. Sírással üdvözölte a napvilágot.

Az a napvilág inkább csak jelképesnek vehető tekintve, hogy a nevezetes időpont január 24-ére esett, tehát nem lehetett nagy verőfény aznap.

A további történések is olyanok voltak, mint amelyek természetesek a pólyásgyerek életében. Sírt a fürdetésnél, sírt, ha éhes volt, ha fájt a hasa, sírt a fogzásnál. Minden baját sírással fejezte ki.

Persze azt, hogy mi volt a baja, az anyjának kellett kitalálnia. Ez a legtöbb esetben sikerült is. Az anyák nagyon találékonyak, némi túlzással majdnem gyermekorvosok.

Aztán amikor kinőtt a pólyából a kis Palkó, először karon ülő volt, majd a falhoz támasztva maga is megült a földön. Igen, a földön, mert akkor még a módosabb gazdák házaiban is „földes szobák” voltak, tehát agyagpadló. Persze, néhányszor feldőlt, de az nem járt veszéllyel, mert nem volt honnan leesnie.

Aztán négykézláb kezdett csúszni-mászni. Igaz, hogy csak vízszintes helyzetben mozgott, de már haladt! Később aztán két lábra állva is elsajátította az egyensúlyozás művészetét, és járni kezdett.

Amíg idáig eljutott, semmi lényeges nem történt vele. A baj akkor kezdődött, amikor az érdeklődés és a kíváncsiság is meg nőtt benne.

Így például, nagyon szerette volna tudni, mi van az asztalon. De hiába ágaskodott, még igen kicsike volt ahhoz, hogy fellásson oda. Valami megoldást kellett találnia. Talált is...

Odatolta a zsámolyát az asztalhoz. Felállt rá. Így a tenyerét már rá tudta tenni az asztalra, de még így is csak a homloka volt egy síkban az asztal lapjával. Kicsit behajlította hát a térdét, és rúgott egyet magán. Ez igen okos és célravezető lett volna, ha a zsámoly közepén áll. De nem ott állt, hanem közel a végéhez, és a kisszék felbillent vele, ő pedig leesett. Először az állát ütötte fel az asztal szélében, és ez két fogába került, aztán elterült a földön. Szerencséje volt, nem a nyakát szegte, hanem csak a jobb karja tört el két helyen. Nem volt veszélyes a dolog, de nagy fájdalommal, és még nagyobb sírással járt.

A csontjai hamar összeforrtak, de amíg gipszben volt a karja, mindent bal kézzel kellett végeznie. Ezt annyira megszokta, hogy gyógyulás után sem tért vissza a jobb keze használatához. Nem lett belőle Mucius Scaevola, de balkezes maradt.

Később, amikor már nagyobbacska volt, komolyabb és veszélyesebb dolgok is történtek vele.

Volt egy kis, kétkerekű kocsija, amelyet ő laptikának hívott. Játsszótársával, a szomszédfiúval, kinevezték magukat lónak. Palkó volt a „csás” ló, vagyis a rúd bal oldalán lévő. Megfogták a rúd végén lévő keresztfát, és futottak lefelé a lejtős úton.

Palkó ló volt, hát nem nézett se jobbra, se balra, se előre, hanem csak futott, mint egy karikára hajtott nyakú, kényes ló szügyébe vágott fejjel. A társa okosabb volt, nem élte bele annyira magát a ló szerepébe, és előre is nézett. Eleresztette hirtelen a rudat, és félreugrott, mert meglátta, hogy a szomszédlegény vágtatva jön velük szemben kocsival, de az ijedtségtől nem tudott szólni. Palkó nekirohant a lovaknak. Azok keresztülgázoltak rajta, de hozzá sem értek. Nem is volt ideje megijedni. Mire feltápszkodott, a lovas kocsi már fent volt a dombon.

Mi volt ez? Szerencse? Véletlen? Isten óvta? Ki tudná azt megmondani?

Palkó igen eleven volt, minden veszélyes vállalkozásban benne volt.

Libapásztorkorában délelőtt a Duna partján szokták legeltetni az állatokat, és csak délután hajtották a tarlóra, hogy búzaszemekkel rakják meg a begyüket.

A délelőtti órákat rendszerint fürdéssel töltötték, és amikor már fogvacogva dideregtek, kifeküdtek a parton a „Nagy homokba”, és süttették magukat a forró nappal, amíg bírták. Aztán újra nekimentek a víznek.

Voltak fiúk, akiknek elemük volt a víz. Úgy úsztak, mint a kacsa, vagy a hal. Beúsztak messzire a dunai malmokhoz, és a vasmacska láncán felmásztak a völgyhajóba, amelyet a gerendely kötött össze a malommal. A gerendely volt az óriási főtengely, amely forgott, mert a rászerezelt lapátokat hajtotta a víz. A gerendely forgása működtette a malmot.

A többi fiúra nézve nem jelentett veszélyt a dolog, hanem csak

mulatságot. De neki igen kockázatos volt, mert bár ismerte a ná-luk dívó úszásfajták mindegyikét, így a kutyaúszást (vagyis kutyásan hason), hátúszást, mellúszást (ahogy ők mondták, a molnárost), oldalúszást, sőt az egykarost is, de mindegyikkel csak lassan haladt. Nem tudta elsajátítani a tökéletes úszótechnikát. Nem volt kitartó úszó, gyorsan kifáradt. Mégis, amikor hívták, ment. Egyrészt a büszkesége tiltakozott a félés látszata ellen, másrészt izgatta az élmény. Pedig az igazság az volt, hogy félt. És joggal, mert mire célba ért, már úgy ragadta meg a völgyhajó horgonyláncát, mint fuldokló a mentőkötelet, mert halálosan ki volt merülve.

De ha már bent volt, ki is kellett úszni. Nem maradhatott sokáig, mert a molnár rövidesen kikergette őket.

Nagyon nehezen szánta rá magát, hogy a vízbe ugorjék. Igen messze volt neki a part! Folyton azt próbálgatta, hogy elérje már a lábával a meder alját. És amikor keservesen partot ért, akkor még mindig nem volt a célnál, mert még át kellett úszni a Duna mellékágát, a „Nagy-Sebest” is. Át is úszta, de csak lassan. Már a végponton volt. Olyan nehéznek érezte a karját, mintha ólomból lett volna. Csak az életösztön dolgozott már benne. Biztatta magát: „Még csak egy kicsit! Már csak tíz lépés a part!” Amikor földet ért, már csak tántorogva lépdelt, remegett a lába.

Szárazföldi kalandokban sem volt hiány.

Öt esztendő is lehetett, amikor a négy évvel idősebb bátyjával csak ketten voltak otthon, mert a szülei és testvérei a határban voltak mezei munkán.

Nem tudtak az idejükkel mit kezdeni. A hosszú nyári nap unalmát szerették volna elűzni. A bátyja ki is talált valamit, ami izgalmasnak ígérkezett. Azt ajánlotta, hogy Palkó üljön a kútgém végére, ő pedig majd fogja az ostorfát, és letolja a vödört a vízbe, megmeríti, és majd libikókáznak, mert meglesz elöl az ellensúly. Palkó lovagló ülésben elhelyezkedett a gép végén. A vödör lassan, nagy erőlködés árán süllyedt a víz felé. A gép vége meg föl-emelkedett a magasba. Igen jó kilátás nyílt onnan a háztetőkre. De nem élvezhette a panorámát, mert a bátyja akkorra már annyira ki volt merülve, hogy a vödört nem bírta megmeríteni, és a kezéből kicsúszott az ostorfa, és Palkó a szabadesés törvénye szerint zuhant le. A gép vége nagy erővel vágódott a földhöz,

és Palkó lefordult hosszú lováról. Nem történt semmi különös. Palkó csak egy nagy piros foltot szerzett az arcára.

Máskor azt tette, amit a nagyobbaktól látott. Két tenyerét a kútkáva két szemben lévő pontjára helyezte, és belógatta magát a kútba, és úgy függött ég és víz között.

Ennyi talán elég kölyökkorából, amely tele volt hasonló, veszélyes dolgokkal, és azok bármikor kiolthatták volna az életét.

Az életveszélyek felnőttkorában is úgy kísérték, mint a saját árnyéka. Erős látási fogyatékosága miatt sokszor környékezte a halál.

Kerékpárral járt a Weiss Manfred Gyárba Szigetszentmiklósról. Egy téli, sötét estén otromba kerekű kocsit ért utol az országúton. Előzni akart, de az előtte menő kocsitól nem láthatta, hogy a falu felől gyorshajtásban lovas kocsi közeledik. Mivel ő az előtte menő szekér takarásában volt, a szembejövő kocsis sem látta őt. Amikor a szekér mellé kikanyarodott, akkor ért oda a vágató lovas kocsi. Pillanatok alatt játszódott le minden. Pál a két jármű közé került, mégpedig olyan szorosan, hogy a kocsi főrhéce kirántotta alóla a kerékpárt, és magával húzta. Ő szétvetett lábakkal talpon maradt. Átvillant az agyán, azon múlik az élete, meg bírja-e tartani az egyensúlyát. Meg bírta. Háromszor is nekitántorodott a téglás kocsi oldalának, de nem esett alá, és így az nem lapítottá palacsintává. Annak a kocsisa nem állt meg, mert nem látta, mi történt. A másik, a gazember, azért nem állt meg, mert látta, és elhajtott a felelősség elől. Ahogy ez szokás...

A másik eset a gyáron belül történt. A kertészetben dolgozott. Árkot ásott másodmagával. Az árok vonala egy hatalmas nyárfa mellett volt kijelölve. A sors éppen őt állította egy olyan pontra, ahol biztosan meg kellett volna halnia. Neki jutott az a rész, ahol a halál fészkel. A nyárfa alatt vezető árok földje tele volt gyökerekkel, amelyeket csákánnyal kellett elvagdოსni, hogy ásni tudjon.

Egyszer újra megakadt az ásója valamiben. Joggal tételezte fel, hogy újabb gyökér. De nem az volt, hanem óriásfeszültségű kábel, amely a gyárnak szolgáltatta az energiát, azonban nem volt ellátva a szokásos téglaburkolattal. Fogta hát a csákányt, és

belevágott a vélt gyökérbe. Többször lesújtott. Egyszer csak valami sístergő hangot hallott a földből, és bűdös égő gumiszagot érzett. Még egyszer odavágott teljes erőből, és érezte, hogy a csákány átment az akadályon. Miután földhúzta az elvágott gyökeret, azaz a kábelt, kézzel felhajtotta mind a két végét. Olyan volt, mintha két óriáskígyó emelkedett volna ki a földből. A szétmarcangolt szigetelésből álltak ki a kígyók fullánkjai.

Az áramszolgáltatás persze megszűnt. Nem volt nehéz rájönni, miért. A kábel a földben volt, tehát az ok csak onnan származhatott, ahol ássák a földet.

No, Becz – mondta az odasiető Reinhardt százados, a Hadianyaggyár katonai parancsnoka –, magának igen jó szerencséje volt, hogy csak a szigetelést fogta meg, és nem a kiálló szálakat! Különben már...

Hát igen. Nem ért hozzájuk. De miért nem? Nem súgta meg neki senki, hogy ne tegye. Valaki vigyázott rá? Talán az édesanyja szellemkeze fogta meg az övét? Vagy közben a Sors elállt eredeti szándékától, mint később még oly sok esetben?

Voltak olyan sűrű téli ködök, hogy nem tudta melyik oldalán jár az országútnak. Volt úgy, hogy csak azt vette észre, hogy az ellenkező oldalon hajt bele az árokba. Előfordult, hogy hallotta, hogy előtte jármű dűbörög, de csak a hátulra akasztott gyenge, imbolygó fényű lámpát látta, és előznie kellett. Megtörtént, hogy lámpa sem volt a kocsi hátulján és csak a zajból lehetett következtetni rá.

Soha nem tudta, hogy mikor megy neki valaminek, vagy valami őneki. A következmény egyre ment volna...

Az örökös bizonytalanságot és az állandó veszélyt kevés ember bírta volna idegekkel. Az ő számára sem volt közömbös a dolog. Nem! De Egyszeri Pál végzethívő volt, és fanatikusan hitt abban, hogy az ember sorsa nem önmagától függ. Hitte, hogy mindenkinek megvan a kimért ideje, amelyet sem megrövidíteni, sem meghosszabbítani nem lehet.

Két súlyos műtete előtt, mivel úgy érezte, hogy az ő ideje még nem telt le, egész lelki nyugalommal írta alá, hogy a műtét saját beleegyezésével történik.

Az életveszélyek, és a súlyos műtétek ellenére még ma is él, és a 73. évében van.

Miért kerülte el oly sokszor a halál?

Voltak késő őszi esték, amikor a csepeli temetőtől Szigetszentmiklósig vaksötétben haladt. Az volt a jobbik eset, ha égháború készülődött, és a villámfényben meglátta maga előtt hosszan az országutat, és emlékezetből ment a következő villámlásig. Ha a villámok nem voltak segítségére, akkor félig az ég felé, félig előre nézett. Ha az ember szeme megszokja a sötétséget, akkor így mégis lát egy keveset.

Amikor már nem volt egészen gyerek, de még felnőtt sem, Egyszeri Pál belecsöppent a dolgozók világába. Tizenhárom éves korában bekerült Budapestre, ahol süteménykihordó lett, jó magyar kifejezéssel „gejsic”. Az a bizonyos terület, ahol a vevőközönsége volt, az volt a „gáj”. Az ő körzete a Király, Petőfi (ma Kazár), Vasvári, Kisdiófa, Próféta és az Akácfa utcára szorított.

A sütemény fajtái igen változatosak voltak az akkori időben (1913.): vizes zsömle, tejes zsömle, vizes kifli, stefánia, sóskifli. Apróság volt a császár zsömle, a bárchesz, pacsni, sóskalács, stangli, vandli.

Reggel mindig fél ötkor kelt. Elment a pékségbe, ahol a „beolvasó” beleszámolta a ruháskosarába a rendelt mennyiséget, körülbelül 300 darabot. Ez nem volt épen könnyű, de Egyszeri Pál jól fejlett, erős fiú volt, bírta. Reggel hét órára már minden vevő ajtajába lerakta papírzacskóban a rendelet mennyiséget. Délután ismét ment a friss áruval.

Nem volt rossz kereset. Mint viszonteladó kilenc darabot kapott tíz krajcárért (egy hatos). Ő hatot, hetet adott egy hatosért. De a belvárosi gejsiceknek „ötös” vevőik is voltak.

A reggeli kihordás után egy Sas utcai bankba ment. Tízórait hordott a tisztviselőknek: karajt, vajat, szardíniát, disznósajtot, prágai sonkát. Ezeket különböző helyeken vásárolta, és mint viszonteladó ezeket is olcsóbban kapta.

Uzsonnaidőben a „Bercibe” ment (Ő utcai női ruha konfekció). Azután a „Lányokhoz” (varroda a volt Petőfi téren). Mind a két helyen cukorkákat árult.

Nemcsak pénzért adott. Amikor egy kis, kocsiba fogott szamarat látott, azt is megkínálta nápolyi szelettel.

Egyébként gejsickorában is megkönyékezte egyszer a halál. A Király utca és az Akácfa utca sarkán ment át a közeledő villamos előtt, de egy kicsit elszámította magát. Ő már átlépett ugyan a sínen, de a villamos leütötte a válláról a kosarat. A földre szóródott süteményt a járókelők segítettek összeszedni. Attól fogva bizonyos gyűlöletet érzett a csilingelő járművek iránt.

Azután kifutófiú, majd háziszolga lett, később, pedig csapos fiú a Petőfi utcában havi 8 Forintért. Reggel öttől este tíz óráig tartott a munkaidő. Kapott ebédet, 15 krajcár vacsorapénzt és 10 krajcár kapupénzt. Vett magának 5 krajcárért sonkaszalonnát, oldalast, vagy fejhúst és kettőért félbarna kenyeret.

Nem messze a Szerecsen utca 26. szám alatt lakott. Munka után végigrohant a Petőfi utcán, és ha még kapuzárás előtt hazaért, a kapupénze is megmaradt. Tehát mindent összegezve 15 krajcár.

A megtakarított pénzen könyveket vásárolt. Köztük volt Petőfi összes költeménye is.

Posta takarékkönyvbe is tett bélyegek beragasztásával. Nem vette hasznát. Mind elvitte a devalváció.

Ott volt a Szabadság téri tüntetésen, amelyet a rendőrség és katonaság vert szét. A menekülő tömegben látott egy magához hasonló korú, vérző karú fiút. Rendőrkard hasította szét a könykét.

Egyébként a börtönökkel is korán megismerkedett.

A csepeli gyárban dolgozott, amikor kitört az első világháború. 15 éves volt akkor. Mivel mind a két bátyja bevonult katonának, és édesapja nem bírta a földekkel, önkényesen elhagyta a gyárat.

Csendőri fedezet mellett kísérték vissza. Nem kellett hát félnie, hogy bántódása esik útközben, ha csak a „fedezet” részéről nem, mert annak hamar eljárt a keze, mégpedig csattanósan. Ha nem volt rá ok, hát kerestek. És aki keres, az talál...

Öt nap fogdát kapott. Amikor ez letelt, további hét nap fogdára ítélte a katonai parancsnok.

A Tanácsköztársaság idején, amikor a szerbek, románok és csehek minden oldalról támadták az országot, katonai szolgálatra jelentkezett a Frankel Leó laktanyában. A 29. sz. tüzérezred 6.

ütegébe osztották be Jurányi parancsnok keze alá. Azonnal a harctérre kérte magát. Mivel súlyos rövidlátóként nem találták alkalmasnak frontszolgálatra, a pótkeretbe osztották be trén kocsisnak.

A forradalom bukása után hazament.

Minden vöröskatonát összefogdostak. Ő nem bujkált. Egy éjjel román csendőrök jelentek meg helybéli magyar vezető kíséretében.

– Pali, – mondta az –, itt vannak a románok! Gyere velünk!

Nem volt mit tenni.

Útközben egy kis erdőn mentek át. A fák között koromsötét volt. Könnyen megszökhetett volna. Nem kellett volna egyebet tennie, csak félreállni. Senki sem vette volna észre. De nem állt félre. A büszkesége nem engedte, hogy szökjön.

Tápiósülyre került a gyűjtőtábor 1. sz. barakkjába. Négyszázan voltak összezsúfolva ott.

A csupasz padlón feküdtek, úgy hogy mire hazakerült, már vastag bőrkeményedés („döglött bőr”) volt a csípőjén.

A barakkban nem volt fűtés, pedig kint már hó takarta az udvart. Takarója nem volt mindaddig, amíg nem tudott venni magának. A foglyok között cserkereskedelem folyt. Adtak és vettek. Az élelmiszer volt a fizetőeszköz megegyezés szerint.

A tiszántúli foglyokhoz nem jöhettek látogatók, és ők csupán a tábori kosztra voltak utalva, amely egyrészt kevés, másrészt ehetetlen volt.

Ha mégis elfogyasztotta valaki, arra a végszükség vitte rá. Krumplileves só nélkül, apró mosatlan és hámozatlan, disznóknak való krumpliból. Káposztaleves.

A kútban iszapos, édeskés, undorító víz volt.

A kenyérnek csak a héja volt ehető. A bele ragacsos massa, szecskára vágott szalmával és árpahéjjal.

Hetente egyszer Pált is meglátogatta az édesanyja megrakodva egy egész kenyérrel és más egyebekkel. Amikor a csomagját kibontotta, az éhező emberek körülállták. Voltak, akik az éhségtől kínzottan, önérzetüket félretéve kértek. Mások, a szemérme-sebbek, szótlanul, sóvár szemekkel, mint az éhes kutya, néztek.

Egyszeri Pál nem tudta ezt elviselni. Szinte bűnösnek érezte magát, hogy neki van mit ennie, és körülötte éhes emberek állnak. Nem bírta enni. Fogta a nagy kerek kenyeret, szeldelte

és osztogatta minden ellenszolgáltatás nélkül mindaddig, míg neki alig maradt valami.

Aztán a következő látogatásig maga is úgy éhezett, mint azok, akikhez nem jöhettek.

Két és fél hónapot töltött a fogolytáborban, mint a román testvérek tetves, sovány disznója.

Valóban disznóknak való moslékot kapott.

Valóban tetves volt. Nemcsak ő, hanem mindenki más is. Maguk a románok is. Ha végighúzta a kezét a sípcsontján, két-három tetű gurult az ujjá alatt. A háta állandóan úgy égett a tetvek marásától, mintha árpatoklász lett volna az inge alatt.

A kútban olyan kevés víz volt, hogy ha néhány vödörrel kimerítettek, már el is fogyott, és várni kellett, amíg új víz gyűlt a helyébe. Mosdásra is kevés volt, nemhogy mosásra! Tisztálkodásra tehát nem volt alkalom. De ha lett volna is, hiába.

Este felvette a meleg posztóinget, amelyet édesanyja vitt neki. Reggel 160 tetűt szedett ki belőle.

Amikor a fehérek átvették őket a románoktól, két cső kukoricát kaptak, másnap három szem krumplit, vagyis semmit, mert megfőzni nem volt alkalom.

Végre eljött az idő, amikor megkezdődött a foglyok kihallgatása. Esetleges elbocsátásuk a kihallgatáson adott válaszaiktól függött.

Hallgatta a társai beszélgetését, akik elmondták egymásnak, mit fognak hazudni, hogy bántatlanul megmeneküljenek. Egyrészt természetesnek tartotta a dolgot, hiszen a féreg is menekülni próbál, ha lehetősége van, másrészt enyhe megvetést és undorfélét érzett. Nem szólt semmit. Hallgatott. Nem mondta, hogy ő mit fog hazudni, mert tudta előre, hogy nem fog. Bolond önérzete nem engedte, hogy hazugsággal bújjon ki a felelősség alól, bár tudta, hogy olcsó az emberélet.

Nem számított, ha valakit félig agyonvertek, vagy ha eltettek láb alól. Nem kutattak utána, hova lett.

Végre eljött a nap, amikor a kihallgatóterem előtti helyiségbe került. Várta, hogy beszélítsák.

A Bizottság katonatisztekéből és civil ruhás személyekből állt.

A nevét hallotta. Belépett. Az első kérdés az volt: Kényszerítve volt-e a vörös hadseregbe való belépésre?

Csak rá kellett volna mondani, hogy: Igen! De felébredt benne

a dac, a bolond „csak azért sem!” és azt felelte: Nem. Önként jelentkeztem.

Az erre következő jelenet azt mutatta, hogy ilyen oktan válsz még nem hangzott el a kihallgatáson.

A tiszt felugrott, és magából kikelve ordított, és most már tegezte.

– Micsoda? Önként jelentkezél? Akkor hát te még visszasírod a kommunizmust, mi?

– Nem sírom vissza. Ha vissza kell jönnie, úgyis visszajön.

Annyi józanese mégis maradt, hogy az utolsó mondatot már csak gondolta.

– Hány burzsujt öltél meg?

– Ez ideig még egyet sem.

– És ha ezután módodban állna, mennyit ölnél meg?

– Ugyanannyit. Nem vagyok hóhér! – felelte, és merően a kérdező arcába nézett.

– Hagyd! – mondta az egyik civil ruhás. – Hadd menjen! Ennek még a szeméből sem néz ki jó!

Egyszeri Pál nem várt kétszeri felszólításra. Ment.

– Ezt hát megúsztam szárazon –, mondta magában, amikor becsukta az ajtót. Keserűen gondolta, hogy milyen csekély emberismerete van az illetőnek, mert nemhogy embert nem lett volna képes ölni, de még egy férget sem tudna eltaposni. Visszaemlékezett egy napra, amikor a laktanyában a vöröskatonák arról beszélgettek, mit kellene tenni a burzsujokkal. Egyik azt mondta: „Ha rám volna bízva, egy csomóba terelném őket, aztán nekik a gépfegyvert, és mind lekaszálnám egy szálíg!”

Mindenki helyeselt, csak ő hallgatott. Valami kiábrándulást érzett. Idealizmusa egy pillanat alatt meghalt. Hát ez a kommunizmus? Így akarják megszüntetni az osztálytársadalmi különbségeket? Tömegmészárlással?

Természetes, hogy minden osztály a maga érdekében működik. A burzsoázia a saját érdekében tesz mindent. A dolgozók osztálya is. Persze, a jog az ő oldalukon van! Nem igazság az, hogy míg egyeseknek 10 000 holdjuk van, addig százezernek egy sem, és az amúgy is kevés magyar milliószámra megy ki Amerikába!

Az egész társadalmat a nép érdekének megfelelően kell átalakítani! De ha lehet, a humanizmus szellemében, és ha elkerülhető, nem tömeggyilkosság árán! És lehet!...

Mert ha az ember igába tudta hajtani a természet erőforrása-
it, az elektromosságot, a helyzeti és lekötött energiát, akkor fel
tudja szabadítani az embert is!

Egy új társadalmi forma kiépítéséhez nem halottakra, hanem
élőkre van szükség! Igen...

Amikor azt a beszélgetést hallotta, ugyanolyan megvetés és
undor fogta el, mint amikor fogolytársainak tervezett hazudo-
zásait hallgatta.

Gondolatban köpött egyet. Eljutott ahhoz az egyszerű igaz-
sághoz, hogy egy humanista ideológiát el kell választani az em-
beri mivoltukból kivetkőzött szélsőségektől.

Az emberek tömege nem angyalokból áll, de nem lehet őket
az alapján megítélni, hogy ördögök is vannak köztük.

Elfogadta, hogy az ember ritkán emberbarát. Sokszor inkább
állati ösztönök jellemzik.

Még néhány epizód a gyermekkorából.

Már óvodás korában túlzottan önérzetes, vagy talán csak sze-
mérmes volt.

Látta, hogy egy kis társa narancsot eszik, ami a falusi gyerekek
életében ritkaságszámba ment. Jobb módú szülők csemetéi ré-
szesülhettek ilyesmiben. Szinte halálosan kívánta, de nem kért
egy gerezdet sem, jöllehet ő is kapott volna úgy, mint más, aki
kért. De az ő szája nem állt rá a kérésre.

Zárkózott természete már az iskolában megnyilvánult. Ez nem
vált előnyére.

Abban az időben sokat verekedett.

Volt az iskolában két fiú, akik haragudtak egymásra. Egyik
magas, nyúlánk termetű volt, a másik zömök, de vállas és erős.
Mind a kettő gazdag szülők gyermeke volt. Az osztály két pártra
szakadt. A két haragost vezérnek fogadták el.

Ha megkérdezték tőle, hogy te kinek a pártján vagy, a Szántó
Becz Ferién, vagy a Becz Imréén, azt felelte: Egyikén sem. Ez nem
volt okos politika. A fiúk nem tartották tiszteletben a magányos
farkas semlegességét, és mindkét párt részéről csak támadást
várhatott.

Abban az időben a „Nagy Iskola”, ahova ő is járt, három osztályt
ölelt fel, a negyediket, ötödiket és a hatodikat.

Az ötödik és a hatodik osztály énekelni járt a temetésekre a rektorral. Így tisztelték azt a tanítót, aki a templomban orgonálni szokott.

Egy temetés alkalmával történt, hogy csak a negyedik osztály maradt az iskolában. Felügyelő tanító nem lévén, szabad volt a vásár!

Valami okból a fiúk verekedést kezdtek Palkóval. Rárohantak annyian, ahányan csak hozzáfértek. Nekivetette a hátát a falnak. Abból az irányból védve volt tehát. Leszegte a fejét, mint a bika. Aztán nem nézve, kit hol ér, ütött két ököllel. Az egyik fiút úgy találta homlokon, hogy ökölnyi daganat támadt rajta, amely a szemét is betakarta.

Akkor egy nyurga fiú ugrott neki ezzel a kiáltással: Az anyja Isenit, mit akar ez itt?

Őt úgy gyomorszájon vágta, hogy összekuporodott, mint a papmacska. És amikor már bírt menni, sarlóvá görbülve ment a helyére.

Sokaknak sokat adott, de a soktól ő is sokat kapott. És még kapott is volna, de egy kifelé figyelő fiú elkiáltotta magát: Gyün Rekturam! Annak a szónak varázslatos hatása volt. Mire „Rekturam” a terembe lépett, példás csend honolt, és minden fiú a könyve fölé hajolva ült a helyén.

Zárkózottsága csak mélyült az évek során. Nem volt emberkerülő. Úgy viszonyult az embertársaihoz, ahogy embernek emberhez illik. Ha szóltak hozzá, udvariasan válaszolt, és szívesen beszélgett is, mert szerette tanulmányozni az emberek léleki világát.

Ő maga nem igen közeledett másokhoz egyrészt, mert szeretete a magányos elmélyülést, másrészt arra gondolt, hátha terhére van a másiknak.

Három igazi barátja volt. Egy meggyőződéses kommunista, istentagadó, de amellet csupa lelkiismeret és becsületesség. Jóindulatú, mindenkin segíteni akaró, és még a maga rovására is segíteni tudó ember volt. Amikor a németek megszálltak bennünket, tudva, hogy úgylát halál vár rá, öngyilkos lett.

A másik egy csendőrtiszthelyettes volt, ugyanolyan becsületes és jólelkű ember. Ő más vidékre költözött, minden kapcsolatauk megszakadt, mintha meghalt volna.

Maradt a már említett gyermekkori játszótárs. Ő, ha a lapáttegyerével megfogott valakit, az nem szabadult abból a marokból, amíg el nem engedte. Békés természetű volt és nem élt vissza az erejével.

Elveik különbözőek voltak. Mindketten az igazságot keresték, de más úton vélték azt elérni. Emiatt sokat vitatkoznak még ma is, de ezek a viták nem mennek túl a határon, és nem mennek a barátság rovására, mert egymás nézeteit tiszteletben tartják.

Egyszeri Pál későn, 27 éves korában nősült. Felesége szegény lány volt, de női erényekben gazdag. Nemcsak nagyon szép és jó megjelenésű volt, hanem a jóság, takarékoság, okosság és gyakorlatias észjárás is jellemezte. Házi és mezei munkában gyors, utolérhetetlen volt. Égett a munka a keze alatt. Minden jó aszszonyi tulajdonság megvolt benne. Jó feleség és gondos családanya lett.

Gyermekáldásban nem volt hiány. Szerették a gyermekeket. Rájuk szakadt azonban az akkori idők legnagyobb átka, a munkanélküliség.

Egyszeri Pál kevéske földje nem fedezte a család szükségleteit az alkalmi és időszaki munkákkal sem. Elvállalt minden munkát, ami jött. Aratott, csépett, agyagot és kavicsot bányászott, vályogot vetett, sárfalrakónál dolgozott. Az utóbbi a munkák egyik legnehezebbike.

Legtöbbet falusi vállalkozóknál, kőműves kisiparosoknál dolgozott, ahol az volt az elv: Jól vállalni, keveset fizetni, sokat dolgoztatni! Ezt a három szabályt be is tartották.

Nem órabért fizettek, hanem napszámot. A nap reggel hatkor kezdődött, és naplementéig tartott, tehát 12 óra volt. Aki reggel néhány percet késett, annak a „Jó reggelt!” köszönésére, „Jó napot!” volt a válasz.

A napszám 2 Pengő volt. Mivel ő hatodmagával volt, ez fejenként 33 fillért jelentett egy napra.

Igen fontos elv volt még, hogy inkább egy munkással kevesebbet alkalmazzak, nehogy a segédmunkásnak üres ideje maradjon. Rettegtek minden kieső másodperctől.

Ha megsodort egy cigarettát, azt már gyilkos pillantással figyelték. És ha már meggyújtotta, a szájában éget el, mert hogy megfogja, arra már nem volt idő.

Az újkor rabszolgája volt, éppen csak a felügyelő korbácsa hiányzott. De a hajszolásnak azt a módját pótolta az állásról hangzó folytonos kiáltozás. „Téglát! Maltért! Vályogot! Sarat!” Attól függött, mivel falaztak.

Az egész valója fellázadt az embertelen kizsákmányolás ellen, de tűrni kellett, nem volt hova menni. Nem volt más munkalehetőség. De még ez is csak időszakos munka volt. És amikor a munkából kifogyott, elesett még attól a nyomorúságos keresettől is. Tavaszig nem volt semmi. Favágás esetleg, azután megint semmi. Jégvágás esetleg két hétig, azután megint semmi.

Azután? Azután valami alkalmi munka, ha akadt néha-néha.

Rettegve gondolt a holnapra. Mi lesz, hova megy?

Tökét ásott feléből, és a gyökérért. Az jó volt a tűzre, de nem volt mit főzni a tűznél.

Tőke volt, de nem pénz. Igaz, eladhatta volna talán, és akkor vehetett volna főzni valót, de akkor meg nem lett volna minél főzni... Nem adhatta hát el, mert a gyermekeknek kellett a meleg szoba. Neki is jólesett az egész napi hideg után a lobogó tűz és melege, hangulatos, imbolygó fénye a falon és vidám pattogása.

De élni télen is csak kellett! Igen, de miből, ha nincs pénz? Ez a kérdőjel, mint egy óriáskígyó, állandóan megfojtással fenyegette. Mit tegyen, ha nincs pénz? Nem volt más megoldás, onnan kellett kérni, ahol volt. De szívesebben ment volna a vérpadra, mint kérni. Érezte, hogy a szegénytől mindenhol félnek. És ha ímmel-ámmal mégis adtak, tudta, hogy azzal az utógondolattal adják: Ezt a pénzt sem fogom látni soha! A szörnyű megaláztatást alig bírta elviselni. De el kellett viselnie!

Keserű fájdalommal gondolt a gyári munkásokra, akiknek nem okoz gondot a holnap. Eladta volna már a lelkét az ördögnek, hogy állandó munkához jusson. Halomszámra írta a kérvényeket. Minden hiába volt. Ha egyáltalán feleltek, a szokásos választ kapta: Sajnos kérése ez idő szerint nem teljesíthető.

Igaz, egyetlen kérvénye alá sem írta: Kérésemet ismételve maradok alázatos szolgája. Nem is kezdte egyiket sem így: Alulírott alázatosan... Nem tudott alázatos lenni. Úgy is vette hasznát!

Télvíz idején eljárt – gyalog! – munkát keresni a Vámmentes kikötőbe Budapestre, sőt Budára is, ami több 20 kilométernél. Ered-

mény nélkül. Senki sem mozdult az állásából, mindenki örült, ha maradhatott. Abban az időben a város népe inségmunkán, vagy Róbert bácsi konyháján tengődött...

Igen. Kölcsönökből kellett élnie. De azokat vissza is kellett fizetni! Becsületbeli dolog volt, és becsületben, kötelességtudásban Egyszeri Pál gazdag volt.

Visszafizette hát a kölcsönöket. De miből? Ahhoz kellett nyúlni, ami volt. Az a tíz év, amely életének egyik legszomorúbb korszaka volt, felfalta a kis ingatlan örökséget, sőt a karikagyűrűjét is.

Igen a szegénység tékozló fiúvá teszi az embert. Őt is azzá tette...

Nem maradt egyebe, mint a kis szülői ház. Az volt a Belső Vár, amelyet még nem foglalt el az Élet. Oda húzódott a további ostrom elől. El volt szánva, hogy azt a kicsi várat utolsó leheletéig védeni fogja.

Az 1938-as év szerencsés volt. Tavasztól aratásig falrakónál dolgozott. Akkor letette a sáradagoló villát, és felvette a kaszát, mert részaratást vállalt. Amikor azzal végzett, elszegődött cséplőgéphez részmunkásnak. Mikor a csépléssel végzett, újra felvette a sárkeverő kapát és a sáradogató villát. A kenyér már megvolt.

Később a krumpli, bab és zöldségféle is meglett, mert a felesége harmadost kapált. Így aztán már nem ígérkezett olyan inségesnek a tél. Őszig még lesz ideje zsírra és kenyérhez valóra keresni, gondolta.

1938. szeptember 15. fordulópontot jelentett az életében. Ketős öröm érte azon a napon.

A szomszédban dolgozott, amikor a 7 éves kislánya átszaladt hozzá, és lelkendezve újságolta, hogy anyukának kislányt hozott a gölya. A várva várt kislány volt a negyedik gyerek.

A fölvételi lapra, amelyet a gyárba küldött, megkapta a behívót.

Az öröm belefojtotta a szót. Ha egyedül lett volna, talán térdre omlik, pedig „pogány” református volt. Így csak felsóhajtott, és némán tekintett az Égre.

Megszűnik hát a holnap és holnapután fenyegető réme! Állandó munkája lesz...

Egyelőre a gyári kertészetbe került, a legrosszabbul fizetett

munkakörbe. 18 pengő 72 fillér volt a heti keresete, de azt úgy fogadta, mint az égből hullott manna. Azt mondta magában, nincs már semmi baj, hiszen ezt a keveset folyamatosan megkapja.

Mindenfizetésnél vett a gyerekeknek 20 fillérért „Vánkos cukrot”. A maga részére 4 csomag ferencvárosi pipadohányt, 2 csomag 24 filléres cigarettadohányt a hozzá való papírral. Summa summarum körülbelül 1 pengő. Ennyi volt a személyes kiadása hetenként, mert a 20 év alatt nem ivott meg 20 fröccsöt. A pénzt az elszámolóval együtt hazaadta.

Az a 18.72 pengő mások keresetéhez viszonyítva igen kevés volt, mert egyes helyeken 35-40 pengőt, sőt annak a kétszeresét is megkeresték. De a felesége okosan osztotta be a keveset. Gazdaságosan, mégis ízletesen főzött. Amellett varrt is a falubelieknek.

1945. után, amikor a pénz teljesen elértéktelenedett, és cserevilág volt, a felesége kis ruhákat és Bocskai-sapkákat varrt, és elvitte vidékre elcserélni élelemért. Kunágotára, Katymárra is elment, és nehéz, élelmiszerrel megrakott hátizsákkal tért vissza, pedig törékeny asszony volt. A vidéki útjai során, mindig a vonat tetején utazott sok más sorstársával, akik nem fértek be a kocsikba.

Egy ideig a Turbina fürdőhelyeit takarította. Nem volt egyszerű dolog tisztára mosni a salakosok után. Annyi szénport hordtak be az otromba facipóikkal, hogy ujjnyi vastag szenny fedte a fürdők kőpadlóját. Amellett a Nagy Turbina kisöprése, és irodáinak felmosása, a gépek leporolása is az ő dolga volt.

Mégis, amikor a társa egy hónap szabadságra ment, annak a munkáját is elvállalta túlórában. Elszámolásnál kétszeres pénzt kapott! Boldogan vitte haza a szokatlan összeget. Még akkor sem ment be egy pohár sörre, pedig nagyon szomjas volt, mert „hatodmagával sütött a nap”.

Nem voltak túlhajtott igényeik, és a múlttal összehasonlítva aránylag rendezett körülmények között éltek.

A négy gyerek szép volt, az anyjukra hasonlítottak. Erősek, egészségesek. Tisztán, rendesen jártak. Az iskolából hazatérve nem egy folyamatossági hiány akadt a ruhájukon, mert mindenben benne voltak. A fáramászás nem volt utolsó helyen az

örömeik sorában, és az eredmény leszakadt gombokban, szakadásokban nyilvánult meg. Az anyjuk olyan szépen és ügyesen foltozott, hogy alig lehetett észrevenni, és ha éppen mégis meglátszottak, inkább dísznek számítottak.

A gyerekek közben felnőttek. Mind értékes tagja a társadalomnak. A legidősebb kőműves.

A második esztergályos és beállító lakatos, de ha kell, csőszelőlő is. A kőművesmunka sem fog ki rajta. Jó meglátású, találékony ember.

A harmadik, aki már az általános iskolát is kitűnő eredménnyel végezte, ösztöndíjas orvostanhallgató volt a szegedi egyetemen, és ott doktorált. Ma már főorvos. A hivatását nem csupán kenyérkereseti lehetőségnek tekinti. Megmaradt embernek, szívélyes és minden iránt érdeklődő embernek. Nemcsak a testi, hanem a lelki bajaival is törődik a betegeinek. Reményt is iparkodik nyújtani nekik. Tartja magát az orvosi eskühöz: A beteg érdeke a legfőbb törvény. A betegek megbecsülik, szeretettel említik a nevét.

A leány, a legkisebb is egészségügyi dolgozó. Szülésznői, betegápolói és orvosi laborasszisztensi képesítése van. Gép- és gyorsíró is. A legjobb munkaerő.

Egyszeri Pál nem volt éppen egyszerű eset. Bár nem voltak magasabb iskolái, nem maradt műveletlen. Érezte, milyen keveset tud, ezért sokat tanult és sokat olvasott. Soha nem volt megelégedve magával.

Édesapjától örökölt olvasási szenvedélye már igen korán megnyilvánult. Első elemista korában már folyékonyan olvasott. Olvasott már akkor, amikor még nem is értette a könyv mondanivalóját.

Ha még nem gyújtottak lámpát, olvasott a félig nyitott tűzhely ajtajánál. Sőt teliholdnál az eresz alatt is olvasott, amire az ép szeműek nem képesek, de ő olyan erősen rövidlátó volt, hogy „az orra útban volt”, és közelre igen élesen látott.

Olvasott a dűlőúton a lassan döcögő ökrösszekéren. Valamilyen írói, vagy költői munka mindig volt a kenyeres zsákja mélyén.

De nem ragaszkodott csak a szépirodalomhoz, a tudományos

könyveket is nagyon szerette. A Büntető törvénykönyvet is szívesen tanulmányozta. Nagyon érdekelte, hogy azonos bűncselekményt hányféleképpen minősít a törvény. Találkozott az ókori törvénnyel is, amely a rabszolgatartók jogait és kötelességeit írta le. A rabszolgák jogait nem ölelte fel. Egyszerűen azért, mert nekik csak kötelességeik voltak, jogaik nem...

Találkozott a talio büntető rendszerrel is, amely az Oculum pro oculo et dentem pro dente, azaz Szemet szemért, fogat fogért elven alapult.

Apja szántó-vető volt. Azt szokta mondani: Aki könyvet olvas, az okos emberrel társalog, mert rossz ember is írhat jó könyvet, de ostoba még rosszat sem. Amit olvasott, azt nem tartotta meg magának, hanem tömören elmondta a családjának vagy este, amikor még, vagy hajnalban, amikor már nem tudott aludni.

Sok mesét, regét, legendát ismert.

Verseket is tudott betéve sokat, és így az ő révén, mikor még iskolába sem járt, már ismerte Petőfitől a Csokonait, a Farkasok és Kuttyák dalát, a Legendát, az Ambrus gazdát, Pál mestert. Arany Jánostól a Fülemülét, és sok olyan költeményt, amelyeknek az íróját már az apja sem tudta.

A görög mitológia egy részét is ismerte. Nem volt idegen előtte Szókratész, Xanthippe, Midász király, Tantalosz. Ismerte a hozzájuk fűződő legendákat. Azt is tőle halotta, mi volt a szerepe Khárónnak a Sztüksz folyónál.

A magyar történelemből is sokat hallott az apjától. Különösen az 1848-as eseményekről, Arany Toldija koráról, Nagy Lajos király, Kinizsi Pál és Mátyás király viselt dolgairól, Hédervári Kontról és társairól.

Már kisgyermek korában sorra kerültek az Ezeregy éjszaka meséi, Árgyelus királyfi és a bibliai történetek.

Ő hát apja véleményét magáévá téve, de a saját szenvedélyétől is űzve olvasott. Válogatás nélkül, amit éppen fel tudott hajtani falubéli ismerőseitől. Amikor már keresőképes lett, maga is vásárolt irodalmi műveket. Könyvszekrénye csak a sublót teteje volt, de azt telerakta. Fűzött könyvek voltak csak. Díszes kötésekre nem volt pénze. A lényeg a szellemi értékük volt.

Nemcsak a magyar, hanem a világirodalom remekműveit is

gyűjtötte. Most már tőle kölcsönöztek könyveket. De tartották magukat a könyvszerzés jó módszeréhez, elfelejtették visszavinni. Így aztán a könyvtára lassan elkallódott, mert azokat a könyveit, amelyeket nem tudott a szobában tartani, a padlásról ellopták.

Olvasott és tanult hát vasszorgalommal önmagára utalva. Napközben lekötötte a munka. Maradtak hát az esős napok, a vásár- és ünnepnapok meg a késő éjszakába nyúló esték.

Nem azért feküdt le, mert álmos volt, hanem azért, hogy aludjon egy keveset, mert várta a holnapi munka.

Tanult olyan dolgokat is, amelyekről tudta, hogy gyakorlati hasznát nem veszi. Így megtanulta a gyorsírást, a Morse- és a görög ábécét. Egyiknek sem vette hasznát, csupán a tudásvágy ösztönözte.

Mindig került valami, amit nem tudott, és az nem hagyta nyugton.

Az ő idejében az elemi iskolában a hittan és az ének volt a főtantárgy egy kevés földrajzi, történelmi és természettudományi követelmény hozzáadásával. Számtanból a négy alapl művelet.

Nekifeküdt hát a matematikának. Nem messzire jutott. Megtanulta a törtekkel való műveleteket, át- és visszaalakításukat. Aránypárok használatát, százalékszámítást, hármasszabályt, terület-, térfogat- és fajsúlyszámítást. De az egyenleteket már csak kerülő úton, saját módszerével tudta levezetni. Tovább nem is igen jutott, mert a kevés ideje igen megoszlott.

Nyelvtannal, helyesírással is foglalkoznia kellett, mert írogatott is. Prózában és versben a műfajok csaknem minden ágát gyakorolta.

Verseiben sokat foglalkozott a munkásokkal és a tömegsorssal.

Nem volt összeköttetése, így nem tudott befutni sem a múltban, sem a jelenben. Nem kapott kedvező hátszelet, nem hajtották dagadó vitorlák. Maga evezett csak, lassan haladt, és nem is jutott révbe az irodalom területén.

Majdnem azt lehet mondani, csak annyit ért el, hogy a saját műveit olvashatta, ha éppen akarta. De mint olvasó hálátlan volt, csak addig olvasta az alkotásait, amíg írta. Aztán az asztalfiókba kerültek.

Oda is való volt majdnem mind. Nem volt rugalmas, nem volt asszimilálódó képessége. Nem tudott sem a múlt, sem a jelen politikájához alkalmazkodni.

Egy versében, a Hervadó virágokban a munkásnők sorsával foglalkozott. Ezzel Csepelen díjat nyert. A vers megjelent a Fogaskerékben, a gyári újságban, és egy előadóművész szájából elhangzott a Sportcsarnokban.

Ezt a verset beküldte a Szabad Népnak. A lap Gyenge Júlia nevű munkatársa minden kritika nélkül ezekkel a szavakkal csapta agyon: „Nem értem az Elvtársat, miért jön 43-beli verssel”.

Igaz, a verset csak évek múlva küldte be próbaképpen. Az Elvtársnő valószínűleg úgy okoskodott, a reggeli sütemény délután, mivel nem friss, nem is lehet jó.

Az Ebéd a gyárban c. versét, amelyet szintén 1943-ban írt, egy XY lektor csapta agyon olyan körmönfont kritikai nyelvezettel, amelyet talán ő maga sem értett, de ő legalább mondott valamit. Egyszeri Pál rossz politikus volt. Nem tudta, vagy nem is akarta felfogni, hogy a rendszer képviselője nem fogadhat el olyan verset, amelyben a költő azt a kérdést veti fel, hogy lesz-e majd holnap is kenyér.

A Szürke árnyak versciklusát, amely munkásokról szólt, Tábor István taposta szét.

De a „demokráciában” később sem volt szerencséje. Még olyan versekkel sem, amelyekkel óvni akarta az új hatalmat, és figyelmeztetni a várható veszélyekre.

A munkásokról és a társadalmi helyzetről írt versei csak árnyéket vetettek rá.

Miért írta, miért küldte be ezeket?

Mert szerette kimondani az igazságot.

Mert akkor olyan volt a világ. Jegyrendszeres világ, „kalóriás” világ, jelszó- és propagandavilág, amelynek csak névértéke volt, de fémértéke alig.

A gyárakból teherautókkal járták a vidéket, falvakat, tanyákat, ahol még itt-ott akadt valami harapnivaló. Úgy hordták az élelmiszert a gyárak és a főváros dolgozói számára.

Akik építették a jövőt, azok nem várhattak változást a sorsukon. Mire kész lesz az a jövő, hol lesznek ők már akkor?

A senki fiai most is másnak építették a palotát.

A párttagok nagy része csak érdek kommunista volt.

Nem volt szocializmus, nem volt kommunizmus, mert az ezer forint alatti fizetések világában a kiemeltek 12 000-et is kaptak, és milliós villák is épültek. Napirenden volt a korrupció.

Miért festi meg a festő a tájat? A szobrász mért faragja kőbe az álmát?

Mert lehetetlen meg nem festenie, meg nem formáznia.

Ő a tollával festett, mintázott.

Tudta pedig, hogy nincs sajtószabadság. Rossz hasonlattal élve, „a sok harapós kutyát” rövid pórázon kellett tartani, hogy bele ne harapjanak a népi demokrácia lábikrájába.

Azt kellett tapasztalnia, hogy az a verse sem kellett, amelyben emléket állított a hős újjáépítőknél, akik közé ő is odatartozott.

Azok sem, amelyekben az új rendet akarta figyelmeztetni a várható veszélyekre.

Egyszeri Pál belátta, hogy őrá a népi demokrácia sosem fog igényt tartani.

Nem a hiúságában volt elsősorban megbántva, mert próbálkozott ugyan a munkásversei megjelentetésével, de ő a verseit, és az egész Szürke árnyak ciklust, és sok más egyebet, balladát, karcolatot, szatírárt, leíró költeményt és mindent a kisfiának írt, akit annyira szeretett, hogy mindenből a legjobbat és legszebbet akarta adni neki. Egyébként ő volt az egyetlen hűségese olvasója.

És hiába gondolta esetleg Tábor, hogy az ő neve hosszabb egy szótaggal, és valójában tábornok, és mondhatja Egyszeri Pál közlegénynek, hogy: Végeztem! Lelépni!

Csak annyit ért el, hogy többé nem próbálkozott a Szabad Népnél, és egyéb hatalmasságoknál sem.

Írt továbbra is, mert akkor már az írás létszükséglete volt, mert amíg írt, és úgy érezte, hogy szépet ír, addig tartalmat és értelmet kapott az élete, még akkor is, ha a célját, az írói elismertséget nem érte el. Az írásai mind az asztalfiókba és a ládájába kerültek.

A lelkiismerete tiszta maradt.

Szigetszentmiklós, 1972.

Függelék a Szürke kis regényhez

S. Becz Pálnak a Szürke kis regény című írása befejezetlen maradt. Dátumozva sincs.

Az biztos, hogy 1972-ben, azaz a halála évében írta. Akkor már a betegsége elhatalmasodott, és a látása is nagyon megromlott.

A Szürke kis regény a lezáratlansága ellenére is kereknek mondható.

A függelékben azok a politikai és munkásversei vannak, amelyekre többször utal, és amelyeket ő maga csatolt a szöveghez.

A függelék utolsó versét, amely a Harminc évvel a száz előtt címet viseli, én csatoltam a többihez.

Szigetszentmiklós, 2013. december 23. (BM)

Hervadó virágok

Arcukon nem virul az életnek üde színe,
Nem égeti barnapirosra a hő napsugár.
Nem hajlik föléjük az ég derengő kék íve,
Munkatér a négy fal, mit az üvegtető bezár.

Igazi mezőt sem láttak ők talán még soha,
Talán egyszer sem ettek még gyümölcsöt a fáról,
Nem látták, hogy mosolyog Istennek áldott asztala
Roskadásig telerakott, földre hajló ágon.

Négy fal között nem suhan a simogató szellő,
Csak az üvegtetőn át tűz a napsugár,
Olajfüst, méreg pora száll, fojt a levegő,
Télen rideg, mert hideg, de pokol benne a nyár.

Halvány arcuk, ha piros, vagy rózsaszínben játszik,
Hátuk mögött a halálnak zord, sötét árnya jár,
A piros szín hazug festék, láz rózsája látszik,
Mert minden arcra rányomja bélyegét a gyár.

Peregnek a napok, egyik olyan, mint a másik,
Apró öröm, nehéz gondok, és terhes az élet,
A végzet embersorsokkal kegyetlenül játszik,
Búg a gép, gyors a kéz, gépies a fáradt lélek.

Peregnek a napok, lassan az évek is tűnnek,
Majd a csillogó szemekben is kialszik a fény,
És a fekete hajakba ősz fürtök vegyülnek,
Így készül lassan a sok kopott, szürke, kis regény.

Némelyik férjhez megy, és majd lesz jó családanya,
Révbe fut a házasság vizén, és több lesz a gond.
Elkallódik majd, vagy rossz lesz a másik hányada,
A bűn örvénybe taszít, s a lejtőn vesztébe ront.

A másik bízó hitel valami csodára vár,
Nem tudja, hogy reménye álom, csalfa és meddő,
Szemébe kacag az élet, helyébe másik áll,
És ha regénye véget ér, elviszi a mentő.

Csepel, 1943. június 29.

Ebéd a gyárban

A csengő étkezést jelez,
A sok gép fáradtan megáll.
Szinte bántóan érzik ez,
Hogy a csend váratlan beáll.

És a műhelyben szerte-szét,
Ládán vagy munkaasztalán
Kezdetét veszi az ebéd,
Ki hol éppen helyet talál.

Sehol sincs fehér teríték,
Vázában illatos virág.
Verejték, olaj, füstös lég,
Mit gép, vagy kemence okád.

De ez már olyan megszokott,
És mire a tízperc letelt,
Az étek java elfogyott,
Mit a papírcsomagban lelt.

A csengő szól, a gép morog.
A szerény ebéd véget ér.
A füstben kérdőjel borong,
Lesz-e majd holnap is kenyér?

Csepel, 1943.

Fekete hajnal

Lassan bevonja szárnyát,
S amint tovább száll az éj,
Eloszlik a homály,
Ébred ez a világ.

Itt nem köszönt fütttyel
A dalos kismadár.
A lég tele gázzal, füsttel,
Nincs mosolygó zöld határ.

Napsütés a kemencék heve.
Szellő helyett léghuzat jár
A lüktető gépek
Hosszú vonalán.

Madárfütttyre senki sem vár.
A csengő szünet vagy kezdés jele.
Kormos a dolgozó,
kormos a kenyere.

Nincsen széles róna,
Végtelen nyílt határ,
Csak feketén ásít
A komor, szürke gyár.

Csepel, 1945.

Szürke árnyak

Lassan halad a virradat,
Nehezen veszi kezdetét,
A sötét éj könnyen marad,
Sajnálja hajnal-kedvesét.

De már megindul az élet,
Hosszú sorban csillog a fény,
Apró gyenge lámpák égnek,
Kerékpárosok hada mén.

Száz irányban szerte-széjjel
Meg-megnyílik egy-egy ajtó,
Mozgalmas a sötét éjjel,
Ébredeznek sok-sok alvó.

Otthagyják a meleg fészket,
Félbemaradt kedves álmot,
Édesanyát, feleséget,
A szendergő kis családot.

Amott hosszú vonat robog
Telve álmos munkásnéppel,
Távolabb sok árnyék mozog,
Gyalogosok mendegélnek.

Mint a pillét a vak éjben
Csalogatja a tűz lángja,
Összefutnak közös révbe,
A homályos éjszakában.

Egyik későn, másik korán,
De mindegyik sietve jár,
S ahogy jön mind egymás után,
Elnyeli a fekete gyár.

Csepel, 1944. május 5.

Pillanatkép

Alighogy elmúlt a hajnal,
Még hűvös az álmos reggel,
Megrakodva fut a vonat
Fáradt munkáshadsereggel.

Egyiknek sem hozott az éj
Nyugodalmat, csendes álmot,
Dolgoztak, mert kell a kenyér,
Hát, húzták a nehéz jármot.

Némelyik lehajtja fejét,
Álmos, vagy tán gondolkodik,
Ám a legtöbb néma, szótlan,
Fáradt szemük lecsukódik.

Elöttem egy idős ember,
Arca sovány és barázdás,
Csendesen ül a sarokban,
Fáradt szegény, öreg munkás.

Hideg jön be az ablakon,
S rajta nincs semmilyen kabát.
Gondolom, fázik, mert a nap
Süt, de még meleget nem ad.

Most enni kezd, persze, éhes,
Étvágya vagyonnal felér,
Bár a reggeli szegényes,
Savanyú, fekete kenyér.

Abba is hagyja nemsoká,
Noha jól tán még nem lakott,
Lehet, hogy későbbre szánta,
Ebédre, amit meghagyott.

Hová megy? Nem tudom, talány.
Hol akik? Közel vagy tova?
Kiköt majd egy nyomortanyán?
Vagy egy fészker az otthona?

Nem tudom, de hogy is tudnám,
Mélázva, csöndben hallgatok.
Leszállunk, és ő balra megy,
Én lassan jobbra ballagok.

Csepel, 1944, május 1.

Mostohafiú

Másnak építek palotát,
Én magam kunyhóban lakom,
Hordom a föld kövér javát,
Sínylődöm sovány falaton.

Csillogó gyémántkoronát
A nagy királynak én adok,
De másra szórja sugarát,
A fénynek árnyékát kapom.

A koldus az utcasarkon
Nekem sírja el panaszát,
Filléremet neki adom,
Jó, hogy ő nem vár koronát!

Én a nyár gazdag kosarát
Kifosztva, üresen kapom,
Az őszből a levélhullást
Dérütött, száraz avaron.

Más gyűjti az istenáldást
Megpihent kövér ugaron,
Én elhullott árva kalászt
Kárhozott, sovány parlagon.

Mégis büszke vagyok nagyon,
Kenyeret verejtékem ad.
Én vagyok az értékvagyon,
Nem vagyok koldus, sem király.

Szigetszentmiklós, 1946. július 1.

Ne küldjete!

Ne küldjete idegenbe
Azért, hogy más idejöjjon,
Hogy én oda gyilkot vigyek,
Az meg itten öldököljön!

Nem jön akkor kivont karddal
Átkot, halált szórva felém
A földnek túlsó lakója,
Akit sosem láttam én.

Ne küldjete engem oda,
Hogy cserébe ő se jöjjon!
Nem lesz akkor majd ellenség,
Béke honol itt a földön.

1944.

Tetemrehívás

Láncot a démonnak,
Erős láncot végre!
Vasat a lábára,
Bilincset kezére!

Mit gyújtott, a máglya
Eméssze meg testét!
Vessétek a tűzbe
A vér szerelmesét!

Pusztul a nagyváros,
Hullik ifja, véne.
Meddig túrsz még, meddig,
Arénáknak népe?

Holt anyák, tetemek,
Ártatlanok vére,
Széttépett kisdetek
Kiáltnak az égre.

Téboly és rettenet
Meggzűnik-e végre?
Lesz-e még nyugalom
Isten szent nevére?

Hol késel, irgalom?
Szomjaz Róma népe,
Őrült, gaz Heródes
Tobzódik a vérben.

A világ egy Róma,
Pokol szakadt rája,
Száz Heródes őrvjög
A nagy arénában.

Ébredj már az égre,
Gladiátorsereg!
Pusztuljanak végre
A gaz Heródesek!

Csepel. 1944. május 20.

Más ez a tél

Nem olyan ez a tél, mint hajdanán,
Más az élet, az ember is talán.
Ahol járok, más a tájék,
Borong a köd és az árnyék.

Szürke az ég, fakó, sivár.
Hol élet nyüzsgött egykoron,
A mozgás tétlenséggé vált.
Minden üszök, rom és korom.

A néma csend szinte kiált,
Bőszült sátán nyargalt itten
Pokol tébolyult vadlován.
Őrjöngő démon keringett
Eszelős, veszett orgián.

Géptetemek, ledőlt falak
Téli álomban dermednek
A fehér hó alatt.

A múlt ide temetni jár.
Beszélnek a néma romok,
De hallgat a gyár,
Emlékén mereng
A téli éjszakán.

De mikor felkel
A borongós reggel,
Népes lesz a tájék
Rongyos emberekkel.

Szürke, kicsi hősök.
Nosza hát, regösök,
Hadd zengjen a koboz,
És szóljon az ének!

Negyvenötnek telén
Volt egy hősköltemény,
Csákánnyal a kézben
Romok között írták
Ifjak, nők és vénék.

Ásó volt a fegyver,
Kalapács és véső.
Eső vágta, vihar tépte,
De nem hátrált egy lépést se
Az újjáépítő.

Ajtó, ablak, tető sehol,
Vigasztalan kárhozott hely,
Hóval takart, hideg pokol.

Gyötörte a hideg,
És marta az éhség,
De kitartott mégis,
Nem csüggeszté kétség.

Névtelen, kis hősök
Rongyosan, szegényen
Állták a harcot
Kevélyen, keményen.

Volt, akinek lába
Lyukas cipőn által
Nézett a világba.

A másiknak keze
Sebekkel volt tele,
Hanem azért húzta
A csigasorláncot.
Beteg volt a másik,
A lelke is fázott.

Ordítva nyargalt a szél,
Tört ablakon, üres ajtón
Süvöltve tört elő,
Bőszén tépte a rongyokat,
S nem volt melegedő.

Hanem azért csak dolgozott,
És kitartott mégis.
Nem mesét mondtam,
Köztük voltam én is.

Szigetszentmiklós, 1946. május 14.

Ekevassal

Kalapácsot a sok kardból,
A bilincsből ekevasat!
Átkos a fegyver,
Hozzá vér tapad.

Dolgozz, és termelj!
A munkából jólét,
Béke és nyugalom,
Szabadság fakad.

1946.

Ember leszek

Ezer éve, hogy éhezem,
Rongyos a ruhám, és fádom,
Vérzik égető mély sebem,
Utamat görnyedve járom.

Földre nyom a nehéz járom,
Kinyújtom reszkető kezem,
Jaj tör ki számon,
De nincs, aki szánjon.

Ingoványban élek
Ezer bús éve már,
De hiszek, remélek,
Bár számig ér a sár.

Ezer évig függtem
A gyilkos kereszten,
De egy szánó arcot
Hiába kerestem.

Sorsom csak szenvedést,
Új meg új kínt hozott,
Más volt a vétkező,
De én a kárhozott.

Hóhér volt a gazdám,
Vert és kerékbe tört,
S mit vérem öntözött,
Mostohám a föld.

Senki fia voltam,
Mindenki szolgája,
Bilincs az ékszerem,
Börtönöm a gálya.

Csepp volt az örömöm,
A fájdalmam tenger,
Születtem és haltam,
De nem voltam ember.

Hanem hajnal virrad,
Kiderül az ég is,
Nem úzótt rab,
Meghajsolt vad,
Ember leszek én is!

Szigetszentmiklós, 1946. február 15.

Lázár

A kutyák megszánták,
És nyalták sebeit.
A dőzsölő gazdag
Nem látta kínjait.

Görnyedő asztala
Minden jóval telve,
Aranybor gyöngyözik
Ezüstös serlegben.

Palotája márvány,
A ruhája bársony,
Kéjesen nyújtózik
Puha, selyemágyon.

Rongyos az éhező
Félmeztelen teste,
Ágya boglya töve,
Ha eljön az este.

Morzsákért emeli
Remegő két kezét.
Nem érzi a gazdag
A gyötrő szenvedést.

Látja, nézi csendben,
Hogy száz sebe vérzik,
A szeme se rebben,
Részvétet nem érez.

Nem érdemes szánni,
Öreg, tehetetlen.
Dobjátok ki gyorsan,
Hasznavehetetlen!

Senki meg nem szánta,
Törvény sosem védte,
A szegény Lázárnak
Nem volt menedéke.

Mit végzett, a munka
Egyebet nem adott,
Lerágott csontokat
És morzsákat dobott.

Mert kutya volt mindig,
Nem, aki az igaz,
Zörgő csontú, kivert,
Gazdátalan kuvasz.

Nehéz, erős vaslánc,
Kolonc a nyakában,
Szaladó falatnak
Sosem ért nyomába.

Kóbor, veszett kutya,
Ma még tán csak ugat,
Dorong a fejére,
Addig, míg nem harap!

De közeleg a hajnal,
S aki morzsákon élt
Küzdve ezer bajjal,
Egyszer csak célhoz ér.

Ezer év visszaüt,
És az ökle kemény,
Úr lesz majd a Lázár
Ábrahám kebelén!

Csepel, 1945. december 27.

Sok a felhő

Sok a felhő, sötét az ég,
Alig látni már a napot.
Penelopé, mire vársz még?
Nem jön vissza a te rabod!

Csábos Kirké fogva tartja,
Vagy meglehet, nem is él már.
Ráborul a tenger habja,
Eltemette a nagy vízár.

A kérők már nagyon zúgnak,
Lassan elfogy az ígézet,
Hátad mögött súgnak-búgnak,
Nem segít már az ígéret!

Ne bontsd fel éjjel a hímet,
Mit nappal varrogatsz!
Elég volt már a sok szívnek,
Kiket régen csalogatsz!

Elég volt már a játékból!
Ha ő nem jön, válassz ki mást,
Aki erős és felhúzza
Odüsszeusz erős íját!

Szigetszentmiklós, 1946. március 11.

Előre nézz!

Csak a kishitűek félnek,
A bátrak nyugodtan élnek.
Meghalnak, ha kell,
De mégis remélnek,
És előre néznek.

1946.

Ébredj!

Ébredj végre, munka rabja,
Föld hatalma, világ népe!
A nagy égre, rajta, rajta,
Ne nézz hátra, csak előre!

Mert te vagy az Erő,
A mindent leverő,
A múlt és jelen,
A boldog, szebb jövő!

Mert te vagy a kezdet,
Te, az Isten kardja,
A bosszuló végzet,
A sors bösz haragja!

Csillaga az égnek,
A mindenség része,
Ébredj öntudatra!
Ember leszel végre?

Semmit se várj mástól,
De magadtól sokat,
Mert te vagy az űrben
A súly és térfogat!

Rajtad minden teher,
Más bűne, keresztje,
Mert te vagy az Ige
És az örök Eszme!

Szigetszentmiklós, 1946. február 27.

Eb vagy, ember?

Hallod, ember,
Mennydörög az ég!
Villám cikáz,
Forrong a föld,
Zendülnek a bércek,
Bomlanak az ércek.

A nagy folyó,
Ahogy rohan, útmutató,
Neked üzen.
Nem látod még,
Hol az utad?

Hallod, ember?
Rongy eb is üvölt a láncon,
Állatnak is unt a járom!
Hát, te mi vagy, eb,
Ki láncra büszke?

Vessz el, ha kell!
De szellemed, sírod felett
Lásson egy szebb, jobb világot,
Szabad földön boldog népet,
Kivívott szent szabadságot!

1949.

Mert tied az ország

Nagy Sándor kell most vezérnek,
És harcosnak Leonidász!
Bölcs Szókratész legyen a vén,
Hős Mucius az ifjúság,
Grachusok anyja a szülő,
És egri nő a honleány!
Előre hát, munka hőse,
A falakra mind, valahány!
Az órák, a percek
A győzelmet hozzák!
Előre még!
Segít az Ég.
Tied a jog, az igazság,
A föld, az örökség!
Tied az ország,
A hatalom és a dicsőség.
Ámen.

Szigetszentmiklós, 1946. február 21.

Zászlóváltás

Előre, fiam!
Nincs kész a világ,
Szegény hazádon
Féreg foga rád.

Előre, fiam!
Harc az, ami vár.
Nem galamb röpköd,
Csak vihardar!

Előre, fiam!
Én is ott leszek,
És ha ott veszek,
A zászlót vidd tovább!

Előre, fiam!
Akkor se nézz vissza,
Ha meghal az apád,
Így lesz új világ!

Szigetszentmiklós, 1949.

Haláltánc

Én már nem érem el a célt,
Látóhatáron a napom,
Halovány arccal nyugaton.

A terhet szívesen viszem,
Nem baj, hogy görnyed a vállam,
Neked így már könnyebb lesz,
Hiszen te jössz énutánam!

Nekem bilincs volt
Kezemen-lábamon.
Az élet megrabolt,
De azért vállalom
Pokol füttyszavára
Ezt a haláltáncot.

Nem baj, hogy száz sebet
Vág rajtam az élet,
Hogy lángpallossal kerget
Halálba a végzet.

Nem baj, fiam, ha elbukom,
Nem baj, ha szívem meghasad,
Csak te légy boldog ember,
Büszke és szabad!

1946.

Nem a fegyver

Nem a fegyver és hatalom
Az igazi védőbástya,
Tiszta erkölcs, hit, bizalom
És a lélek szabadsága.

Hol a jogrend és igazság,
Egyenlőség és szabadság
Tette le az alapkövet,
Mit ér ott a földi erő,
Kard-, puska- és szuronyerdő?
A hatalom ott az eszmét,
Vérben mossa bár a kezét,
Sohasem dönti meg!

Szigetszentmiklós, 1946. február 19.

Vigyázz, hajós!

Vigyázz, hajós, nagyon vigyázz!
Bárkád még nyugodtan halad,
Feletted még derűs az ég,
De vész jöhet mihamarabb.

Vigyázz, hajós, nagyon vigyázz!
Vihar lesz, már suhog a szél.
Az ég alján villám cikáz,
Lent a mélyben halk moraj kél.

Vigyázz, hajós, nagyon vigyázz!
Neked dalol a sok szirén,
Kirké csábít, megbabonáz.
Odüsszeusz, mély az örvény!

Vigyázz, hajós, nagyon vigyázz!
Hajód szirtek felé halad,
Már örülnek a part mentén,
Hogy összetör az áradat.

Vigyázz, hajós, nagyon vigyázz,
Mert a jövő csupa ármány!
Két marokra hát a kormányt,
És erős légy, ne hagyd magad!

1945.

Beszélő fák

Én jobb gyümölcsöt hozok, ha megnövök!
Szól a csemete a kivágott vén fához.
Hozzám jön az éhes, hozzám az új fához.

A szép remény, már fél erény! De hozol-e majd ágat?
A nyulak is elrághatnak, vagy ostornyélnak kivághatnak.
Édes a gyümölcs leve, mind csak arra várunk,
De ha te is vackort hozol, és új csalódás lesz az álmunk,
S nem lesz fészked, s nem adsz édes mézet, érezd Isten ostorát!
Égj el tűzben, és vad szélvihar szórja szét hamvaid porát!

1949.

Harminc évvel a száz előtt

Harminc évvel a száz előtt
Érdemes még írni, írni?
Nem volt elég majd ötven év,
Míg ládámban halomra gyűlt
Vers és próza mint a szemét?

Már ha adna is hírnevet,
Vesse másnak, nekem késő.
Lépcsőfokon, lent a végsőn
Minek vénnek, szenvedőnek,
Koporsómba szemfedőnek?

Hanem azért, ha találok,
Szedegetem a virágot.
Kis csokrokat, csak magamnak,
Melyek aztán velem együtt
Lassan-lassan elhervadnak.

Szigetszentmiklós, 1970.

Asszonyok

A múlt hetekben végighallgattam egy levél felolvasását, azaz-hogy most kapcsolok, későn kapcsoltam be a rádiót, és úgy kell módosítanom, hogy végighallgattam ugyan, de nem az elejétől. Egy nő igen szellemes levele hangzott el, amelyben részletesen kifejtette a mondanivalóját. Annyit ki tudtam következtetni, hogy előzőleg a nők egyenjogúságáról beszélt, és aztán tért rá arra, hogy „Mi lenne, ha?” Ez a kérdés mint refrén ismétlődött a levél végéig. Minden „Mi lenne, ha?” után felvetett valami, egyelőre még utópisztikus gondolatot, amelynek a megvalósulása igen kíváncsú lenne, és a folyamatos műszaki fejlődést tekintve idő kérdése csupán, hogy valósággá váljon.

Sajnos nem vagyok gyorsíró, és így nem tudom szó szerint idézni a levelet, csak a lényegére tudok utalni itt-ott.

Tehát:

Mi lenne, ha minden háztömbben lenne egy gyermeknapközi otthon, hogy ne kellene messzire vinni, vagy onnan visszahozni a gyereket? Azt már nem tudom, mondta-e, hogy háztól, vagy házhoz is szállíthatnák a kicsiket, hisz mind a kettő igen üdvös dolog lenne.

Mi lenne, ha mire hazamegy, valami gép elmosná az edényeket, sőt meg is szárítaná? Ma, amikor olyan bonyolult gépeket hoz létre az emberi tudás, úgyszólván semmi sem lehetetlen.

Mi lenne, ha egy fali kapcsolótáblán különböző gombokat megnyomva a készülék a lakásba szállíthatná a megrendelt ételeket, mondjuk olyan műanyag edényekben, amelyeket nem kellene mosogatni, hanem csak eltüzelni? Nyitott kérdésként hagyta, hogy hol, és miképp, mivelhogy, mint minden, a fűtés is gombnyomásra menne. Lehet, hogy a megfejtést, a rádióhallgatók képzelőerejére bízta.

Két dologra azonban nem tért ki. Nem vetette fel, „Mi lenne, ha”, egy bizonyos helyre, ahova naponta mennie kell az embernek, más tenné meg helyette az utat?

Azt sem, hogy ha másállapotbatba kerül, és eljön az ideje, más szülné meg helyette a gyermeket. Mi lenne akkor? Ki lenne a kicsi kismamája?

Azt sem vetette fel, hogy mi lenne, ha más pihenne helyette? Valószínű, ez nem is volt a programjába beütemezve, és nem is akarna helyettest, ami mellékesen mondva természetes is.

Nem akarom elvitatni a sok „Mi lenne, ha?” jogosságát, mert kíváncsi vagyok, hogy minden dolgozó nő, ha munkája végeztével otthonába tér, részesüljön a lehető legnagyobb kényelemben, még akkor is ha nem nehéz fizikai munkát végez, mint a levélíró, aki szellemesen megfogalmazott levele után ítélve, íróasztal mellett dolgozik.

Az előbbi „Mi lenne, ha?” ötleteket figyelembe véve, amelyeknek csak a töredékét soroltam fel, következhetne az a várható kérdés is, mi lenne, ha átvinné a múlt nagyságos, méltóságos, kegyelmes és kegyetlen asszonyainak szerepét a semmittevésben, azokét, akiket Fortuna a tenyerén hordott. A különbség csak az lenne, hogy azokat nem a gépek, hanem élő emberek mentették fel a munka alól.

Nem akarok párhuzamot vonni a múlt és a jelen asszonyi között, csak egy kis kitérővel visszamegyek gyermekkorom idejébe és felolvasom az akkori asszonyok soha meg nem írt levelét. Őket még ismertem. Már régen eltűntek az élet színpadáról, és most az teszik, amiben az életben alig volt részük, pihennek végre, de már a temetőkert besüppedt sírhalmai alatt.

Ma már szemléltető filmet lehetne készíteni róluk, de hát akkor még fénykép sem volt, így csak az emlékezők tudatában élnek.

Látok egy asszonyt, aki reggel óta húzza a kapát. Délután megnézi a nap állását. Nem volt még akkor karóra, sőt még falióra sem minden házban. Erősen nyugat felé ível már a nap.

– Hat óra lehet –, gondolja. Haza kell mennem!

Igen, sietnie kell, mert igencsak másfél óra járás a falu, és neki otthon kell lennie, mielőtt a kanász és a tehénpásztor behajtja az állatokat a faluba, mert a tehén vagy a disznó, ha nem tud bemenni, elkóborol, és tilosba tévedhet.

Vállára veszi a kapát és indul.

Hazaérve ellátja az aprójószágot, a csipogó csibéket, a gágogó libákat, a sápirozó kacsákat, megeteti a visító, éhes malacokat. Abrakot készít a tehénnek, és amíg az állat eszik, a nyugalmi idő alatt, meg is feji. Aztán hozzálát a vacsorakészítéshez, hogy mire az éhes család hazaér, terített asztalhoz ülhessen.

Vacsora után varrogat egy kicsit, majd kovászt készít. Hajnalban kel, és reggelre kisüt hat kerek, piros-barna kenyeret.

Két asszony megy egymás mellett. Battyu van a hátukon. Hátul a nagy puttonyos kosár, elöl a kisebb, az úgynevezett „előkosár”, amely ellensúlyozza a hátul lévő terhet. Mind a két kosár tele van vörös szilvával. Viszik a csepeli piacra, vagy Téténybe. Mind a két út órát vesz igénybe.

Ha el tuják adni, két liter szilváért kapnak 3 krajcárt. Aztán jönnek haza, szintén gyalog könnyebb kosarakkal és még könnyebb pénzzel. Odafele egyik sem mondja, mi lenne, ha valaki vinné helyettem a kosarat. Nem mondhatja, mert csak egy valaki megy mellette, aki átvehetné, de annak is kosara van elöl, hátul.

Egy fiatalasszony alakja merül fel előttem nyolc évtized távlatából. Markot szed a búzatáblán. Hosszú karú, erős férfi, a férje vágja a sűrű rendet. A rendet a marokszedő szedi fel sarlóval. Kemény fárasztó munka a marokszedés a pokoli melegben, amikor ahogy mondani szokták, hatodmagával süt a nap. Nehezebbre esik, mert szemmel láthatólag az utolsó napjaiban van. Nem nyafog, megadással szedi a markot.

Hogy mi a marokszedő napi teljesítménye, annak érzékeltetésére szolgáljon egy futó számítás! Három marok (nyaláb) tesz ki egy kéve búzát. Mire egy kévére való búzát fölszed, kötelet terít, és belerakja a markokat a kötélbe, 14-szer kell lehajolnia. A kévéket csomóba (kereszt) rakják össze. Egy csomó 13 kéve. Egy csomóhoz szükséges lehajlások száma 182.

Egy napi munkát véve alapul ez 3640-re módosul. 17 másodpercenként kell lehajolnia, ha középértéket veszünk.

Melyik tornász, vagy atléta csinálná utána?

De ez még nem minden. Amikor egy rendet felszed, akkor sem nyugalmasan sétálva megy vissza a tábla másik végébe, ahol elkezdik vágni a rendet, hanem minduntalan lehajol, és feldobálja az elfeküdt búzaszálakat a sarlóval, mert azokon elszaladna a kasza, és nem vágná le.

Azután a csomózásnál segít a kévéket összehordani, majd fogja a 32 fogú nagy aratógereblyét, és az egész földön összekaparja az elhullott kalászatokat. A bokája véresre van marva a tüskés szederindáktól, amelyek úgy szaladnak végig a marokszedő bokáján, mint valami finom fogú fűrész. A lábfej hajlata csupa vér. Ahol nem védi a papucs, felszurkálja a talpát a tarló. A búzaföld a kasza után olyan, mintha hegyes kis dárdákkal lenne teletűz-

delve. A tarlószúrás amúgy is pokolian fájdalmas, ehhez még az is járul, hogy az új szúrások rendszerint a régibe mélyednek.

És ez így megy kinnal, fáradsággal. De azért a fiatalasszony nem mondja sem kezdetben, sem közben: Mi lenne, ha? ... Igen..., ha más marokszedőt fogadnának helyette. Nem mondja, mert marokszedőt nem olyan könnyen lehet kapni, vagy ha igen, azt pénzzel, vagy természetben meg kell fizetni, és a pénzre és a termésre is nagy szükség van a háznál.

A férj látja, hogy milyen nehezére esik az asszonynak a munka, de mégiscsak azt mondja:

– Csak addig várnál, amíg azt az egy darabot elvégezzük, amelyik lábon van még!

A fiatalasszony nem szól semmit, csak lehajol és belekap sarlójával a rendbe, amelyből őryöngve csap arcába a meleg. Lehajol, hogy elrejtse a könnyeit, amelyeket felszippan a száraz kalász, vagy a szomjas föld. Nem szólt semmit...

De nem várt... Nem várhatott, hogy az utolsó, még lábonálló búzatáblán is felszedje a markot, mert azon az éjszakán megszülte valamelyik bátyámat, vagy nénémet.

Az az asszony, az a drága, kicsi, hősies asszony, az Édesanyám, egy volt az akkori sok asszony közül, akik nem várhattak kényelmesebb megoldást sehonnan, mert nem védte őket sem Isten, sem király, sőt ami a legnagyobb baj, az ember sem.

Leonidasz síkján mentek a sír felé beletörődve a sorsukba.

A sztoikusoknak sem egyedül az utcai Cato volt a bámulatos képviselője, mert mint szerte a Földön, nálunk is akadt hozzá hasonló elég! Diogenésznek itt nem kellett volna lámpás, hogy megtalálja az Embert!

Ha azzal a céllal írtam volna a „Mi lenne, ha?” felolvasáshoz ezt a kis függeléket, hogy az a régi világ jó volt, akkor nem lenne bennem emberi érzés.

Remélhetőleg a mai nők életében valóság lesz az, amiről a múlt asszonyai még nem is álmodhattak.

Ita fuit! Úgy legyen!

Szigetszentmiklós, 1970. szeptember 28.

Csalódás

(Marókának karácsonyra)

Vonaton ülök. Úton vagyok szülőföldem felé, ahonnan akkor szakadtam el, amikor a gimnázium 4. osztályát befejeztem.

De nehéz volt elszakadni! A falu minden utcáját, minden házát, minden ház minden lakóját ismertem. Az oly édes családi emlékeket még ma is csak elszoruló szívvel tudom visszaidézni. Az édesanyámra gondolok. Ezért lett ködös egyszerre a szép derült tájék. Még ma sem tudom beleélni magam, nem akarom elhinni, hogy nincs Édesanyám! Hogy nincs az én bársonyos homlokú, piros arcú, szép Édesanyám!

Megrohannak az emlékek. A boldog gyermekkor! Behunyom a szemem, hogy jobban lássak.

Kicsi ház, kicsi kertecskével a falu végén. Két sor lugas vezet a nádfedeleles házhoz. A nádtető már öreg, szép zöld moha vonja be. Középtájon húsos levelű kőrózsabokor vert tanyát. A kéményen kusza gólyafészek. Az ablakban piros muskátlik. A kertben cigánymeggy-, vörösszilva-, birsalma-, körtefa és egy mogyoróbokor. Egy-két ribizli- és piszkebokor a csapások mellett. És végül egy kis konyhakert.

A kert végében kis patakocska folydogál szomorúfüzek alatt. Az a patakocska a világ legnagyobb folyója! Abban szoktam fürdeni. A legmélyebb helyen sem ért térden felül a víz. Azon a nagy folyamom szoktam úsztatni a papírhajóimat. Komoly csatahajó és személygőzös volt az egytől egyig! Én voltam a teljhatalmú parancsnok. Ha eláztak, és siralmasan féloldalra dőltek, ráfogtam, hogy a viharban pusztultak el. Újságot mindig járatott Édesapám, és nem sok idő kellett, hogy új hajóhad ússzon a vízen.

Minden kicsi volt nálunk, a ház, a kert és a gazdaság. Földünk csak annyi volt, hogy megtermett rajta a hízónak a kukorica, nekünk meg a kenyér.

Csak a szegénység volt nagy. Napszámos volt az Édesapám. Igen ritka vendég volt nálunk a pénz. Ha jött is néha-néha, nem unatta meg magát, mindig hamar elment. Édesapám józan életű volt. Nem itta el, mindig hazaadta a keresetét. Édesanyám meg igen takarékos volt, valóságos életművész. Tudta annak a nehéz

titkát, miként lesz a krajcárból forint. Tudta értékelni a kicsit, és beosztani a keveset. De úgy osztani be, hogy maradjon is egy kevés. Ennek volt köszönhető szerény háztartásunk mindennapi egyensúlya. De bizony még így is erősen ingadozott az az egyensúly! Igen lassan tevődött össze egy-egy kékhasú bankó, mert hát száz krajcárból állt minden forint.

Csak idősebb koromban értettem meg, milyen nehéz lehetett az életük. Akkor nem tudtam, honnan van a patkós csizmám, miből a téli alsó, felső meleg ruha, a bunda bélésű kucsma, a mindennapi kenyér és a meleg étel. Tudomásul vettem, hogy vannak. Nem éheztem, nem fáztam, nem jártam se rongyosan, se piszkosan.

Mint eleven gyerek benne voltam mindenben, és ez igen jól látható nyomokat hagyott a ruhámon. Édesanyám gondos keze mindig eltüntette a szakadásokat. Aztán ha foltosan jártam is, azt nem kellett szégyellni, mert olyan szépen volt felvarrva, hogy az inkább dísz volt. Így mondták a szomszédok, de magam is így láttam! Az arcomon, kezemen és máshol esett vágások maguktól begyógyultak. A sárfoltokat magam tüntettem el a patkban, hogy ne lássa meg Édesanyám. Hanem a cigánymeggy, a tintabogyó és a fekete eper beletört az ingem elejébe, amikor a keblembe szedtem. Ennek nyomát nem bírtam eltüntetni. A kísérlet azzal az eredménnyel járt, hogy a folt minden irányban elnyújtotta vörösfekete csápjait. Bűnbánó arccal mentem haza. Édesanyám szelíden csak ennyit mondott:

– Kicsi fiam, ezt máskor ne tedd!

Hát azt nem is tettem, hanem a másikat máskor.

Minden kicsi volt nálunk, csak édesapám volt nagy. Amikor a küszöbön átlépett, meg kellett hajolnia, nehogy a szemöldökfába üsse a fejét. De bent sem igen húzhatta ki magát, mert a gerendák szintje sem őhozzá volt méretezve. Amikor az a vén ház épült, még igen alacsonyok voltak az igények, de lehet hogy az is, aki a házat építtette. Nem voltak nagy ikerablakok, csak egyesek, és azok is kicsik. Csak arra voltak jók, hogy meglássuk, ha virrad. Bent napközben is félhomály derengett.

Sohasem láttam olyan szép és erős embert, mint az édesapám. Barna volt a bőre, fekete volt a haja, de a hullámos bajusza gesztenyebarna. Arca piros. Vonásai határozottságra és nagy akaratereire vallottak. Nem is hiányzott belőle egyik sem. Egyenes,

római orra volt. Kevés beszédű, de derűs kedélyű volt. Sokat társaságban sem beszélt, inkább figyelt. De ha beszélt, kevés szóval is sokat mondott, mert értelmes, olvasott ember volt. Ha kicsit fölengedett a bortól, kitűnő előadókészséggel mondott csípős, vidám anekdotákat, amelyekből kifogyhatatlan volt. Hanem a durva kétértelműségig soha nem ment el.

Bozontos szemöldöke alatt ártatlan kék szem csillogott. Mégis olyan átható volt a tekintete, hogy úgy éreztem, keresztüllát rajtam. Sose mertem neki hazudni, pedig nem emlékszem, hogy valaha is megvert volna.

Megesett, hogy favágás közben majdnem levágta az ujját a baltával. Fele sem tartotta. Föl sem szisszent. De egy síró kisgyereket nem bírt látni.

Nemcsak magas volt, hanem vállban és derékban széles. Sosem dicsekedett az erejével, de egyszer, amikor nagyon ugratták, a két hóna alatt elvitt egy-egy búzás zsákot, és nem remegett a lába, pedig a harmadik a vállán volt.

Sokszor elnéztem, amikor övig meztelenre vetkőzve mosakodott. Szikár volt. Semmi fölösleges hús nem volt rajta. Ahogy mozgott, minden izom külön játszott, és ugrált a lapockái körül, és az egész hátán, mintha kötélháló mozgott volna a bőre alatt! A karja olyan volt az izmoktól, mint a görcsös szilfa kérge.

Az én szememben ő volt a világ legerősebb embere. Igaz, nekem az egész világ a szülőfalumból állt, és abban a világban ő volt a legerősebb. Ha azt mondta volna: – Ide nézz, én most ki fogom húzni ezt a körtefát! –, akkor azt minden fenntartás nélkül elhittem volna. Igen, az erő fogalma egyetlen szóban csúcsosodott ki. Édesapám.

Édesanyám meséi nyomán hittem a tündérmesékben, és mindig arról álmodoztam, hogy ha egyszer, amikor a csatahajóimat úsztatom, a fűzfák lombjai közül majd leszáll egy szépséges tündér, és azt mondja:

– No, te kisfiú, én gazdaggá teszek, ha akarod! Akkor aztán vehetsz magadnak igazi kis gőzcsónakot, amibe bele is ülhetsz, és elmehetsz a tengerig. Teljesítem három kívánságodat. No, mit kérsz?

Akkor én azt mondanám: – Nem kell nekem gőzcsónak. Ha én olyan messze elmennék, talán vissza sem találnék. Pedig itt nagyon jó! Ezért csak egyet kérek tőled: – Ha megnövök, legyek olyan szép és erős, mint az Édesapám!

De nem jött a tündérkirálynő, még az udvarhölgye sem. Lassan megértettem, hogy csak mese minden tündérmese. Nem is lettem olyan szép, mint az Édesapám, csak olyan se szép, se csúnya. Nem lettem olyan erős sem, csak mint az átlag. Hanem hazudni a mai napig sem szoktam. Még ma is úgy érzem, hogy azok az átható kék szemek valahonnan néznek, és a lelkembe látnak.

Kicsi ház... kicsi kert...kicsi patak! De sokszor megtértem hozzatok gondolatban, amikor nehéz volt a lelkem! És mindig megbékéltem! A Fekete-tengeren de sokszor eszembe jutott a kis patak! A nagy hajók az én papírcsónakjaimat idézték, és keserűen gondoltam, hogy a tündér, bár nem kértem, mégis csak elhozott a tengerre. Ugyan visszatérek-e még a fűzfák alá?

Kicsi ház, kicsi kert, kicsi patak, szüleim, ti drága szigetekcskék, de sokszor kötött ki rajtatok süllyedni készülő lelkem! De jó így behunytt szemmel ébren álmodozni! Újra gyermeknek lenni...

Látom Édesanyámat, ahogy nekipirulva fűti a kemencét. Marokként dobálja be a rózsét a tűzbe. Bent ölelkeznek a lángok. Hosszú piszkafával tologatja a parázshalmokat egyik oldalról a másikra, hogy a kemence egyenletesen fűljön. Néha-néha vízbe mártja a piszkafa parázsló, füstölgő végét.

– No, kisfiam, most már jó! Szikrázik a kemence alja.

Csakugyan szikrák pattannak a piszkafa vége után a húzáskor. A kemence fala már nem kormos, fehérén izzik. Kihúzza a pernyét, beveti a kenyereket.

– No, most sütök neked lángost!

Azok már kerekre nyújtva vártak a nyújtódeszkán. Nagyok, mint az elefánt füle. Rövid idő múlva már rózsásra sülve szedi ki őket. Kicsit hagyja, hogy hűljenek, aztán egyet kettészakít, felét nekem adja.

– No, fiacskám, egyél, amíg meleg!

Soha nem ettem én olyan jó, kemencében sült tejfölös lángost, mint akkor!

Másik drága emlék.

Őszi alkonyatban ketten vagyunk a konyhában. Édesanyám éppen a finomra metélt tésztát takarja le a nyújtódeszkán piros csíkos, fehér szakajtóruhával. Már csak ki kell főzni, de vár, mert édesapám még nem jött haza. Most már addig semmi dolga. Odaül hát hozzám a vályogból rakott tűzhely mellé, amelyben

vidáman pattog a parázs. A fel-fellobbanó lángok rám öltögetik a nyelvüket az ajtórostély nyílásain át. A víz duruzsolva forrdogál a mázas, zöld csíkos cserépfazékban, és emelgeti a fődőt, majd nagyot pukkanva vágja ki a gőzt, mire a tűzhely alatt szundikáló macska ijedten ugrik át a konyhán. Csak a küszöbről pillant vissza, aztán eliramlik az orgonabokor mögé. Jót nevetünk az ijedelmén.

Édesanyám időnként venyigét rak a tűzre. Piros arca a lángok fényében még pirosabb. Olyan szép, hogy nem győzők betelni a nézésével. Nem gyújtunk lámpát, de minek is? Nem kell, hogy lássunk, a petróleum meg drága. A békés hangulatot éppen a derengő félhomály adja. A tűz imbolygó fényeket vetít a gerendákra és a falra, egyéb helyeken csak sejtelmes körvonalak látszanak.

Soha, sehol sem találtam meg többé azt a meleg, barátságos hangulatot, mint amelyet azokon az estéken a mi homályos konyhánkban éreztem Édesanyám közelében élvezve frissen mosott kartonruhája tiszta szagát.

Ahogy Édesanyám odaült mellém, ölébe hajtottam a fejem, és vártam a mesét. A mesét, amely épp úgy nem maradt el, mint a minden esti imádság, amelyet lefekvéskor kellett mondanom.

„Én lefekszem kis ágyamba,
Minden esti koporsómba.
Három angyal fejem felett,
Egyik megőriz engemet,
Másik szememet lezárja,
Harmadik lelkemet várja. Ámen”

Mesélt vagy éneket. Kellemes, szép alt hangja volt. Amikor az utolsó hangot kiejtette, az nem enyészett el, utórezgése volt, mint a harangszónak.

A meséi pedig... ó, azokat is olyan varázslatos erővel, olyan szépen és meggyőzően tudta mondani, hogy éjjel újraálmodtam mindent.

Időnként beletúrt puha kezével szöghajamba. Olyankor úgy éreztem, hogy valami jó illatú szellő álomhajón ringat tündérorság felé. Ha nem vártam volna Édesapámat, azt szerettem volna, ha azok a tűz melletti őszi esték soha ne értek volna véget.

Akkor úgy éreztem, hogy olyan lehet a mennyország, mint a mi konyhánk a venyigetűz fényében. Igen! Csakis olyan lehet,

mint a mi konyhánk alkonyatban, amikor Édesanyám a tűzre venyigét rak, és mesél.

Az angyalok sem lehetnek másformák! Nem énekelhetnek szebben, és nem mondhatnak búbajosabb mesét. Igen... csakis ilyen lehet! Hogy is lehetne elképzelni a mennyországot a mi kis konyhánk, a kis patak, a fűzfák, és a kertecskénk nélkül, a mi virágzó fáink nélkül, a mogyoróbokor nélkül, amikor lengeti rajta a hosszú cicákat a tavaszi szellő?! A piros muskátlik és a macskánk nélkül? És főleg Édesanyám nélkül?

Még ma is olyannak képzelem a mennyországot, ha van.

Tiszavirág életű volt az én mennyországom. Megmutatta a csillogását, és aztán sivár, színtelen pusztaság lett belőle.

1914-ben a mozgósítás után, Édesapámat behívták katonának. Annyi ideje volt csupán, hogy elbúcsúzzon tőlünk.

Én a debreceni kollégium 4. osztályos tanulója voltam.

Akkor indult el felénk a végzet. Édesapám az első halottak között volt. A sabáci harcokban halt hősi halált. Édesanyám az utolsó években sokat betegeskedett, és amikor a tragikus hírt vetjük, az teljesen megtörte az erejét. Azután már nem volt világa. Napról napra fogyott. Hervadt, mint a szomjazó virág az égető napon. A testi és lelki fájdalom karöltve vitte a sírba. Az volt az első szomorú vakációm.

Addig jeles tanuló voltam, de az 5. osztályban kihagyott az eszem. Hallgattam a tanáraink magyarázatát, de nem értettem. Olvasva sem értettem az anyagot, pedig tanultam, mert volt bennem kötelességérzet. Minden gondolatom Édesanyám sírjánál volt. Édesapámét még gondolatban sem kereshettem fel. Ma is csodálom, hogy nem örültem bele nagy elhagyatottságomban a víziókba, és a visszatérő hallucinációkba. Év végén megbuktam minden tantárgyból. Nem tehettem pótvizsgát. Egy évet vesztettem. Volt min gondolkoznom a szünidő alatt. Gondolkoztam is! Beláttam, hogy így nem mehet tovább. A szünidő alatt nem volt hova mennem. A kis házat el kellett adni, hogy a tanulmányaimat folytatni tudjam. Maradtam hát Debrecenben.

A következő évben a másik végletbe estem. Azon voltam, hogy minél kevesebbet gondoljak a szüleimre. Emiatt meg bűnösnek éreztem magam. Egész vakáció alatt a következő évre tanultam. Igen erős harc volt a visszatérő emlékek ellen, de győztem! Az is-

métlendő osztály tananyagának jó részét előre átvettem. Ezt az előnyt végig tartottam. Ezt az évet és a következőket is jelessel végeztem.

A mérnökkaron folytattam, és amikor megkaptam a diplomát, igen előnyös feltételek mellett Odesszába mentem mint hídépítő mérnök idősebb szakemberek társaságában.

A foglalkozásomból adódóan nem volt helyhez kötött a működésem. Évtizedek során bejártam nemcsak Európa, de Afrika jelentős részét is. A körülményeim mindig úgy alakultak, hogy nem jöhettek haza, bár a honvágy sokszor úgy elfogott, hogy belebetegedtem.

Végre, amikor most a határon átjöttem, szerettem volna megállítani a vonatot, hogy megcsókoljam a földet, amely már, vagy amely még magyar...

Megtörve, megöregedve útban vagyok a szülőföldem felé. Boldog vagyok, hogy mindenütt a rég nem hallott édes magyar szó csendül! Úgy vagyok, mint az igazhívő muzulmán, akinek már csak egy célja van, elzarándokolni Mekkába, hogy még egyszer meglássa Mohamed koporsóját, és aztán jöhet a hetedik menny a hurikkal. Én is szent földre megyek, meglátogatni édesanyám sírját! Ó, én nem vágyom a hetedik égbe! Nem tudom, hova jut az ember, ha olyan mély álomba merül, amelyből nincs ébredés. Ha mégis lenne, én azt szeretném, ha édesanyámmal és édesapámmal lehetnék mindörökké. És ha ez meglebbe, akkor már csak azt kérném:

– Uram, ha kegyes akarsz lenni hozzám, hozd ide a mi kis mohos tetejű nádfödeles házunkat a kis patakkal és a szomorúfüzekkel! A földön nem hiányozna senkinek, én meg nagyon boldog lennék.

Hogy elálmodoztam az időt! Már meg is érkeztünk. A vonat már lassít. No, már meg is állt. De mi ez? Ez nem a mi állomásunk! Ez az állomásépület nem az, ami az emlékezetemben él. Ez egy modern épület. Hát persze... Több mint negyven év nagy idő! Egyszerű ez...

Nagyon helyes! A régi úgysem volt a falu dísze.

Megindulok a főutcán, amelyet nagy önérettel „Fő utcának” nevezett a szülőfalui büszkeség, jöllehet jobb módú községekben csak mellékutcának felelt volna meg.

Újabb meglepetés. Majdnem mindenütt nagy ablakú, sátor-

tetős épületek. Előttük piros vagy zöld vaskerítés, vagy erős hálórót. Csak itt-ott látható egy-egy nádfödeles ház. Az utcán véges-végig villanypóznák, kövér porcelán dróttartók, huzalok.

Az úttest aszfalt burkolatú. Valamikor ősszel, tavasszal, télvíz idején vendégmarasztaló sár akadályozta az átkelést.

A járdák négyzetes betonlappal vannak kirakva. Most még csak az egyik oldalon, de csak idő kérdése, hogy a másikon is.

Amott, baloldalon nagy kiterjedésű kiaknázott terület volt gyermekkoromban. Onnan épültek a vályogházak. Posványos víz volt benne, zöld békanyállal, amelyet a sárgás békalencse tarkított. Igen találóan a Békató elnevezést kapta. Nyüzsögtek benne a békák, és olyan hangversenyt adtak időnként, hogy zengett bele a környék. Kedvenc találkozóhelye volt a kacsáknak. A gólyák is szívesen látogatták. A környék levegője nem volt ideális, de ez a szárnyas vadászokat nem zavarta, és az emberek is eltűrték.

No lám! A békató is eltűnt. Bölcsőde és óvoda van a helyén kerttel, játszótérrel. A két épületet mozi és kultúrház fogja közre. Az épületek mögött jegenyeliget. Megannyi természetes folyó, összehajló boltozat. Nagyszerű hely lehet nyáron a mulatni vágyó fiataloknak bálozásra. Itt haladnak a korral!

Befordulok egy mellékutcába. Nagyot dobban a szívem. Az izgalomtól szinte fáj. Itt lesz a mi kis házunk! Csak azért nem lát-szik, mert eltakarja a forduló. No de mindjárt... Meggyorsítom a lépteimet. No, most! Megállok. Egyszerre olyan nehéz lesz a lábam, mintha ólomból volna. Tudom, hol van a házunk. Azaz-hogy hol kellene lennie! De nincs.

Itt iharsövény volt, amelyet édesapám nagy gondnal szokott nyesegetni. Olyan volt, mint egy eleven zöld fal. Mos is van kerítés, de ez pirosra festett vasrács. Van ház is. Szép ház. Téglából épült modern ház. Középen tágas veranda, karcsú oszlopokon boltozatok. Állok, csak állok a kovácsoltvas kapu előtt.

– Fuss el, fuss már el! –, biztatom magam.

– Mit akarsz még, feltűnést kelteni?

De csak állok, és nézek, pedig már nem is látok... Könnyű, gyors lépteket hallok a ház felől. Felriadok.

– Tessék, megvan a feltűnés!

Csinos fiatal nő jön a kapuhoz.

– Keres valakit?

- Nem keresek senkit, csak nézem ezt a házat. Olyan szép...
- Igen, ezt már sokan mondták–, felelte, de kiértett a hangjából, hogy ezt csak azért mondja, hogy időd adjon elfogadhatóbb magyarázatra. Figyelmesebben néz rám.
- Rosszul van? Nagyon sápadt, és nagyon fáradt!
- Ne aggódjon, semmi az egész! Percek kérdése...
- Jöjjön be, pihenjen egy kicsit! A férjem orvos, ad valami gyógyszert is.
- Ó, köszönöm, Ön végtelenül kedves! Valóban rosszul voltam, de már elmúlt. Most már egész jól vagyok. Sietnem kell. Már késve vagyok, és még...
- Ne siessen, újból rosszul lehet.
- Nem most vagyok késésben, hanem több mint harminc évet késtem. Azóta nem voltam annál, akit nagyon, de nagyon szerettem.
- Akkor hát megértem, hogy inkább repülne, mint menne. Mennyi mondanivalójuk lesz egymásnak ennyi idő után!
- Nem fogjuk látni egymást, és csak én fogok beszélni, Ő nem... Én sem sokat.

Az asszony megütközve néz rám. Nem kérdez már semmit, de a tekintetéből azt olvasom ki:

–Szegény ördög, ennek a fejében is baj van, nem csak másutt. Látom, hogy a félelem váltja fel a szánalmat az arcán. Sietve meghajlok, és távozom.

Megyek igen ráérősen. Átballagok a patak kővé vált hídján. Igen, kővé vált a gyermekkori fahíd. De sokat játszottam alatta a szuhos gerendák között! Ott álltam lesben a csapatommal, mert én voltam Bogár Imre, és vártuk a pandúrokat. A kis híd akkor is vénecske volt.

Balra fordulok, hogy a patak zegzugos folyását követve hadd jöjjenek a régi emlékek, hiszen minden fordulónál más volt a kép. De nem jönnek... Ameddig a szem elér, végiglátok rajta. Szabályozták a patakot. Nem kanyarog, mint a ledobott karikás kacskaringója. Nyílegyenesen fut a kikövezett rézsúk közti ágyában. Ez egy közönséges kanális, amelybe belefulladt a romantika. Nincsenek fűzfák sem, az én lágyam susogó kedves szomorúfűzeim. Konzervatív növény az! A pipázgató, ráérős, táblabírás világot susogná vissza! Igen, de a mélézés ideje elmúlt!

Elkezdem korholni magam

– Vén számár, mit akarsz tulajdonképpen? A kényelem, a műveltség, a haladás hazájából jössz, ahol új dolgokra törekszenek. Azt szeretnéd, ha a saját hazádban megállt volna az idő a te kedvéért? Jobb volt tán a régi elmaradott világ, mint a mai, amelyben van villany, rádió, televízió, fürdőszoba, mozi, kultúrház, bölcsőde?

– Nem, nem volt jobb, hisz azért ember az ember, hogy a lehetőségek szerint kényelemben, egészséges körülmények között éljen!

– Hát akkor?

– Ej, nem is a fejlődés bánt! Nem bánnám én, ha az egész falu felhőkarcolókból állna! Még büszke is lennék. Csakhát valamitől elestem, amit még egyszer nyitott szemmel is szerettem volna látni.

– Mért olyan megsíratni valóan kedves az a hely, hogy a régi képét szeretném látni?

– Szegények voltunk. És a szegény gyerekek gazdag a képzelő ereje. Azzal pótolja azt, ami nincs, és teljes és tökéletesen gazdag lesz a világa. Az én gazdag világom eltűnt.

Ha én egy szép lovat akartam, akkor egy kukoricacsutka végére egy rövidebb csutkát szúrtam egy hegyes ágacskával. Az volt a nyaka. Annak a végére egy még rövidebbet. Az volt a feje. A füle már finomabb munka: tüskével rátűzött, selymes tapintatú kis gomba. A farka finomra hasogatott kukoricahéj. A sörénye kukorica selyme. Már csak négy hegyes ágacskát kellett alászúrni lábaknak. És akkor már valóban Ló volt! Fényes szőrű, karcsúlábú arabs telivér okosan csillogó szemekkel. Azok a szemek szurokpontocskák voltak.

A csutkalovon beszáguldoztam egész tündérországot.

Volt egész csutkaménesem. Kisebb tökökből gulyám. Uborkából nyájam és kondám.

A gulya bőgött, a ménes nyerített, a konda rőfögött. Persze a hangokat senki más nem hallotta csak én. De az volt a lényeg, hogy én hallottam! Ha keveselltem az állataim hangját, akkor magam bőgtem, nyerítettem, rőfögtem, és harsogtam a tökduzával. Ezt a lármát már más is hallhatta.

Hatalmas komondorok őrizték a gulyát, a nyáját meg apró pulik. A komondorok a beléndek tüskés gumójából, a pulik bogáncsból voltak, de kötelességtudóan terelték az állatokat a déli itatásra a kis patakra.

Jó volt otthon, vad csatakiáltással szélvészfényben rohanni a házba! Bent a távoli zugokban inkább csak sejteni lehetett a tárgyak körvonalait. Ilyenkor más volt az alakjuk, mint amikor be-sütött az ablakon a nap. Akkor a valóságot láttam, a félhomályban pedig azt, amit akartam. Az is egy neme volt a játéknak, és nem került pénze.

– Ej, elég lesz már a tűnődésből! Mire várok? Nem látok itt semmit nyitott szemmel.

Megindulok lassan visszafelé.

A hídtól jobbra volt a temető. Valamikor mély árkokkal volt körülvéve, amelyek tele voltak mogyoró-, vadribizli-, kökény-, galagonya- és sóskabokrokkal. De még vadvadkörtefa is volt. Az árok oldala szederindával volt beszőve. Mind ingyencfalat a gyerekszájnak. Oda jártunk eszegetni egész őszig. Sőt a csípős derek után is. Akkor volt csak igazán jó a galagonya és a kökény!

Most mindezekből csak annyi van, amit a vágók meghagytak. Vagyis semmi...

Három oldalon üresen megvan még az árok. A negyedik be van töltve. Annak a helyén járnak most a szekerek. A temetőnek az a része már igen régi volt, oda már nem temettek. Fölszántották. Azon a részen volt édesanyám sírja. Most szép zöld búzavetés van ott. Hol találom meg hát? Mindentől meg vagyok fosztva, még édesanyám sírjától is. Ez a legfájóbb csalódás.

– De hát igazam van-e? A temetőket törvényes határidő után, amikor már talán a harmadik nemzedék is kihalt, szántják fel, vagy hasznosítják. Ki tehet arról, hogy én még élek? Meg aztán öreg sírokra semmi szükség, de új kenyérre igen...

Hol keressem édesanyám sírját?

Tudom, hogy a harmadik sorban a tizenkettedik volt. Meglépem a három sír szélességét oldalt. Azután minden sírtérközre egy lépést számítva befelé huszonhármat. Megállok. Itt kellene lennie.

Letérdelek. Széjjelsimítom a vetést és megcsókolom a földet.

– Legyen áldott a búzavetés a sírod felett! Legyen könnyű neked a föld, Édesanyám! Neked szólt ez a csók!

Lassan elindulok az állomás felé. Mivel már nem várok semmit, több csalódás nem érhet...

Szigetszentmiklós, 1962. december 9.

Futófelhők

Gyula és Kató leheveredett a szokott helyen, a cserjés domboldalon.

Én egy pár bokorral feljebb húztam meg magam, ahonnan – nem leskelődtem ugyan –, de minden szót hallottam. Ez nem ment hallgatózásszámba, mert nem intimitások ellesése volt a célom. Ha mégis hallottam volna olyasmit, ami csak kettőjükre tarozik, azt hallottam volna, de nem veszem tudomásul. Olyanformán, mintha elolvasok egy levelet, és csak a levél végén jövök rá, hogy nem nekem szólt. Elkövettem ugyan a levélsértést, de hallgatok róla, nem tetézem azzal, hogy a levéltitkot továbbadom.

Hogy a tőlük hallott beszélgetést mégis közreadom, az nem sérelmes rájuk nézve. Először is nincs benne semmi terhelő, másodszor ha lenne is, nem tudja senki, hogy a Gyula és Kató név mögött kik húzódnak meg. Én sem tudom. Nem is kutatom. Megelégszem azzal, hogy témát adnak számomra.

Mentségemre szolgálhatna az álszent védekezés, hogy nem én jöttem hallgatózni, hisz én mindig előbb ide érek, mint ők. Nem lenne a hazugság becsületmentő, mert tudom, hogy jönni fognak, vagy legalább is számítok a jövésükre.

- Úgy látom, könyvet is hoztál, Gyula!
- Hoztam, Kató!
- Regény?
- Nem, apró epizódok, elbeszélések.
- Mi a címe?
- A gyűjtő cím, Futófelhők.
- Könnyű cím. Mi lehet a felhők mögött?
- Nem tudom, Kató! Még nem olvastam.
- Ki az írója? Magyar?
- Nem. A nevéből ítélve egyaránt lehet spanyol, olasz, vagy görög.
- Nos, hát mi a neve?
- Mária Héra Dolor.
- Különös hármasság! Nem tudom, mért így válogatták össze a szülei!
- Igen, Kató, elég különös! Mária a fájdalom anyja, Héra a bána-

té. A dolor latinul fájdalom. Nem lenne elég ezekből egy is? Nem hiszem, hogy valami derűs tavaszi nap bujkál a felhők mögött!

– Ki tudja? Az is lehet, hogy írói álnév.

– Egyébként tudod, hogy Héra nemcsak a bánat, hanem a mosoly anyja is? Aztán, hogy valaki miképpen ír, az nem a névből következik.

Lehet valaki alaptermészete derűs, de a környezeti hatások, az életkörülmények arra készítetik, hogy másképp lássa a dolgokat. A világ szépségei az érzelmek görbe tükrében eltorzulva mutatkoznak. Lehet, hogy nem is érzi, hogy nem önmagát adja.

– Szép védőbeszédet mondtál, Kató anélkül, hogy tudnád, rá van-e szorulva az illető! Kinek szól az együttérzés, a nő részéről a nőnek, vagy...?

– Nem. Egyszerűen az írónak, aki úgy kényszerülhet írni, hogy a népszerűségét kockáztatja.

– Várj, Kató! Nem okosabb lenne elolvasni előbb, aztán beszélni róla?

– Igazad van, Gyula!

– No, ebben tehát megegyeztünk.

Itt van egy kurta előszó, amely szűkszavúan így végződik:

„Az író nő szinte tudatosan kerüli a derűsebb témát. Olyan képeket jelenít meg, amelyeken már csak jelképesen van jelen az élet. Olyan képeket, amelyeket senki sem lát szívesen. A színek borongással teli hangulatot lehelnek, és nyomasztólag hatnak.”

– Hát nem biztató ajánlólevél! Elolvassuk?

– Természetesen, már csak azért is, mert a kritika a riasztó csengett nyomja!

– Jó, akkor hát kezdem.

„Ott feküdt a szanatórium különszobájában. Nyolcvanöt év terhe, fáradsága nyomta a párnákra. Két nagy csontos ökle a takarón pihent. Nézte őket. Az ajka egy kicsit megrándult.

– Valamikor karok is taroztak ezekhez!

A tekintete sovány csuklójára tévedt.

– Valamikor igen –, gondolta. Mostanra már csak ez a két száraz csont maradt, és már az öklöm is nehéz nekik.

Keserű lett a szája íze.

– Valamikor... Mikor volt az már?

Legyinteni akart, de csak az ujjait bírta felemelni. A csuklója a takarón maradt. Megint elhúzta a száját lemondóan.

– Hát csak ennyi...? Hát csak ennyi telik már tőlem..? Szép!...

Gondolatai visszaszálltak a múltba, amikor egész nap betont kevert egyenlítői forráságban. Látta magát cigány barnára sülve, amint félmeztelenül, feszülő izmokkal tolja a betonnal tetézve rakott talicskát... homokban... és bírja.

Látja magát mázsás zsákokat hordani a padlásra. Újra érzi, hogy a teher súlyosan nyomja a vállát. A súly valóban nehéz, de egyben jólesően állapítja meg, hogy kellemesen nyomja, hogy nem lépked vele nehézkesen.

Újból legyinteni akart, de már csak gondolatban végezte el a mozdulatot.

Régi dal jutott eszébe:

„Rég volt, rég volt,

Igaz se volt talán.”

Keserűen elmosolyodott.

– Hát valóban igaz volt? Vagy csak hazudják az emlékek? Ki tudja?

Nehéz ma már elhinni, amit a múlt mesél, mert ma már a mozdulat gondolata is nehéz...

Csodálatos élenkségben tér vissza a múlt.

Látja magát, mint kisgyermeket, akit édesanyja kézen fogva vezet, hogy beírassa az óvodába, és maga sem tudja miért, rémülettel végigsírja az utcát.

Amikor odaérnek a léckerítéshez, amelynek résein kihajolnak az illatos, kék virágú orgonaágak, akkor tetőpontját éri el a rémülete. Megveti a lábát, mint a kisborjú a vérszagú vágóhíd bejárata előtt, és erőszakkal kell bevonszolni az óvoda ajtaján.

Ez az idegenkedés, később persze elmúlt, és szerette a tanított verseket.

A többi gyerekkel igen nehezen barátkozott.

Még most is hallja a versikét, amelyet az óvónő hegedűkísérettel tanított. A dallam is a fülébe cseng még:

„Van neki, van neki, van
Fenyőfa ládája,
Száz darab kockája.
Nekem is van, játszom véle,
És csak azért is
Építetek egy icipici házat, házat,
Ablakot rá háromszázat, százat”

Visszaemlékszik, hogy az óvónő büntetésképpen a lányok közé ültette, amiért ő rettenetesen szégyellte magát, és a büntetés egész ideje alatt fel sem mert nézni.

Aztán jött az első osztály az elemiben. Szeretett tanulni, és tudott is. Egyetlen eset volt, amikor elkerülte az iskolát. A tanulási időt egy krumplisveremben töltötte két társával. A veremben bűdös föld- és rothadt krumpliszag volt, és békák is voltak, de bűvőhelynek igen alkalmasnak bizonyult. A békákkal jól megfértek. Azok sem jöttek hozzájuk, és ők sem közelítették meg azokat.

Elmosolyodott...A jó viszonynak az volt a magyarázata, hogy féltek egymástól.

Szülei tulajdonságait örökölte.

Szépre hajló lelkületű édesanyjától a zárkózottságot, a túlzott érzékenységet és hallgatagságot.

Édesapjától a könyvek szeretetét.

A becsületességet és jó magyar érzést, hazája szeretetét, az istenhitet mindkettőjüktől.

Attól kezdve, hogy össze tudta olvasni a betűket, csillapíthatatlanul szomjazta a könyveket, és az a szomjúság elkísérte élete végéig. A sors az utóbbi években elzárta előle a vágyott forrásokat. Nem látta már az annyira kedves betűket, és csak az emlékek cseppjeivel nedvesítette száraz ajkait.

Olvasott már akkor is, amikor még nem is volt tisztában vele, hogy mit olvas.

Az első komoly irodalmi mű, amely az első, vagy második osztályos könyve lapjain jelent meg előtte, Arany János Keveháza című költeményéből volt egy részlet.

A történéseket megértette ugyan, de a mélyebb értelmű sorok

mondanivalója homályban maradt előtte, de ösztönösen érezte a szavak gördülékeny ritmusát, egymáshoz simulását, a kifejezések szépségét.

Néhány sor különösen megragadta. Hosszasan tűnődött.

– Hogy is mondja Arany János?

Nem volt biztos benne, helyesen idézi-e. Lássuk csak!

„...hol bárdot, kelevézt

Fényes, fehér tűzláng emészt”.

– Igen... valahogy így. Aztán:

„Bélát, akit nem bírna száz,

Lebirkózá vad Detre százsz.”

– Hát még?

„Míg a hun, mint földhöz vert vad,

Pihegve a síkon marad,

Detre és győzelmi társa

Elég erős a futásra.”

– Igen, valahogy így volt... Talán.

Megint elmerengett egy darabig, aztán azt gondolta: Ha másért nem, azért is jó lenne még fiatalnak lenni, hogy Arany Jánost olvashassa.

A Keveházán keresztül, amelyet még sokszor elolvasott már mindent átfogó értelemmel, lett bálványa Arany János, és az is marad, amíg él! Vagyis már nem sokáig...

– No, mindegy – gondolta –, hát olyan senkinek, mint te vagy, nem elég nyolcvanöt év? Arany János is elment, akiért igazán kár, mert az olyan aranyembernek, legalább ötszáz évig kellett volna élnie, azután is ráért volna halhatatlanná válni. Igen, te, pedig csak Vas János vagy! Hát akkor...?

Ahogy nagyobbacska lett, falta a könyveket. Persze, nem a klasszikusokat, hanem válogatás nélkül, ami jött. De nem is lehetett miben válogatni. Falusi gyerek volt, ahol a könyvtár csak, mint fogalom létezett. Azt olvasta hát, amihez éppen hozzájutott, amit olvasni szertő ismerősöktől kölcsönzött. Rémmregény, füzetes regény, detektívregény, és egyéb ponyvairódművek. Mind jó volt előkészítőnek.

Amikor keresgetni kezdett, azon a kis pénzen, amelyet nélkülözni tudott, könyveket vásárolt.

Személyes kiadásait a minimumra csökkentve, évek multával elérte, hogy egy kis könyvtára lett. Az nem volt elég! Kölcsönzött könyvtárakból, magánosoktól, és lassan-lassan megismerte a magyar irodalom alakjait Janus Pannoniustól Tinódi Sebestyénen, Batsányi Jánoson keresztül Arany Jánosig.

Szépprózában alig volt magyar író, akit ne ismert volna.

A világirodalom nevesebb képviselői sem maradtak homályban előtte.

Nem volt joghallgató, de a Törvénykönyvet is szorgalmasan tanulmányozta.

Szerette a filozófiai elmélkedéseket. Ismerte a görög filozófusok legjelesebbjeit, de az olyan nevek, mint Immanuel Kant, Duns Scotus, Herbert Spencer, Spinoza, Descartes, Erasmus, Lord Bacon sem voltak idegenek számára.

Mérnöknek sem készült, hisz a hat elemivel minden iskolát befejezett, de vasszorgalommal tanulta a mértant, terület-, térfogat-, fajsúly- és egyéb számításokat.

Általában minden tudományt szeretett, és igyekezett csipegetni az ismeretek mezejéről amennyit bírt. A gyorsírást is megtanulta, bár nem vette soha semmi hasznát. Jó érzés volt, hogy valamit szerzett a már meglévő ismeretekhez. Örült, hisz egyebe sem volt, mint az a szerény tudás, amivel bírt.

Pergett tovább a film.

Színes film, aminek az volt a különlegessége, hogy csak egy színe volt, a fekete. A nézőközönsége egyetlen személy, ő maga, hiszen a saját életéről szól.

Íme, egy lassan bontakozó kép, ami most már egészen tiszta.

Széles vállú, csontos, barnára sült fiatalember vályoggal megakott targoncát tol. Soványnak látszik, mert egy deka felesleg sincs rajta, de kemény izmú, szívós, mint a parlagi magyar ló.

Mezítláb van, rövidnadrágban.

Ha a targonca kereke megakad valamiben, és nekigörnyed az akadály leküzdésének, látni lehet lábszárain és karjain a vastagon kidagadó ereket és kővé keményedő izmokat.

Derékig meztelen. Egyrészt meleg van, másrészt az ing hamar szennyeződik, és a szappan igen drága. Még másrészt, mert az ing könnyen szakad, ha a verejtékben úszó testre tapad, és az ing még drágább, mint a szappan.

Ha a bőr szakad, azt nem kell figyelembe venni. Egy kicsit fáj, de az elmúlik. Aztán, ahogy mondani szokták, kikerül a maga foltjából, nem kerül pénzbe, sem az asszonynak fáradságba.

Leteszi a targoncát. A kőművesek már a második álláson dolgoznak, oda kell feldobálni a nehéz vályogokat. Nem akárhogy, ahhoz is érteni kell! A vályognak ferde síkban kell felfelé úszni a kellő magasságig. Pörögnie nem szabad, mert kitörheti az elkapó ujját! Közben ügyelnie is kell, mert ha minden jó fentről jön is, nem lenne jó, ha egy a fejére, vagy a lábára esne!

No, a vályoggal végzett. Most egy otromba, öblös taligát megrak sárral a nagy keverőládából. A taliga már maga is nehéz, mert tele van a felszívott nedvességgel, megrakva, pedig inkább lónak való teher, mint embernek.

Mindegy... Rá kell szolgálni a pénzre! Mért nem lett püspök? Gyerünk, hát!

Odatolja a taligát, aztán a hosszú nyelű serpenyővel felkanalazza a sarat az álláson lévő kis keverőládaiba. Karizmai teljessen kikészülnek, mire végez. Akkor újra vályogért indul. Aztán megint sárért. Ez így megy periódusosan reggeltől estig.

Igen... és még dél sincs!

– Rabszolgamunka, baromi munka, gondolta.

Az ajka megrándult és keserű vonás jelent meg a szája szögletében.

– Rabszolga fizetésért, tűnődött tovább.

Csak a korbács hiányzott, ámbár azt pótolta az állásról elhangzó „Anyagot!” kiabálás. Igaz, hogy az nem hagyott véres csíkot a hátán, de a szónak is volt éle, amely a lelkéig vágott.

Szólni nem lehetett, mert a munkaerő-kínálat nagy volt, a munka meg kevés. Máshova nem lehetett menni. Ha ma nem dolgozik, akkor holnapután már nincs kenyér otthon! Hát ezért...

Az ókori rabszolga fizetése az volt, hogy enni kapott. Nem emberszeretetből, hanem, hogy legyen ereje dolgozni. Ha éhen hal, az kettős veszteség a gazdájának. Munkaerő kiesést jelent, és az új, erős rabszolga drága portéka!

Mi a különbség? A huszadik századi rabszolga nem enni kap, hanem fizetést. Vagyis, megint csak enni, mert a fizetés alig futja egyébre, mint hogy egyik napról a másikra meghosszabbítsa vele a munkaerejét.

– Hát, ez volt a múlt. Amíg a munkámmal másokat a jólétebe emeltem, én lesüllyedtem a nyomor alagsorába, bár egy ötödik emeleti padlásszobában laktam. Nem tudtam az állati munkához szükséges táplálkozást megadni magamnak. Mivel a keresetem nem volt elég a család szükségleteire, a kevéske örökségemhez kellett nyúlnom. Hamarosan eljött az idő, hogy arra is csak azt mondhattam, hogy volt. Aztán gyakoroltam a mindenről való lemondást, mint egy vezeklő szerzetes, kínai kuli, vagy hindu pária.

Kinézett az ablakon. A délutáni nyári nap melegen sütött be. Ezer meg ezer porszemecske csillogott a fénypásztákban.

– Milyen szép a világ azoknak, akik előtt egy ígéretekkel kecsgető élet áll!

Neki már nem ígér semmit. Mit is adhatna? Esetleg azt, hogy megállna a nap az égen, és odasütne az ágyára sokáig, mert jó a melege! A napfénnel együtt beáramlik a virágok illata, és behallatszik a madárdal. Az elmúlás küszöbén érzi, hogy kint győzedelmesen van jelen az élet.

– Hát, nem szép búcsúztató ez? Mégse állj meg, te jó öreg nap! Menj, csak, és bújj az ég nyugati pereme alá, mert kell az éji csend, hogy pihenni, aludni tudjon a madár, az ember, a kicsi bogár, és minden teremtetett lény!

– Pihennem kell egy kicsit – gondolta –, fáradt vagyok.

Lehunyta a szemét. Mikor újra az ablakra nézett, a nap már nyugat felé ívelt.

– Úgy látszik, elaludtam, a nap már jókora utat tett meg –, állapította meg.

– Hol is tartottam, tűnődött. Megvan, ott, hogy tönkrementem.

Megint csúnya kép jön!

– Igen... Akkor már régen írogattam, csak úgy kedvtelésből. Elkezdtem akkor a kísérletezést.

Nem tudtam, de nem is akartam olyan szellemben írni, ami az érvényesülés feltétele lett volna. Utáltam az egész társadalmi rendet, amely jogalapot biztosított a kiváltságosoknak a nincstelének kizsákmányolására. Ez arra kényszerített, hogy semle-

ges témákhoz nyúljak. Az írói készségem nem hiányzott, aminek bizonyága, hogy versekkel, elbeszélésekkel, bírálatokkal és könyvkritikákkal díjakat nyertem, és elismerő nyilatkozatok kaptam. Összeköttetésem nem volt, és az említetteknel nem vittem többre.

Akkor irányt változtatott.

Riportokat, karcolatokat, cikkeket írt. Hol nyíltan, hol burkoltan, de mindig szatirikus éllel. Persze a szerkesztőségi asztaloknál sem idióták ültek. Ha ő tudott a sorok közé írni, azok tudtak a sorok között olvasni, és a görbe tükörben meglátták a társadalmi forma igazi arculatát. Belekötni nem tudtak, hát agyonhallgatták. Nem közöltek semmit. Több eszük volt, mint a cikkírónak.

Így lassan megértették vele, hogy aki az ár ellenében akar úszni, az sohasem ér partot, hanem elmerül, mert Leukotheia, tengeri istennő nem dobja oda neki a fátylát, hogy tegye a melle alá, és el ne merüljön.

Beleunt a hiábavaló próbálkozásokba, és hallgatott. Elmerült...

Persze, azért írogatott azután is, mert a nélkül már nem tudott élni. Írt hát remény nélkül, a maga szórakoztatására.

Most ötven esztendő munkáját eszi a moly és a penész a ládájában. Sohasem fogja olvasni senki. Legfeljebb arra lesz jó, hogy belerakják a koporsójába vánkosnak, derékaljnak, szemfedőnek, ha ugyan belefér majd.

Megint a nehéz, keserű évek jutottak eszébe. Ami neki elérhetetlen vágy volt, azt mint természetes dolgot élvezhették ott, ahol megvolt a pénz. Igen, de ő csak hiányosságokban volt gazdag...

– Igen, minden dolog feltétele a pénz...

Később rendezettebb lett az anyagi helyzete. Azt is meg kellett szoknia! Nem volt könnyű! Félt elfogadni valóságnak. Valami gátolta, hogy véglegesnek tekintse. Most is, ha a múlt keserves napjaira emlékszik, arra gondol, nemcsak álmodja-e az egészet?

De nem... Mégsem...Igaz kell, hogy legyen, mert itt fekszik ebben a drága különszobában. Tehát...

Igaz, nem ő akart különleges lenni. A család kívánsága volt! Igen, mert a család szereti és félti. Szeretnék elodázni az elmú-

lását. Pedig tudják, hogy a halált a király betegszobájából sem lehet kicsukni. Az övéből sem! Lehet, hogy már kint leskelődik, és most akar belépni.

Igen, lehet, hogy Atroposz most fogja ollója közé, hogy elnyisszantsa azt a vékony fonalat, amelyen az ember élete függ, mert Klatho nem fonja, és Lokheszisz nem gombolyítja tovább.

Hát persze, a párkáknak is meg kell szolgálniuk a kenyerüket, azazhogy az ambróziájukat.

De hát, nem nyúlt így is elég hosszúra az a fonál?

Valaki kopogott az ajtón.

– No, ha kopogsz – gondolta Vas János –, akkor még te nem a halál vagy!

Nem. Nem az volt. Egyelőre nem a halál, hanem annak esküdt ellensége, a Főorvos lépett be.

– Bonum vesper! Hogy van a Vasember, kérdezte, és leült az ágy szélére.

Az öreg főorvos még abból a világból való volt, amikor kötelező volt a latin, és néha belekevert egy kis latint a magyarba. Lehet, hogy ő maga már nem is vette észre ezt.

– Köszönöm, Domine care, egyformán vagyok. A Vas-t már megette a rozsdá, és a hozzákapcsolt ember se ember!

Az öreg tanár meglepődve kapta fel a fejét.

– Mi a szösz! Maga tud latinul?

Nescio linguam latinam. Sajnos nem beszélem Ciceró nyelvét!

– Hát akkor?

– Valamikor tanultam egy keveset. Csak úgy, kedvtelésből.

– Hát, az szép! Nekem soha nem telt benne kedvem, és csak azért tanultam, mert muszáj volt.

– Hát, az is szép, hogy beismeri!

– Ez az igazság. De nem ez a lényeg, hanem a maga ügye. Majd lecsiszoljuk a rozsdát arról a Vasról. Adok injekciót magának, és attól az ember is másformán lesz. Est illud bonum? Jól van?

Non est bonum! Nem jó! Ne adjon injekciót, Domine!

– Értem...Fél tőle! Hát akkor tablettát.

– Egykutya!

– Már hogy lenne az? A tablettá nem fáj!

– Nem úgy értettem, Doktor Úr! Kaptam én már szuronydöfést is.

– No, látja! Akkor is meghosszabbította valaki az életét! Kötés-

sel, vérátömlesztéssel. Mindegy. Így még most is él. Akkor mért nem mondott ellent?

– Akkor még volt értelme a hosszabbításnak, előttem volt az élet. Ma már mögöttem van, nem ígér, és nem adhat semmit.

– Az élet mindig adhat valamit! Még sokáig élhet, ha maga is hozzájárul a gyógyulásához. Élni akarással!

Én tudom, hogy mi a baja, és hogy milyen gyógyszer kell magának.

– Doktor Úr, ha van ideje, maradjon még! Beszélgessünk! Az mindennél többet ér!

– Hát, ezt könnyen teljesíthetem. Mindennel végeztem már. Van időm.

– Azt mondja, Doktor úr, hogy jobban tudja, hogy mi a bajom, mint én! Persze hogy jobban tudja, hisz orvos. Mégis engedje meg, hogy Arany János két sorát idézzem!

„A nyelvnek is szépségét mi tészí?

Nyelvész urak jobban tudják, a költő jobban érzi.”

A mi esetünkben az orvos jobban tudja, a beteg jobban érzi. Én is tudom, milyen gyógyszer kellene nekem!

– Kíváncsi vagyok, mit írna fel magának a beteg. Halljuk a receptet!

– Előbb megkérdezném, lehet-e 30-40 évvel visszaforgatni az időt.

– Nem lehet. Ott még nem tart az orvosi tudomány.

– Hát, ez az!... Nekem, pedig az kellene! Akkor újra meg bírnék enni nagy karéj kenyeret nagy darab füstölt szalonnával, és attól a gyógyszertől újra tudnék mázsás zsákokat hordani.

– Ilyen receptet még senkinek sem írtam. Magának sem írhatok!

– Ne haragudjon, hogy mókáztam! A napsugarak a takarómon bolondozásra ingereltek.

– Jó, hogy tréfálkozni van kedve! A jó kedély jó közérzetre utal.

– Közérzetem? Hát, tűrhető. Ha pokoli kínokat éreznék, bizonyára nem lenne kedvem humorizálni. Inkább öngúnyféle volt, hogy komédiáztam. Bocsánat, nem az orvost akartam kifigurázni.

– Ne bántsa! Valóban nem tudom az idő kerekét visszaforgatni egy milliméterrel sem.

– Igen jól van így! Jó, hogy nincs kivétel, hogy senki sem válthatja meg az életét! Ha lehetett volna, a fáraók még ma is élnék-

nek. Én kétszer is meggondolnám, hogy megismétljem-e az életet!

– Miért ez a pesszimizmus?

– Ha tudnám, hogy nem élek vissza a türelmével, meg tudnám indokolni.

– Nagyon is érdekel, amit mond. Időm, pedig van. Beszéljen nyugodtan!

– Én a huszadik század rabszolgája voltam. Sokszor gondoltam a költő soraira:

„Miért él a pór?

A gúlához követ hord

Állítván utódot erősnek jármába

Meghal. Milliók egy miatt.”

Én is egy voltam a milliók közül. Nem korbácsoltak agyon a felügyelők. Még élek. Talán szívósabb természetű vagyok a régi sorstársaknál.

Nem egyszer gondoltam, nem okosabb lenne-e azt a sivár létet, mint egy lapát szemetet kidobni az ablakon, és undorral azt mondani: Vége a komédiának! De a meredély széléről valami visszahúzza az embert, mint Ádámot Éva.

Nem akarok hősnek látszani. Félttem. Igen...Az tartott vissza. Nem a haláltól, hanem a kierőszakolt halállal járó fájdalomtól. Mert a halál nem adja magát ingyen. Szenvedés az ára.

– Család van?

– Van. Négyen vannak. Szép erős emberek. Becsületesen dolgozó, hasznos építői a társadalomnak. Egyik fiam orvos.

– Nagyszerű! Tehát kollégám. Büszke lehet rá!

– Az vagyok, habár az csupán az ő érdeme.

De mind a négyre büszke vagyok. Szeretnek, és becsülnek.

– Mégiscsak gazdag ember maga, gazdagabb a királynál!

– A másik ok, amiért nem akarom a kezelést, az hogy az én napomnak már csak a széle látszik a látóhatár permén. Nincs értelm a hosszabbítgatásnak. Mit nyernék vele?

– Esetleg többet, mint gondolja. A családnak a maga elmúlása nagy fájdalmat jelentene.

– Tudom, de idővel belenyugszanak majd. Semmilyen érzés sem állandó, a fájdalom sem. Kiesik a tudatból, mint valami folyamatos zörej, amelyet végül már nem is hall az ember. Aki

nyolcvanöt esztendő terhét hordozza, az kiábrándul az emberekől és önmagából. Nincs cél, nincs életöröm. Legfeljebb életösztön.

– Szomorú szavak, Amice! Pedig élni jó, még nehéz körülmények között is. Mert az élet minden, a halál nihil, semmi. A fájdalom azt jelenti, hogy élünk. Ha megszűnik a fájdalom, ismét kisüthet a nap!

– Persze, ki fog sütni a nap, csakhogy én azt már...

– Azt maga még igen sokszor meg fogja látni, csak ne idegenkedjék az orvosi segítségtől! Én mindent elkövetek az érdekében.

– Szívből köszönöm, Domine! Az ember ne legyen telhetetlen! Nem szoktam alkudozni, és sosem kívántam többet, mint ami jár. Nyolcvanöt esztendővel igazán beérheti az ember! A váltóm lejárt, és nincs más fizetőeszközöm, mint az életem. Azt adom. Kezest nem állíthatok magam helyett...Ha még győzi türelemmel, lenne még mondanivalóm. Olyan gyónásféle. Ez befejező magyarázat lenne a viselkedésemhez.

– Beszéljen, kedves Barátom! Sok betegem volt már, de a lelkét egynek sem ismertem. Bámulom a lelki erőt, és friss szellemet, amely a maga öreg testében lakik. Azt a szókratészi derűt és nyugalmat.

– Valóban nyugodt vagyok, de ez nem az a szókratészi bölcsesség és nyugalom, amellyel a görög bölcs mosolyogva fogadta a méregpoharat.

Ez csak annyi, mint a macska bölcsessége, amikor belátja, hogy nem röppenhet a magasba a veréb után. Tudom, hogy menni kell, hát megyek És még két dolog.

Sokszor gondolkoztam azon, van-e túlvilági élet. Mindig erősen hittem, hogy van, és a földi élet után meg fogom tudni, milyen az, és azt is, hogy mi van az Andromédán túl, és az Északi Vadászkutya ködfoltjai mögött. Nincs messze az idő, és megtudom.

A másik ok, ami miatt megnyugszom az elmúlásomban az, hogy író voltam. Nem befutott író. Nem értékelem túl magamat, de elfértem volna a többi között. Mindegy! „Az egyiknek sikerül, a másiknak nem”

Mint író sok embert megöltem. Olyanokat is, akiket magam is sajnáltam. Százakat öltem a viharos tengeren hullámsírba. Mások-

nak más halálnemet szántam. Tetszésem szerint. Hát, most ideje, hogy engem is elérjen a Végzetem. Hogy galléron ragadjon, és a nirvánába lökjön, vagy a Tartaroszba taszítson. Tetszése szerint...

– Ne essen túlzásba, Amice! Képzelt emberölésre nincs büntető paragrafus!

– Tudom, de ezekkel a gondolatokkal könnyebben várom azt, ami már nem soká késik. Befejeztem a gyónásomat, Doktor Úr! Köszönöm, hogy meghallgatott.

A Főorvos nem válaszolt azonnal. Ült az ágy szélén, és gondosan törölgette a szemüvegét, amely hirtelen párás lett.

– A gyónását szomorúan és nagy tisztelettel hallgattam, szólalt meg végül. Köszönöm a bizalmát! És ha van még valami, amit...

– Nincs. Semmi sincs már.

– Akkor nem zavarom tovább. Pihenjen! Küldöm a nővért a vacsorával.

Felállt és kezet nyújtott.

Viszontlátásra, Amice!

Viszontlátásra, Domine! Valahol, valamikor...

Valaki kopogott. A nővér lépet be.

– Hoztam a vacsorát, Vas Úr! Üljön fel, kérem! Különben várjon, majd segíték! Így. Megtámasztom a vánkossokkal. Így... No most már egye meg ezt a jó erős húslevest! Tessék! Majd én tatom a tálcát.

Az öregember nézte egy darabig a levest, és amikor kanalazni kezdte, önkéntelenül azt mondta:

– Az utolsó vacsora.

– Vas Úr, kérem, a nővér csak vacsorát szolgál fel melléknév nélkül!

– Elhiszem, de a nővér nem tudja, hogy a vacsorát milyen betegnek szolgálja fel. De legyen a magáé az utolsó szó! Mindig udvarias voltam a nőkkel, különösen az olyan szép nőkkel szemben, mint maga.

A nővér megfenyegette.

– No, lám! Nézze meg az ember! Így lehet hinni neki. Utolsó vacsorát emleget, és ha nőt lát, bókol, és udvarol.

– A nők arra születtek, hogy szépeket mondjunk nekik. Szép szó illik a széphez.

– Hát, azt tud is mondani! Legközelebb majd csókot fog kérni. Az öregember egy pillanatra behunyta a szemét. És amikor újra felnézett, és megszólalt, mélabús árnyalata volt a hangjának.

– Hát, az igen szép útravaló lenne!

A nővér arca elkomolyodott. Talán megsejtett valamit. A beteg fölé hajolt, és két oldalt megcsókolta az arcát.

– Hát, itt van, de nem útravalónak! Gyógyuljon meg tőle!

– Köszönöm, Kedves! Ha a halál ellen volna orvosság, biztos, hogy az ilyen csók lenne.

– Maga javíthatatlan! Most még egye meg ezt a tápláló süteményt!

– Köszönöm, de most nem bírom.

– Az sem baj. Talán majd később. Most jó magasra igazítom a fejalját. A tálcát itt hagyom a takarón. Hogy a süteményt könnyen elérhesse. Később majd visszajövök, és becsukom éjszakára az ablakot. Ha valamire szüksége lenne, csengessen!

– Köszönöm, Kedves! Köszönöm, Gyöngyszem Nővérke!

Magára maradt. Feküdt csendesen, mozdulatlanul. Nem érzett semmi különöset, csak valami könnyű súlytalanságot, és úgy tűnt, mintha távolodna mindentől, vagy mintha tőle távolodna minden, mint az állomásról kiinduló szerelvény utolsó kocsija, míg végül teljesen elfogy.

Ugyanakkor érezte, hogy valami közeledik hozzá. Nem tudta, hogy mi, de nem érzett félelmet, csupán kíváncsiságot.

Az ablakra nézett. A nap éppen akkor csúszott le vörös arccal.

Minden érzéke élénken működött. Valami nagyon halk kaparászást hallott az ablak felől.

Egy egér kapaszkodott éppen fel a párkányra. Csillogó, apró szemével végignézett a betegszobán. Hosszú bajusza idegesen mozgott, ahogy szaglászott a levegőben.

– Éhes vagy, kisöreg? No, gyere, neked adom a süteményt! Egyél! Mért nem hoztál hátizsákot? Vihettél volna a kicsinyeidnek.

A kis egér furcsán mozgó finom orra megérezte a süteményszagot. Hosszas gondolkozás után a fűtőtestre mászott. És egy kis várakozás után a takaróra ugrott. Aztán óvatosan megindult a sütemény felé.

Vas János egyszer csak érezte, hogy a tálca egy kicsit nehezebb lett. Egy kicsit kinyitotta a szemét, és a pillái résén látta, hogy az egér már a tálcan ül, és falja a süteményt.

– Egyél, csak egyél nyugodtan! Úgysem voltál még senki asztalvendége!

Az egér evett. Evett, pedig már olyan volt, mint egy kiscigányboc.

Az a sejtelmes valami, aminek a jöttét érezte, most már egészen Vas János közelében volt. Nem tudta meghatározni, hogy hol van, a szobában-e, vagy őbenne.

Aztán egyszerre az az érzése támadt, mint valamikor a műtőasztalon, amikor elaltatták. Pillanatnyi kínos fulladást érzett. A szoba emelkedni látszott, és ő süllyed valami vastag, sötét mélységbe, aztán nem lát, nem hall, nem érez többé semmit...

Az egér akkor iramodott végig a takarón, amikor Gyöngyszem Nővérke benyitott az ajtón. Felugrott a fűtőtestre, onnan felszaladt a falon az ablakba, és leugrott a párkányról.

Vas János opálos fényű szemére akkor vont fátylat az alkony.

Arca nyugodt és kifürkészhetetlen volt. Nem lehetett leolvasni róla, hogy tudja-e már, mi van az Andromédán túl és az Északi Vadászkutya ködfoltjai mögött.

Gyöngyszem Nővérke nem csukta be az ablakot éjszakára."

Gyula becsukta a könyvet.

– Hát eddig van, Kató! Mi a véleményed?

– Az, hogy ezt a kis elbeszélést a témája miatt nem is lehetett volna másként megírni. Keresetlenség, őszintén van írva, mintha a maga történetét mesélte volna el.

Ezt a képet nem is lehetett volna máshogy megfesteni, mint komor alapszínekkel. A néhol felrakott lágy színek enyhítik a sötét tónust.

Ha kevés időre is, de felcsillan a humor, és vannak kedves részletképek is. Kis fénypontok ezek, mint a sötét országúton a vándor által alig várt faluszéli ablakfények.

– Igazán szép és megértő kritikát mondtál, Kató! Hát mért nem ír derűsebben, ha tudna?

– Az író nem mindig maga választ témát, hanem sokszor arról ír, amit éppen útjába sodor a véletlen. És ahhoz kell alkalmazkodnia, amit éppen kifogott.

A szereplője lelkivilágába kell beleélni magát.

– Igen, Kató! Átézés nélkül nem jöhet létre művészi alkotás.

– Igen, ez így van, mert a fő- és mellékszereplők mindegyikét az író beszélteti. Vagyis mindig önmagát adja.

A szereplőkből tevődik össze az író, mert bár ő maga egy személy, mégis százféle alakban jelenik meg.

A mi írónk tisztában van az ellentétek erejével.

A halálán lévő Vas János évődik Gyöngyszem Nővékével, és vendégül látja az éhes kis egeret.

– Kató, te mint műkritikus is megkerested volna a mindennapi vajjas kenyeredet!

– Ki tudja? A kritikát is el lehet bírálni, és a vajjas kenyér annak a függvénye, hogy milyen a kritikus kritikusa. No, menjünk haza! Majd otthon még beszélünk az elbeszélésről.

És mentek kéz a kézben, ahogy szoktak. Lassan eltűntek a keskeny ösvény cserjefalai mögött.

Most nem zengett fel a gitár és nem csendült fel az ismert szöveg:

„Szép ibolyás, tavaszi nap
Volt, amikor megláttalak”

Megint az égre néztem, ahogy szoktam. Szép kövér bárányszőrű legelésztek a kék mezőben. Mindegyiknek szokatlanul hosszú farka. Gyászfátyolt húztak maguk után.

Szigetszentmiklós, 1971. január 20.

Életcél

(Hangulatkép)

Alkonyodott. Őszi párák enyhe szürkésege borongott a Duna felett. Mintha az elköltözött nyár meleg napjait gyászolná a táj.

Egy motorkerékpár állott fél oldalra dőlve a kocsiút mellett. A part szélén egy vénhedt szomorúfűz mosatta a lábát, míg víz-behajló ágaival a lassan tovafutó habokat cirógatta. A nap sugarai reszkető, arany-piros szalagot futtattak át a tétényi partról. A Dunára lejtő szőlőtáblán a kifosztott tőkék piros foltos levei megadással várták, hogy az első csipős dér után elsodorja őket a szél.

Ketten ültek a dülőút mellett a dús, de egy kicsit már színeahagyott fűben. Egy férfi és egy asszony. A férfi régi vágású ember volt, amit hosszú, ősz bajusza is bizonyított. No, nem azért régi vágású, mert ősz, hanem mert bajusza volt. Hogy valaha dús haja is lehetett, azt már csak a halánték mögötti, és a tarkótól a fejközépig terjedő rész mutatta, feljebb már nagy volt a folytonossági hiány.

Az asszony sem volt már fiatal. A kora felől lehetnek volna már unokái, de egykori szépsége még meglátszott az arcán. Okos szemében még a fiatalság derűje bujkált.

Már sok mindenről beszélgettek, a régi háborúkról, az állatvilág tagjai egymás elleni harcáról, a halálról és az áhítatot keltő természeti szépségekről.

Most hallgattak egy idő óta. Az asszony egy fűszálat rágcsált. Az öregember a pipáját tömögette nagy gonddal, körülményes lassúsággal készülve a rágyújtás ünnepélyes műveletére, amely lassan végbe is ment. Most kékes színű füstmacskákat eregetett, amelyek orsózó hempergéssel igyekeztek a Duna fölé.

Egy kis bogárka mászott fölfelé nagy ügyel-bajjal egy kóró szőrös szárán sokszor evickélve, égnek álló lábakkal kalimpálva a finom tüskék között, és mindig keserves fáradságába került visszanyerni az egyensúlyát, hogy továbbmászhatson. De mászott rendületlenül, dicséretes szorgalommal, és végül is felérve a szédítő csúcsra, ide-odafutkosott a levélfennsík egyik szélétől a másikig minden látható cél nélkül. A levelek meg sem rezdültek a parányi súly alatt, mint ahogy nem hajlottak volna meg

egész nemzetsége súlya alatt sem. Végül lemászott és eltűnt a fűszálak alatt. Az asszony egész idő alatt figyelmesen nézte, és eltűnődve mondta:

– Mi célja és értelme volt, hogy az a kis féreg, ez a semmiség, amely talán ma hajnalban született, és úgy lehet, ma este már meg is hal, rövid élete drága perceit arra pazarolta, hogy megmássza ezt a hozzá képest óriás gaztat, és futkosson rajta, mint valami megszállott, holott nem hozott magával semmit és nem is vitt el semmit?

– Sokat kérdez, Lonci, és én nem tudok felelni, de szóljon helyettem Lucifer, aki így beszél!

”Minden, ami él, egyenlő soká él,

A százados fa, az egy napos rovar.

Eszmél, örül, szeret és elbukik,

Minden napszámát és vágyát betölté.” (Az ember tragédiája, 3. szín)

– Igen sokatmondó sorok. De egyáltalán miért jött létre ez a jelentéktelen semmiség, amelyen nincs semmi látnivaló?

– Azt nem tudom, Lonci! Bizonyára van jelentősége, mert semmi sem jelentéktelen, ami él. Aztán, ha mikroszkóp alá tenné, nyomban kitűnne, hogy igen sok látnivaló van rajta. Nem a súly és nem a térfogat tesz valamit jelentőssé, hanem az, hogy milyen szerepet tölt be az élők világában, milyen hatással van a környezetére, és ott milyen változást hoz létre.

A giliszta sem látszik valami jelentős lénynek, és neki köszönhető, hogy termékeny földet szánt az eke.

Az élesztőgombák is semmiségek, és nélkülük nem volnának élelmiszeripari gyárak, nem erjedne meg a must, a tejtermékek sem jönnének létre, nem lenne ecet és kenyeret sem tudnánk sütni, mert nem kelne meg a tészta. A mikroszkopikus lények hiányában felborulna a természet egész háztartása.

A szabad szemmel alig látható lények monumentális szörnyetegek a bacilusokhoz képest.

A parányi kérész épp úgy a lét hordozója, mint az elefánt. Reggel születik és este megszűnik a léte, de azalatt él, szeret, örül, és utódokat hagy maga után.

”Csak ember műve csillog és zörög,

Melynek határa egy arasznyi lét.” Mondja Lucifer a 3. színben.

Az élő szervezet működése bámulatosabb a legbonyolultabb

számítógépnél. A mikroszkopikus lényeknek nem kell csillogni, sem zörögni, és nem kell vásári kikiáltóknak rájuk irányítani a figyelmet. Az óriás polip, vagy a grönlandi bálna ilyen parányok billióiból áll össze, és lesz 20 méteres és több száz mázsa.

– Igen érdekes, amiket mondott, kedves Marcell, és egy kicsit sajnálom, hogy olyan könnyelműen kimondtam a semmiség szót.

– Ez is semmiség, Lonci! Az ember csak azt véli jelentősnek, ami nagy, félelmetes vagy fontos a számára.

– Nem hagy nyugodni az a kicsi bogár. Miért futkosott itt össze-vissza a leveleken minden látható cél nélkül?

– Hát, annyira érdekli egy ilyen jelentéktelen semmiség?

– Érdekel, mert nem értem a viselkedését.

– Hát, azt én sem, de abból, hogy mi nem értjük a célt, nem következik, hogy ne is lett volna célja. Ahogy az a kis bogár nem tudja, hogy én mi célból teszek valamit, én sem értem, hogy ő mit miért csinál, és így nem látom a viselkedése értelmét sem. Jó lenne egy bogarászt meghallgatni, de mivel nincs ilyen csodabogár sem távol, sem közel, ismét Madáchhoz kell folyamodnom. Az 1. színben Éva kérdez, Ádám válaszol:

– „Miért szebb e két fa, mint más,
Vagy miért éppen ez tilalmas?

Hát miért kék az ég,

Miért zöld a liget? Elég, hogy úgy van.”

– El kell fogadnunk Ádám ma már bölcsnek nem mondható bölcseletét: Elég, hogy úgy van! Lehet, éppen ennek a gaznak a levelére kell leraknia a petéit, vagy a levél nedvéből vett magához valamit, ami kellett a peterakáshoz, és azért kellett annyira sietnie, mert lehet hogy estére már meghal.

A látszólagos céltalanságra én is tudnék példát felhozni.

– Hozza fel, kérem!

– Figyeljen tehát! Ha egy vándorméhész a mézelő terület szélén állítja fel a kaptárt, a hozzá nem értő így okoskodik: Menynyi megtakarítás útban és időben! A méhecskének csak tele kell szednie magát mézzel, bevinni a kasba, és már is mehet az újabb anyagért! Igen, a méhecske tele is szedi magát mézzel, de nem repül azonnal a kasba, hanem egy bizonyos ideig köröz a kaptár körül, és csak aztán viszi be a mézet a kaptárba. A szedett anyag-

nak bizonyos ideig az állatka mézgyomrában kell erjednie, hogy tökéletes méz legyen belőle! A látszólag céltalan ide-odaröpdösés mögött tehát céltudatosság van.

A maga bogara futkosásának a célját nem ismerjük. Egy azonban bizonyos, az a bogár nem a levélen futkosás rekordját akarta megjavítani, mint az az amerikai, aki fán ülés világrekordjára tör.

– A fán ülés rekordja is lehet cél, nem?

– De igen, mégpedig nevetséges cél. Cél és értelem nem azonos fogalmak! Ha a cél csak az egyén bolondériáját elégíti ki, akkor nincs értelme.

Vannak komoly életcélok, amelyek siker esetén az egyénnek dicsőséget, a közösségnek áldást jelentenek.

– Ha ilyen célt egy élet kitartó szorgalmával sem tud megvalósítani, akkor mi értelme volt a célkitűzésnek?

– Akkor gyakorlatilag semmi, de elméletileg még lehet.

– Meg tudná indokolni?

– Igen. Ha például egy kutató azon fáradozik, hogy valami kórokozó ellenszerét megtalálja, és egész életében a mikroszkóp fölött görnyed, de a szerencse nem szegődik mellé, és nem valósul meg a célja, mégis volt értelme a kutatásának, mert a folyamatos kísérletezés, a várakozás izgalma tartalmat adott az életének, és egyébként, a negatív eredmény is számít. A jó szándék is szentesíti az el nem ért célt.

Az elért hóbortos célok sosem lesznek tiszteletre méltók, sőt inkább nevetségesek.

– Különcködők mindig voltak és mindig lesznek, Marcell! Hanem egy teljesen ideális társadalmi rendben, amelyben az egyenlőség és a méltányosság általánosan jelen van, ott az életcélok is mások lennének.

– Ideális társadalmi rendhez ideális emberek kellenek, akikben együtt érző lélek lakik, akik nem önzők, és nem akarnak a másik rovására előnyöket szerezni. De hol vannak ilyenek? Az ember minden társadalmi rendszerben ugyanaz, megőrzi, és magával hozza jó és rossz tulajdonságait. A rossz tulajdonságokat csak a törvények tudják némiképp féken tartani. Így hát mindig lesznek hasznos, hóbortos és emberellenes célok.

– Tud arra példát mondani, amikor találkozik a nemes cél, az értelem és a tartalom?

– Hát az ilyen hármass ritka, mint a fehér holló. Édesapámnak ez

sikerült. Még öreg korában is szívesen oltogatott. Voltak tapintatlanok, akik azt mondták:

„– Mért szemeztet? Ha meg is ered az oltvány, nem éri meg, hogy ehessen a gyümölcséből!

– Az lehet, felelte, mert az öregnek meg kell halnia, de mégis úgy kell gondolkoznia, mintha örökké élne, és akkor tevékeny marad az élet határán is, hogy ha már magának nem is, de az utána maradottnak hasznára legyen, olyanoknak, akik ma még nincsenek, de majd lesznek. Ha én nem is érem meg, amikor ez a csemete termőre fordul, majd megéri más!”

– Valóban nem érte meg, de csemeték faóriásokká növekedtek. Az áldott kéz régen elporladt már, de az ízes, színes körtéket még a dédunokák is eszik. Célját, ha a síron innen nem is, de elérte a síron túl, és éppen ez benne a felemelő. Az, hogy másokra gondolva oltogatott, tartalmat, a siker pedig értelmet adott a munkálkodásának. Íme, a ritka fehér holló, amikor cél, tartalom és értelem találkozik.

– Igen, de ő minderről nem tud, és nem lát belőle semmit.

– Ki tudja, Lonci! Lehet, hogy látja, és talán a Nagy Medvéről nézi a mosolyogva lakmározókat, és talán éppen az a derűs mosoly adja a körte ízét, zamatát!

– Hogy tud maga eszményíteni, barátom! Szép elképzelés, csak hát nem biztos, hogy úgy van. Annyi mindenről beszéltünk már. Visszatérnék arra, amiről bizonyos mélabúval szólt, az elmúlásra. Van-e valami, amiben vigasztalást remél, vagy talál?

– Van.

– És mi az?

– A család, amelyben, ha meg is hal az ember, tovább él a többiekben.

– Az semmi, arról maga akkor már nem tud. A nap melegét, amely a fiút éri, a halott apa már nem érzi! A fiú beleharap a gyümölcsbe, de annak az íze nem megy át az elköltözött apa szájába! Maga bolondja a mezei és a kerti virágoknak, de azokat az illatokat, amelyekben a fia örömét leli, maga nem fogja érezni sem a Kutya csillagon, sem a Nagy medve árnyékában. Egyébként magának se kutyája, se macskája, se fia, se lánya nincs. A maga életének nincs folytatása, kiesik a maradék. Mi marad, hát mint vigasz?

– Egyéb is van, Lonci!

– És mi az?

– A hit.

– És mit hisz?

– Azt hiszem, hogy amikor a földi lét elmúltával minden itteni kapcsolat megszűnik, bekapcsolódunk egy túlvilági életbe, és találkozunk azokkal, akiket szerettünk.

– De hiszen éppen maga mondta, hogy amit az ember hisz, azt nem tudja, mert a hit nem a meggyőződésen alapszik.

– Mondtam, mert az az igazság. A hitnek éppen abban áll minden kételyt legyőző ereje, hogy nem szorul bizonyításra. A hitben felnőtt erős ember olyan bizalomban él, mint a kisgyermek, akit anyja kézen fogva vezet, vagy ölében visz a szakadék szélén, és a gyermek anyja bátorító szavában bízva nem fél, mert hiszi, hogy az ölelő karok között semmi baj nem érheti. Nem tudom, úgy lesz-e, ahogy hiszem, de hinni jó, megnyugtató.

– Olcsó illúzió, mert azt a képet is csak emberek vetítették az ember lelkébe, és csak addig tart, amíg él az ember, és szétfoszlik a halál pillanatában. És akinek se hite, se maradéka nincs, mit higgyen az?

– Valamiben mindenki hisz, ha a túlvilágban nem, hát akkor az örök megsemmisülésben.

– Mi abban a vigasztalás?

– Az örök nyugalom, hogy nem találkozik senkivel, sem azokkal, akiket szeretett, sem azokkal, akiket gyűlölt.

– Hanem lebukott a nap, nem sok időnk van már. Van még egy nyitott kérdés, az életcél. Ezt a kérdést most közvetlen magával kapcsolatban teszem fel, barátom! Mi értelme volt annak, hogy maga írt, hogy vaskos kötetekre menő kéziratokat őriz egy ládában a szekrénye tetején, holott...

– Holott minden hiába volt? Be kell ismernem, hogy gyakorlatilag nem volt semmi értelme. Nem lettem író. Vezeték és keresztnévem mellé nem tudtam ezt a kiegészítést megszerezni. Mindegy. Az egyiknek sikerül, a másiknak nem. Mondom, gyakorlatilag nem volt értelme, de addig, amíg írtam és úgy éreztem, hogy szépet írok, amíg a tollam a papír felett szaladt, a lelki kielégülés tartalmat és értelmet adott az életemnek a cél elérése nélkül is.

– Nagy lehet a csalódása. Sokkal maradt magának adósa az élet!

– Igen sokkal.

– Van-e valami, amiben vigasztalódik?

– A vigaszt a cél elérése adta volna meg, de az elmaradt. Ha elértem volna, nem lenne szükség vigasztalásra. Nem sikerült, így nem enyhíti a csalódásomat semmi. A majdnem ötven év hiábavalósága miatt érzett keserűséget a síromba is magammal viszem.

– Tudom, nagy oka van a keserűségre, mégis azt mondom, ne veszítse el a reményt!

– Ne? Tudja, mit mond Csokonai a reményről!

– „Csak maradj magadnak,
Biztatóm valál,
Hittem szép szavadnak,
Mégis megcsalál!”

– Tudom, és maga, aki annyiszor hívta segítségül Madáchot, ne tudná, mit mond az Úr Ádámnak az utolsó szín végén?

– „Mondottam, ember, küzdj, és bízva bízzál!”

Talán az Úr szava is van annyi, mint Csokonaié!

– Köszönöm, hogy ezt mondja, mosolygó Géniusz!

– Szívesen, ha megnyugvást ad!

– Azt kell mondanom, amit Éva: „Ah, értem a dalt, hála Isteneknek!”

– Befejezésül még egyet! Van-e értelme az életnek? Miképpen foglalná össze a kérdés lényegét?

– Kedves Lonci, félek, rossz helyen kopogtat! Még nem született meg az a filozófus, aki erre meg tudna felelni. Az életcélok nagyon is különbözők lehetnek.

”Minden dolognak oly sok színe van,

Hogy aki mind végigészleli,

Kevesebbet tud, mint első pillanatban.” (Az ember tragédiája, 3. szín)

Mindenesetre annyit le lehet szögezni, hogyha valaki ezt önmagától kérdezi, ott már nincs értelme az életnek.

– Tömören, kérem! Ha lehet, dióhéjban!

– Jó, megpróbálom. Nem gyalulva, nem színezve, nem fényezve, csak úgy a fa nyers színében, ahogy az ács bárdja után marad.

Az életnek addig van tartalma, amíg nem kell az értelmét keresni, amíg nem gyötrődik halálos, komoly lelki problémákon.

Másképpen. Amíg van jó egészsége, jó étvágya, jó kedélyálla-

pota, jól elfárad, és jól alszik rá, pihenten ébred. Amíg jó ízűen tud nevetni.

- Szóval, két szóban összefoglalva, amíg fiatal.

- Nagyon helyesen. Egy tized dióhéjba folytatva. Ahol ezek az együttthatók hiányoznak, ne keressük az élet értelmét, mert ott már nincs.

- Megint két szóval, Amikor már öreg.

Megint csak én kérdezek. Mi értelme volt a mi mai beszélgetésünknek?

- Hát ha egyéb nem, az hogy tartalmat adott a mai délutánnak, és az volt a cél. És egész beszélgetésünk során a második fehér holló, amikor a három tényező találkozott

Hűvös nyugati szél borzolta a Dunát. A fűzfa levelei remegve suttoztak. Az asszony megborzongott és fázósan vont a szorosabbra magán a nagykendőt, és megigazította a sálját.

- Ha már kifogytunk a szóból, nincs értelme, hogy tovább itt legyünk. Fázom, Marcell! A nap már becsapta az ablakot. Mit ülünk itt, köszvény lesz a jutalmunk! Gyűjtsa be a motort, menjünk! Remélem, elérjük a célt...

Szigetszentmiklós, 1968. január

Emlékek a csepeli WM Kórházból

(1945-46)

Kinézek otthon az ablakon. Sivár télutói kép. Kopár udvar. A hó-buckák alól vékony erecskében szivárog a víz. Az égből csak egy-egy darab kékség látszik. Az is lélektelenül fakó és behúzza a szarvait, mint a csiga, ha megérinti a gyerek ujja. Az ég többi részét úgy takarják a seszínű felhők, mintha piszkos, száradó rongyokat dobott volna rá valami szentségtörő kéz. A nap sápadt, vérszegény.

Nem nézem tovább a vigasztalan képet.

Behunyom a szemem, és szabadjára engedem a gondolataimat. Képzetelem ide-oda csapong. Most beleütközik valamibe. Egy középület van előttem. Lassan bontakoznak a körvonalak. Tudom már, mi ez! Régi ismerős, a csepeli WM Kórház épülete.

Milyen gyámoltalan és félénk ez a kimagasló lény, az ember! Már a pusztá gondolat is idegen neki. És ha valami okból bekerül, látja a fehér köpenyes orvost, a csillogó műszereket, érzi a kórházra jellemző éterszagot, megtorpan, és valóságos félelmet érez. Ez az elfogódottság később megszűnik, feledteti a megszokás.

Bár voltak dolgok, amelyektől mindvégig idegenkedtem, mégis vannak innen kedves emlékeim.

Első ismeretségünk úgy kezdődött, hogy kilyukadt gyomorral, nagyon siralmas állapotban kerültem itt a műtőasztalra, amelyen, mintha nem is lennék érdekelt fél, átaludtam az egész műtétet.

Ébredésem határozottan kellemetlen volt. Kénytelen voltam tudomásul venni, hogy történt valami velem. A műtétem a teljes kilátástalanság ellenére mégiscsak sikerrel járt. Elég bizonyíték, hogy több mint két évvel később írom ezeket a sorokat, tehát élek.

Második ismerkedésem ugyanezzel a kórházzal ugyancsak a gyomrom miatt jött létre. Legújabb szeszélye fekély alakjában nyilvánult meg. Igen sokat szenvedtem, és kés alá mentem. Így kerültem másodízben műtőasztalra.

Ennek a viviszekciónak, élveboncolásnak minden szörnyű részletére emlékszem, mert nem altattak el.

Ezt követően kerültem egy fekéllyel szegényebben, egy műté-

ti fájdalomélménnyel gazdagabban, 30 százalékkal kisebb gyomrral az úgynevezett „zöld terembe”, amelyet a betegek a zöld majolikával burkolt falai miatt „Nyilas szobának” hívtak.

Itt fordultak meg azok a személyek, akikre mint jóakaróimra és kedves ismerősökre gondolok vissza. Megpróbálom úgy leírni őket, ahogy én láttam. Azért írom így, mert az a szót, hogy láttam, nem lehet teljes értékű látásnak venni rendkívül erős rövidlátásom miatt.

A rajz tehát fogyatékos lesz. Nem rajzolhatom meg az arcok jellegzetes vonásait. Az illető személyek, ha nem ismernének magukra, ne róják meg a művészt, aki csak jellemképeket akart adni.

Nem tartom be a fontossági sorrendet sem. A nevek mellett az úr szót nem fogom használni, a demokráciára való tekintettel mellőzőm.

Az elvtárs szót kellene alkalmaznom! Ez nagy dilemma, mert az úr megszólítást minden ember szívesen veszi, de kérdés, azonosul-e valaki az én elveimmel. Ha több időm lesz, ezen a kérdésen még gondolkodom.

Most függőben hagyom a dolgot, mert éppen belép az ajtón Marcell tanársegéd. Magas, karcsú alak. Hosszú, fekete kabát van rajta. Könnyedén, biztosan mozog. Olyan határozottan teszi meg a lépéseit, mint ahogy a műtőben a műszereket váltogatja. Egész megjelenése a jó modorú, választékos világfi benyomását kelti. Barátságos a beszéde, kellemes a hangja. Érdeklődik a panaszok iránt. Felvilágosítást ad. Tréfás, vagy komoly szóval, de megnyugtató a betegeit. Amikor távozik, jó hangulat marad utána a szobában.

Dr. Szarvas Béla a következő személy. Mintha az abszolút nyugalom jelenne meg a jövetelével. A járása kissé imbolygó, mint az öreg tengerészeké. Talán azért volt mindig olyan érzésem, mintha a tenger gyógyító erejű, sós levegőjét hozná magával. Nyugodt, mint az alföldi, széles ágyában hömpölygő nagy folyó. Beszéde halk, egyenletes. Van benne valami nyugtató varázs. Ha leülne az ágyamra, és valami mesébe fogna, elaludnék morfium injekció nélkül is. Úgy ejti a szavakat, mintha apró kövecskéket rakna valami sima lapra, amelyek nyugalmi helyzetben maradván nem mozdulnak tovább. Csupa rokonszenv. Úgy is

jellemezhetném, ő az élő lelkiismeret, akit fehér orvosi köpeny takar.

Most Cili nővér lép a színre. Szokása szerint így köszön be, kislányosan nyújtva a szót:

– Itt jön a Rém, itt jön a Halál!

Mindenki mosolyog a mókás ellentétén. Köztudomású, hogy ő a legkedvesebb nővér. Ha ilyen kedves volna a Rém és a Halál, mindenki szívesen ölelné keblére őket!

Neki való hivatás ez! Mindenki várja a jöttét. Árad belőle a természetes vidámság és derű. Kellemes alt hangjában több a gyógyító erő, mint a gyógyszerben, amelyet hoz. Olyan jóízűen nevet, hogy nemcsak ő hízik tőle, hanem még talán én is, aki pedig diétára lévén fogva, épen sárgarépa főzeléket kanalizok nem nagy lelkesedéssel.

Most éppen a ricinust hozza a pókhasú üvegben. Az egész szoba bizonyos fokú kárörömmel néz a soros betegre, aki már előre is olyan keserves mártírcot vág, mintha legalábbis békát nyeletnének vele. De ő mosolyogva, jó szívvel nyújtja a kanalat.

– Tessék, uraim, finom császárkörte!

Az illető már csupa udvariasságból is úgy nyeli le, mintha már-kás francia konyak volna, bár a csalódás élénken meglátszik az arcán, és úgy megrázkódik, mint a kutya, ha kijön a vízből. Cili nővért ez nem hatja meg. Vidáman nevet. Magasra emeli a dics-telen tartalmú üveget.

– Nem parancsol még valaki, uraim? Szívesen adom!

Nem akad jelentkező. Hálátlan népség!

– Maga kér, Pali bácsi?

Kérdi kitüntető szívéllyességgel. Olyan csábítóan néz rám, mint egy kísértő szirén. De én kemény Odüsszeusz vagyok. Bármennyire is méltányolom a varázst, bedugom a füleimet.

– Nem, kedves Kirke, most udvariatlan leszek. Jobb lesz, ha az a folyadék valahol máshol fejezi be a pályafutását, nem az én gyomromban!

De Cili nővér kivételes szirén. Nem haragszik meg sem Odüsszeuszra, sem a társaira. Vidám nevetéssel hagyja el a termet. Amikor elmegy, homály borul a szobára, mintha eltűnt volna belőle a napsugár.

Időnként megjelenik a két műtös. Szöges ellentétei egymásnak. Egyik, a Pisti hosszú és sovány. János alacsony, zömök. Kocsin tolják be azokat a betegeket, akiknek a boszorkánykonyhában Marcell tanársegéd és Szarvas főorvos egy időre elvette a kedvét a járástól. Nem is tétélezné fel róluk az ember azt az erőt, amivel bírnak. Akár a kicsi, akár a nagy leemeli a beteget a kocsiról, és olyan könnyedén viszi az ágyba, mint héja a csibét.

Most a gyíkmozgású, gyors beszédű, mindig szaladó Széplaki doktor viharzik be az ajtón. Gyorsan beadja a várva várt májinjekciót, aztán meg sem várja, hogy a sóhajtozó beteg megköszönje, már el is szalad. Olyan, mint a rohanó hegyi patak. Hol itt, hol ott bukkan elő, aztán eltűnik egy szakadékban. Azóta már biztos, hogy kettesével szedi a lépcsőket, és valahol lent száguld a földszinti folyosón.

A kis Rózsika is kedves jelenség. Olyan törékeny, mint egy lenge szilfid. Csendes teremtés, keveset beszél. A hangja is olyan gyenge, mint a kisgyermeké. De jó elnézegetni, amint csendesen tesz-vesz az ágyak körül. Az otthon hangulatát kelti. Csak az a kár, hogy következetesen tejbegrízt hoz nekem fasírt helyett. Nem az ő hibája, magasabb intézkedésre történik az én kényes-sé vált gyomromra való tekintettel. Így a kis Rózsikát nem érheti vád, egyszer és mindenkorra fel van mentve.

Aztán vannak emberek a régi jó világból, akik ragaszkodnak a hagyományokhoz. Nem akarják a felvilágosultság látszatát kelteni, és azt vallják: „Nemcsak kenyérrel él az ember.” Ezt a másfajta táplálékot két egyházi személy adja. Egyik a református lelkész. Egyszerű megjelenésű, szerény modorú fiatalember. Lassan, megfontoltan beszél. Keresi a szavakat, de minden szaván érzi, hogy hiszi, amit mond. Szívesen vállalná a megpróbáltatásokat. Szeretne példát mutatni, hogy igenis lehet zúgolódás nélkül viselni a nyomorúságot, panasz nélkül vinni a kereszt terhét, hittel és lelkiezővel elviselni a testi szenvedést. Tele van lelkesedéssel. Szereti a hivatását. Tudna lemondó lenni, eltemetkezni valami isten háta mögötti helyen, ahol nincs sem anyagi, sem erkölcsi támogatás, de van küzdelem, és nem várhat babért. Tudna új Szimandi Pál lenni. Maga harangozna, hogy visszahívja

egyháza elbódult, tévelygő nyáját. És meg tudna halni üres, elhagyott temploma fűvel benőtt küszöbén.

A másik egyházi személy Angeli András római katolikus pap. Magas termetű, jó kedélyű magyar ember, a régi jó táblabírák világából, Jókai anekdotázó papjai közül, akik meggyfaszárú pipából eregették a füstöt. Ő a huszadik század gyermeke, nem csibukból füstöl, cigarettázik. Kedves ember. Kérésemre három latin szöveget írt le, amelyeket másként nem tudtam megszerezni.

Milyen jó, hogy Franciska, az irodakisasszony éppen most jön! Ő koboza el az új betegektől a kenyérjegyet. Igen, különben megfeledeztem volna róla. Ez nagyfokú hálátlanság volna tőlem.

Sok köszönettel tartozom neki. Sokszor háborgattam könyvek miatt, és mindig készséggel jött velem. Soha nem mutatott bosszúságot, pedig a kórház könyvtárát képező egyetlen szekrény az első emeleten volt. Még válogatni is segített. Igaz a választék nem volt valami nagy, de sokat ért a buzgalma és nyilvánvaló jóindulata. Azonfelül olyan szíves és önzetlen volt, hogy legépelte néhány kéziratomat. Ez a kis méltatás, csekély köszönet hálám jeléül.

Van még egy fontos személy, akiről nem szabad megfeledkezni. Ő az egyetlen, akihez keserves emlékek fűződnek. Nem is annyira őhozzá, ő végeredményben jó fiú. Hanem a kése! Pec Dezső ő, a főinkvizítor, a kórházi borbély. Bár a kilincsen feni a borotváját, az mégis annyira húz, hogy az Androméda és Orion összes csillagát látom teleszkóp nélkül, pedig fényes délután van. Úgy rémlik, mintha valami fenőköre is hivatkozott volna, de az a gyanúm, hogy ha van is neki, az nem fenőkő, hanem fene egy kő! Viszont a szappanhab, amelyet egész idő alatt nagy lelki nyugalommal az ember szájába ken, kárpótol minden szenvedésért, az ugyanis kifogástalan illatú, és az íze is jó.

Éppen azon gondolkodom, van-e még valaki ismerősöm, amikor meghallom Becz Eszter nővér hangját a folyosón. Nemcsak kedves nővér, de kedves rokon is. Ezeket a sorokat is azzal a tinceruzával írom, amellyel ő ajándékozott meg még 1945-beli

ottlétem idején. Ha majd olyan kicsi lesz, hogy nem használhatom, elteszem az emlékeim közé.

Eszter nővér egyszerűen, de jó ízléssel öltözködik. Mindig tiszta és rendes. Külső megjelenése kiegészítője belső értékének. Bizonyos előkelőség van az alkatában, de ez nem bántó, mert jó szíve és kedves modora van. Magasan feltűzött hajával olyan, mintha egy régi kastély kedves asszonya lépett volna le egy képről, hogy életre kelve hívatásának megfelelően enyhítse a betegek szenvedését. Méltó befejezője a személyek sorának.

Lassan peregnék az órák, majd leszáll az este. A betegek szórakoznak. A fentjárók csoportban ülnek az ágyakon. Kártyázással űzik el a hosszú est unalmát. Aztán leányfüleknek nem való csiklandós meséknek, kétértelmű szólásoknak, sikamlós tréfáknak lesz tanúja a „zöld szoba”. Csak én olvasgatok, írok, vagy gondolkodom a többiektől külön. De ez az én hibám, nem vagyok társasági lény. De azért jó szobatársak vagyunk, megértjük egymást.

Aztán eloltják a villanyt. Csend lesz. Félhomály borul a szobára. Csak az én cigarettám parazsa világít. Ezzel teszek pontot minden nap a nap végére.

Elfogytak az ismerőseim. Csak a leglelkiismeretesebbnek tartott, fehér ruhás, éjjeli nővérke suhan be időnként olyan óvatosan, mint egy lopakodó sziú indián. Körüljárja az ágyakat, és amikor úgy gondolja, hogy mindenki alszik, akkor megnyugszik, mint a gondos tyúkanyó, ha minden csibéje a szárnyai alatt van. Aztán lábujjhegyen kifelé indul, de az ajtóban még megáll. Visszafordul, mintha azt mondaná:

– Az Úr legyen veletek!

És akkor eloson puha talpakon nesztelenül. Utánanézek, és hangtalanul mondom:

– És a te lelkeddel!

Szigetszentmiklós, 1947. március 10.

Egy szép este emlékére

Egy dalárdista munkatársam meghívott a WM gyári Vegyes Dalkör esti próbájára. Mivel magam is rajongója vagyok a dalnak, engedtem a meghívásnak. Nem is csalódtam.

A gyakorlás ugyan még nem kezdődött meg, de a teremben már sokan vannak. Itt is, ott is csoportok alakulnak. Beszélgetnek itt, nevetgélnek amott. Talán valami jó élcet mondhatott valaki.

Nem ismerek senkit, de nem érzem magam idegennek. Én is voltam dalárdista valamikor, talán leszek is, talán éppen itt.

Ez a hirtelen jött gondolat vonz hozzájuk. De azért nem ismerkedem. Részben mert az alaptermészetem tartózkodó, és inkább várom, mint kezdeményezem a közeledést, másrészt kívülről nézve szabad a mozgásom, több lehetőségem van a figyelésre.

Itt-ott dalfoszlányok csendülnek. Kedves női hangok. Bizonyára a múltkor tanultakat akarják felidézni.

Másutt a basszus birkózik a félig tudott dallamokkal.

Általános a hangzavar.

Aztán egyszerre csend váltja fel a zsidongást.

A meglett, komoly emberek úgy elhallgatnak, olyan tiszteletteljesen és várakozóan néznek egy irányba, mintha az első elemiben lennének, ahová váratlanul belépett a tanító néni.

Mi ez? Mi történt?

Bódi Irma énektanárnő lép be. Neki szól a csend.

Az énektanárnő leveti a köpenyét, aztán odalép a zongorához. Ujjai végigfutnak a billentyűsoron. Keresgél a kották között.

– Na, kérem – szól, amikor megállapodik egynél –, most elpróbáljuk azt a mozgalmi dalt, amelyet a múlt órán tanultunk. Kérem a szopránt és az altot! A férfiak, pedig átfáradnak a folyosó végén lévő helyiségbe! Jó? Később majd helycsere lesz.

Egy-egy odavetet megjegyzése, amely mindig célba talál, többet ér, mintha szigorú volna. Az ironikus észrevételek nemhogy rontanák, inkább javítják a hangulatot, a tanulási kedvet. Mindenki érzi a jóindulatot. A beszédmódja elmés, elveszi a szó élet, nem kelt sértődést. A szólások igen jókat mulatnak egymás rovására.

A viszony matriarchális a dalosok és a tanárnő között. Mindenki tudja, hogy ő a fő, és tisztelettel adóznak neki.

– Összpróbát fogunk tartani, kérem, de nehogy szégyenben maradjunk ám! Tudjuk, kérem?

– Igen! – hangzik a felelet kórusban.

– Fog menni?

A válasz most mintha késne egy kicsit. Mintha nem is lenne olyan magabiztos a halk igen.

– Kész? Tessék!

A tanárnő felemelt két karja hirtelen meglendül. Lefelé hajló ívet húzva éppen olyan gyorsan megáll, és abban a pillanatban 40-50 torokból egyszerre tör fel a szép dallamú ének.

„Szép gyermekem, jöjj ki a rétre!”

A szövegbe foglalt kérést hűen fejezi ki a dallam. Az anyakéz simogatása van benne.

„Nézd, új csillag fut fel az égre!”

A dallam itt sem marad el a szöveg mögött. Öröm, diadal, büszkeség zeng a felszólításban.

„És hírt hoz a hajnali szél.”

Megelégedés, nyugalom van a hangokban. Hiányzik a várakozás izgalma.

„A szél sodorja szerteszét szívünk dalát.”

A szoprán diadalmasan szökken a magasba, és szárnyal az ég felé.

Közben az alt szelíd megadással alacsonyabb régiókban lebeg. A mélabús, engedelmes ősz nyilvánul meg benne kedvesen.

Az első tenor szívesen követné a szopránt. Persze! Jó is lenne eltűnni a kíváncsi szemek elől, hiszen valamennyi nő szép és fiatal! De, jaj, nem szabad. Nem ám, mert a hangjegyek után kell igazodni, nem a kórustársak után!

Távolodnak, közelednek, majd ölelkeznek a hangok.

Hullámoz a dallam, mint a víztükör, amint hol erősebben, hol gyengébben kap bele a szél.

Miközben a szoprán a csillagok felé tör, a basszus úgy süllyed lefelé, mint az álmohajó a kék hullámvölgybe. Komoly méltósággal festi alá a könnyed dallamokat.

Itt valóban konszolidáció van! Nincs osztálykülönbség, csak daltársak vannak.

„Dallam itt dallammal társul, az éneklő társakra lel.”

A dalkör még nem nagy múltra tekint vissza, de szép reményekre jogosít a tagok tanulási vágya, az énektanárnő odaadó tanítása, rutinja. Ehhez járul még kedves egyénisége.

Szép az emberi hang. Kincs a dal, amelyből ma már a rádión keresztül a legtávolabbi tanyák népe is részesülhet.

Szép a dal. Kettős hatása van.

A szöveghez kötött dallam nemcsak gyönyörködtet, de politikai jelentőséggel is bír, mert lelkesítő ereje tömegeket mozgat meg.

Szép a költészet. De még a legszebb költemény is csak egy kicsi olvasótábort mondhat magáénak, vagy éppen semmit.

A mozgalmi dalokat kivéve alig van közismert vers még a legnagyobbaktól is. Így a legszebb költemény is a tömeg számára ismeretlen marad. Más a megzenésített vers útja a néphez.

Elszavalnak egy szép költeményt. Tetszik. Viharos taps fejezi ki a közönség elragadtatását. De holnap, holnapután tudja-e valaki idézni? Nem valószínű. Egy vagy két sort talán. Aztán már csak mondatfoszlányok maradnak. Később már semmi. Mert a szó elrepül, de a dallam marad.

De feltámad hamvaiból a vers, mint a fönixmadár, ha zenét adnak neki. És így a költemény a dal szárnyán közismertté válik.

A dal lüktető ritmusa nagy hatással van az emberre. Elűzi a fásult közönyt. Gyorsabb keringésbe hozza a vért. Megfogja a lelket. A zene meghatványozza a szöveg erejét. A zene időállóvá teszi a verset.

A kurucnóták 300 év távlatából sem veszítettek a varázsukból. A „Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!” ma is nóta. A „Csínom Palkó, csínom Jankó” dallamára ma is táncolnak.

Ki ne ismerné a Kossuth-nótákat? Az egész ország tudta a maga idejében valamennyit, pedig, hányan nem tudtak olvasni!

A dallam révén a szöveg is halhatatlanná vált.

A mozgalmi dalok sokszor növelték a fegyverek erejét.

Még egy elterjedt szállóige is sokat jelentett.

„Üsd, vágd, nem apád!” kiáltották a kurucok, és kopogott a kurtacsákány a német sisakokon.

A mozgalmi dalok mindig kifejezték a nép célját, örömét, keserűségét.

A sok szomorú tapasztalatból levont következtetés miatt van a keserű figyelmeztetés az egykori dalban.

„Ne higgy, magyar a németnek,
Akármint is hitegetnek!
Ha pecsétet tesz is rája,
Mint a Holdnak karimája,
Nincsen abban semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus!” (Béri Balogh Ádám nótája)

Vége van a dalórának. Örülök, hogy ott voltam. Ez a szép este kilépés volt a hétköznapiak egyformaságából. Egy szép emlékekkel gazdagabb vagyok.

Gondolatba merülve lassan ballagok a sötét, néptelen utcán a megálló felé. Fejemben az est folyamán elhangzott dalok zsongnak. Beszállok a vonatba. Alig van egypár utas. Persze! Az emberek nagy része régen alszik már.

Én is behunyom a szemem, nem mintha álmos lennék! Nem... Így zavartalanul visszaidézem az est mozzanatait.

Felriadok álmodozásomból. Bódi Irma hangját hallom.

– Kérem az altot és a szopránt! Kezdhetjük, kérem? Jó... Tessék! Pedig a kalauz áll előttem. A jegyemet kéri.

No persze! Előkotrom a jegyem, odaadom. Aztán továbbálmodozom.

Fütyül a vonat. Indul. Siet az éjjeli szállásra, a végállomásra, fedél alá.

A motor halkan búg. A kerekek álmosító morajlásából egy kedves dallamot hallok ki:

„Csengettyű csendül,
Víg zene zendül.”

Csepel, 1949. október 13.

A kenyér

(Lajcsi fiamnak)

Kicsi fiam!

Szeretettel írom soraimat. Egyrészt hogy elismerésem fejezzem ki neked, másrészt hogy a kenyeret, amelyért ilyen korán megszenvedtél, ne csak mint emberi táplálékot ismerd, hanem eszmei értelemben is!

Csak az tudja igazán, hogy mi a testet-lelket igénybe vevő munka, aki a szó teljes értelmében kenyeret keres, vagyis arat, vagy csépel.

Volt részem mindegyikben, mert nem voltam mindig gyári munkás. A mi szép sík és lankás határunk volt a munkaterem. Földműves voltam. Növényekkel foglalkoztam, amelyek levelei megcirógatták a kezemet, arcomat. A levelek susogása mintha köszönő szó lett volna. Lélekemelő szép hivatásnak találtam a földművelést!

A zöld búzavetésekben, amelyeken hullámokat hajtott a szél, úgy éreztem magam, mint Isten templomában. A madarak éneke, a harangszó és a búza sejtelmes susogása volt a szentbeszéd.

A búzatáblák között mintha ma is ott látnám Jézust a tanítványokkal, akik titokban háborognak, és éhségük csillapítására kalászsokat morzsolgatnak, és búzaszemeket eszegetnek.

Az elvetett búza ígéret, amelyet a nap melege, az eső és a szél vált be kalászosokra. A piros búzaszemek tartják fenn az ember életét. Igen, a búza a magyar ember számára az „élet”. Tisztelet, imádat rejlik ebben a szóban, mert a búzából lesz a kenyér. A kenyér mindent jelent, vagyis az életet! Az alázat, pedig annak szól, aki az ember munkájához az áldást adja.

Áldás! Ebbe a szóba tömöríti a magyar földműves a munkája eredményét, az igyekezete sikerességét. „Töri az áldást, szedi az áldást, vágja az áldást.”

A magyar gazda büszke kövér földjére, szépen járó lovára, jó borára, de legfőképpen magas búzaasztagjára.

Ez a búzaimádat teszi aztán, hogy nem is akar áttérni más, esetleg gazdaságosabb termelésre.

Nekem nem voltak széles földjeim, kényesen járó lovaim. Jó borom se akadt. Hosszú és magas búzaasztagjaim soha nem voltak, de becsülöm a magyar gazdát ragaszkodásáért, mert bennem is a földművelő ősök vére folyik.

Illő lesz talán rátérni arra, amiről tulajdonképpen írni akarok neked.

Nekem mindig mindenem volt a kenyér. Hódolattal néztem rá, mint Isten ajándékára. Még a kutyának sem dobtam. Mindig kézből adtam. Nem akartam, hogy egyetlen darabkájára is ráta-possanak.

Milyen gyönyörű Jézus tanítása! Az Úr imájában nem a tejet, a húst kéreti velünk, hanem csak ennyit: Add meg nekünk a mindennapi kenyerünket! És azt is mondta: Ne legyetek bőbeszédűek az imádkozásban! Így az isteni tanítás és logika arra mutat, hogy a kenyér mindent magában foglal.

Az igazi kenyér mindig áhítatot és imádságos érzést kelt bennem.

Ha elgondolok egy tisztaszobát, amelyben fehéren terített asztal van, vázában virág, mellette fehér üvegben vörösbor és egy metszett pohár és egy tálcan szeletelt fehér kenyér, akkor az ilyen asztal nekem többet jelent a székesegyház főoltáránál. Itt a felnőtt is gyermekké válik, és úgy érzi, Jézus ül az asztalfőn. Ilyen asztalról a kenyér nekem úrvacsora!

Most is a kezemben tartok egy szelet kenyeret. Piros héjú, foszlós bélű, ízes, tökéletes kenyeret, amelyet talán csak az én feleségem tud sütni, és amelyet valamikor az édesanyám keze után ettem. (Kenyeret sütni tudó asszonyok, bocsánatot kérek!)

Ez a kenyér olyan, mint a boldog békeidők fehér kenyere. Mégis vegyes érzelmekkel tekintek rá. Egyrészt büszkeséggel, mert ezt az ízes fehér kenyeret abból a búzából eszem, amelyet az én tizenkét éves fiam mint félrészes keresett a cséplőgépnél. Hetekig dolgozott, hajnaltól késő estig a hosszú asztagok között, ahol nem jár a levegő, hanem olyan hévvel tűz a júliusi nap, mint az egyenlítőn. Hullott félmeztelen testére a törek, a polyva és a toklász. Verejtékes testét belepte a por. Az árpáé különösen tapadós volt, és kegyetlenül csípett. Kitartó

buzgalommal végzett munkájával a felnőttek elismerését is kivívta.

Másrészt megszégyenülve érzem magam, mert nekem kellene a fiam kezébe kenyeret adnom, de azt most, ő nyújtja nekem. Igen..., de én rabszolgája vagyok a gyárnak, és csak a közellátás ismeretlen összetételű keverékét kapom, amelyet sok jóakarat-tal, és még több iróniával kenyérnek mondanak.

Nézem a fehér kenyeret az öröm és megalázottság érzésével. Büszkének és kicsinek érzem magam. Az én kis fiam fölém emelkedett. Aztán kitárom a karjaimat, és képzeletben magamhoz ölelem, megszorítom izmos, barna kis kezét.

Ajkam hangtalanul mozog:

– Derék gyerek vagy, fiacskám! Az Isten éltesse soká!

Szigetszentmiklós, 1946. július

Luci

(Macskatemetés)

A ház végénél talált rá. Nyitott szájjal, mozdulatlanul feküdt a földön. Valami döbbenetes látványt nyújtott az állat nyitott szeme! Mintha panaszos kérdőjel lett volna benne, mintha azt mondaná:

– Éltem, de már nem vagyok, pedig élni jó volt. Én is az élet hordozója voltam. Miért kellett mozdulatlanvá válnom?

Látni vélte a macska szemében az utolsó pillanat borzalmát, jeges rémületét, amikor érezte, hogy közeleg a vég, hogy valami kegyetlen erő elviszi belőle az életet.

Mozdulatlanul, szinte lenyűgözve nézte a macskát.

„Macska, hát mit számít egy macska? Volt, nincs, és kész!” –, mondaná más.

Az ő számára azonban a macska kihűlt, mozdulatlan teteme megrendítő volt. Szorongó érzést keltett benne, hiszen az ember a saját eljövendő sorsát láthatja.

Egyébként is szerette ezt a macskát. Visszagondolt rá, hogy hányszor utánament a kertbe, ahol gyomlált, kapálgatott, és egyszer csak azt vette észre, hogy valami puha test simul a lábához, és hízelegve dorombol.

– Hát, szegény Luci, te már nem dorombolsz nekem, és magadnak sem fogsz már egeret, gondolta sajnálkozva.

Szerszámot vitt ki a kamrából, és szabályos kis sírt ásott az őszibarackfa alatt. A gödör fenekét vastagon friss fűvel bélelte ki, aztán fogta a macskát, és óvatosan ráfektette a jó illatú fűágyra.

– Mindig szeretted a meleg, puha helyeket, Luci! Ha csak tehetted, az ölembe feküdtél, hát most se feküdj a kemény, hideg földön!

Egy kicsit önmaga előtt is szégyenkezve gondolta ezt. Aztán nagy szőlőleveleket szedett, és betakargatta velük a macskát.

– Legyen szemfedőd és takaród is, hogy ne érje közvetlenül a testedet a föld!

Aztán kézzel szórta rá a homokot, és egy kis halmot rakott fölé, miután megtelt a gödör.

Nem volt a macskatemetésen más. Csak a méhek zümmögtek a közelben. Talán ez volt a búcsúztató...

Luci békésen alszik a fű-derékaljon a szőlőlevél-takaró alatt.
Senki sem tudja, hol, csak a Sírásó...

Szigetszentmiklós, 1972. április 16.

Hozzászólás

(Munkásgyűlés a Rajk-per idején)

ELŐADÓ Elvtársaim, van-e még, aki hozzászólna? Senki? Igazán kár, mert sok volt ugyan a felszólaló, és szép is az egybehangzó vélemény, de így egyhangú, majdnem unalmas volt a megbeszélés. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a szavak és kifejezések tehetik unottá vagy élvezetessé a témát.

ÚJ KÖZBESZÓLÓ Kérem, Előadó elvtárs, vegye tekintetbe, hogy itt egyszerű dolgozók vannak, akik nem a szónoklást gyakorolják! Idegüket őrli, idejüket elveszi a munka. Mindenki úgy fejezi ki magát, ahogy tudja. Az a lényeg, hogy elmondták a nézetüket.

ELŐADÓ Tökéletesen igaza van! Mellékvágányra kerültem, de most visszatérek a fővonalra. Figyeltem Önt, és egész idő alatt az volt az érzésem, hogy akart szólni, de mindig meggondolta magát. Ön is tudja, hogy a célunk a közvélemény megismerése, megtudni, miképpen vélekedik a nép. Önnek is felteszem a kérdést: Mi a véleménye Rajk László és társai bűnperéről? Mindenki köteles válaszolni, akit megkérdeznek!

KÖZBESZÓLÓ Kérem, én nem akartam hozzászólni, és ha mégis megteszem, ez az Ön egyenes felszólítására történik. Általános, vagy részletes válasz kíván?

ELŐADÓ Természetes, részletes választ kérek!

KÖZBESZÓLÓ Felteszem, őszinte nyilatkozatot vár.

ELŐADÓ Ahogy érez!

KÖZBESZÓLÓ Hogy így válaszolhassak, a szólásszabadságra kell utalnom és arra, hogy a nézeteim kifejtése nem önként, hanem az Ön kifejezett kívánságára történik. Az Önére, aki hivatalos küldöttként van jelen.

ELŐADÓ Feljogosítom, hogy tetszése szerint nyilatkozzon. Érdekel, hogy éppen Ön miképp vélekedik.

KÖZBESZÓLÓ Szigorúan tárgyilagos leszek. A BTK 132. bekezdése így szól. Senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet a törvény arra a cselekményre a büntett elkövetése előtt megállapított. Ebből következik, hogy

az ítélet nem a nép kívánságára történik, hanem az alapján, ahogy a büntett minősül. A minősítést a büntetőjogi szervek végzik, és a büntetést is ők hivatottak meghozni és nem a nép. Ha befolyásolható volna az ítélkezés, az egyenlő volna a lincseléssel. Ezzel a hozzászólásomat be is fejeztem.

ELŐADÓ Ön nem mondott el mindent. Ha csak ennyit akart volna mondani, nem hivatkozott volna a szólásszabadságra. Az Ön vélekedése biztosan eltér az itt hallott nyilatkozatoktól.

KÖZBESZÓLÓ Tökéletesen igaza van, és azért nem akartam felszólalni, mert a nézeteim kedvezőtlen megvilágításba helyeztek volna. Másrészt annak sem lett volna értelme, ha ugyanazt mondom, mint az előttem szólók.

ELŐADÓ Beszéljen hát! Miben látja a dolgok lényegét?

KÖZBESZÓLÓ Kérdezzen, és felelni fogok! De meg kell jegyezmem, hogy minden kötöttségtől mentesen iparkodom megadni a választ. Az érzelmi szempontokat is ki kel kapcsolnom, hogy ne legyek elfogult. Ez feltétlen szükséges az őszinte válaszhoz. Megadja ezt a szabadságot?

ELŐADÓ Úgy szóljon, hogy a legőszintébb választ adja! Nos, bűnnek tartja-e a hazaárulást?

KÖZBESZÓLÓ A hazaárulásnak még a gondolata is bűn. Az a föld, ahol őseink éltek, és ahol nemzedéket hagyunk magunk után, az a föld minden becsületes embernek szent föld. Aki a hazáját képes elárulni, megbocsáthatatlan bűnt követ el.

ELŐADÓ Igaza van! Nos ha a tervezett összeesküvés sikerrel járt volna, Magyarország függő helyzetbe került volna Jugoszláviától. Ki lett volna szolgáltatva a kapitalista önkénynek, egy idegen állam bűnös politikájának. Magyarország önrendelkezésének az elvesztése és gyarmati sorsa lett volna a következmény. Szabadság helyett szolgaság. Hogy vélekedik erről?

KÖZBESZÓLÓ Elég világosan kifejtettem, mennyire elítélem a hazaárulást. Ezen a ponton még az érzelmi tényezőket sem tudom kikapcsolni. Érdemes itt Verne Gyula Nemzeti lobogó c. regénye főhősére utalni, aki renegát volt, és megtagadta hazáját, nemzetét, mert olyan fokú

méltánytalanság érte, amelyet nem bírt elfelejteni. Az egész életének csak egyetlen célja maradt, bosszút állni, megsemmisíteni gyűlölt hazáját, amely neki már nem is volt Haza. A megtorlás vágya űzte, hajszolta folyamatosan. És amikor elérkezett a várva-várt végső pillanat, amelyért élt, és már szürcsölte a bosszú előtti pillanat mámorító édességét, amikor már lendült a karja, hogy elindítsa hazája végzetét, félúton megállt a kar, mert feltűnt egy hajó, és tébolyult szemei megpillantották az árbocon hazája színeit. Akkor villámként futott végig rajta valami mondhatatlan édes és gyötörő érzés. Ez a pillanat meggyőzte, hogy hiába átkozta, gyűlölte és tagadta meg hazáját, ő mindig francia volt. A torka és a szíve elszorult, szemét elöntötte a könny. Lehanyatlott a karja, és rájött, hogy ő most is francia, és zokogva roskadt össze.

Én nem vagyok renegát. Nekem a legmostohább körülmények között is Édesanyám a haza, és ebben a kérdésben nem tudom az érzelmeimet kikapcsolni. Még a gondolat is föllázít, hogy a hazámon idegen hatalom uralkodjon. Elég volt a török, és a soknál is több a Habsburg!

ELŐADÓ

Nagyon szép, amit elmondott! Híven tükröződik benne a hazája és népe iránti feltétlen ragaszkodás. Ez mindenki részéről szükséges is, hogy a nép megállja helyét a létért való küzdelemben. De a túlfűtött nemzeti érzés könnyen a nemzeti önzésbe sodorhat bennünket. Mi pedig rokontalan kis nép vagyunk, amelynek nem a hatalomra kell törekednie. A népekkel olyan kapcsolatot kell megvalósítanunk, hogy az igazságban legyünk erősek, hogy mellénk álljanak! Ezért nemzeti érdekből szükséges számunkra a nemzetköziség, a békés együttélés! Ez a válaszom az Ön megbecsülendő, de könnyen veszélyessé válható nemzeti érzésére.

KÖZBESZÓLÓ

Ami a nemzetköziség fontosságára vonatkozik, abban általánosságban igaza van. Az én nemzeti érzésem mögött nem húzódik meg mások elnyomási szándéka. De tudom, hogy hibáink nem nagyobbak, erényeink nem kisebbek másokénál. Ha nem tartom magunkat

más népekkel egyenlőnek, akkor elismerem alsóbbrendűségünket. Ezért tartom szükségesnek a nemzetköziség elfogadása mellett a nemzeti kultusz ápolását, a nemzeti érzés erősítését. Nemzeti érzés nélkül nincs felemelkedés. A nemzetköziség láncában is erős láncszemekre van szükség. Amely nemzet nem lehet büszke önmagára, az az erkölcsi hanyatlás sülylesztőjében nyomtalanul eltűnhet.

ELŐADÓ Ez eszmeileg szép, de sajnos nem így van a gyakorlatban. A becsületes álláspont nem szabály, hanem kivétel. Ezért kell kíméletlenül eljárni azokkal szemben, akik a békére való törekvést iparkodnak megakadályozni. Ezért tartottam éppen most ilyen előadást, amelytől azonban kicsit eltávolodtunk, de most visszatérek. Kérem, mondja meg, bűnösnek tarja-e Rajk Lászlót és társait az ellenük emelt vádban?

KÖZBESZÓLÓ Rajk László és társai maguk is beismerték a bűnösségüket. Tehát itt a válaszom fölösleges.

ELŐADÓ Megkerülte a kérdést. Másképp szövegezem. Milyen büntetést érdemelnek a vádlottak?

KÖZBESZÓLÓ A vádlottak elkövették mindazon vétségeket, amelyekért a törvény szerint halál, vagy életfogytiglani fegyház jár.

ELŐADÓ Ez büntetőjogi alap. Könnyen megállapítható, hogy nem a magánvéleménye.

KÖZBESZÓLÓ Én nem is mondtam, hogy az! A magánvéleményem lehet azonos az Önével, de az is lehet, hogy eltér tőle. A vita kedvéért sem szeretem a Bólintó János szerepét. Az általános felfogás éppúgy lehet hibás, mint az enyém. Azért mondtam, hogy kívülálló leszek, mert nem a közhangulat hatása alatt akarok szemlélődni. Azért függetlenítem magam a kötöttségektől, hogy úgy tudjak válaszolni, ahogy más nem mer. Nemcsak a cselekmény lényeges, hanem annak oka is, és az is, hogy mi az erkölcsi alapja.

ELŐADÓ A cselekmény miértje nem változtat magán a tényen. Ha meg a közérdeket veszélyezteti a tett, különösképp büntetendő! Már a biblia is kimondja: „Szemet szemért, fogat fogért!” A bűnt büntetni kell. Más elképzelés különcködésszámba megy!

KÖZBESZÓLÓ Amit Ön említ, az a talio-rendszer. De már ez is egy enyhített formája az ősi zsidó, kínai, ind és egyiptomi törvényeknek. A görög és római ébredő humanizmus tovább tompította a büntetés életét. A büntetőjog együtt halad a civilizációval. A megtorlás egyre veszít barbár formájából. A mai kor szellemének megfelelően a lélektani szempontok figyelembe vételével tovább enyhült. Bizonyára ismeri Lombroso erre irányuló nézeteit.

Nem vagyok olyan különc, amilyennek gondol. Természetes, hogy a bűn nem maradhat büntetés nélkül, de nem a „Szemet szemért, fogat fogért elv alapján születethet az ítélet. Én is utalok a bibliára. Amit Ön idézett, azt az ember mondja az Ótestamentumban. Az Újszövetségben pedig ez áll: „Ne ítéld, hogy ne ítéltess!” És ezt Jézus, vagyis Isten mondja az embernek.

ELŐADÓ Felteszem, tisztában van azzal, hogy milyen állapotok uralkodnának a földön, ha Istenre bízánk a büntetést! Egyébként Isten ellen is vétkezik, aki az emberek életére, és békéjük megbontására törekszik.

KÖZBESZÓLÓ Törvényre szükség van, hogy függő helyzetben legyen a bűnre hajló ember. És a törvényt alkalmazni is kell a bűn elkövetésekor.

ELŐADÓ Mégis azt mondja: Ne ítéld, hogy ne ítéltess!

KÖZBESZÓLÓ Elismerem a megtorlás szükségességét a gyakorlatban, de elvileg mégsem ítéld ember az ember felett.

ELŐADÓ Kíváncsivá tesz, miért nem!

KÖZBESZÓLÓ Mert az ítélező maga is bűnös lehet ugyanabban a vétekben, amelyre ma ítéletet mondott.

ELŐADÓ De amíg tiszta emberként áll a világ előtt, addig joga van a bűnre ítéletet mondani!

KÖZBESZÓLÓ Meg kell ismételnem, bár elvből nem fogadom el a halálbüntetést, a megtorlás szükségességét Elismerem. A halálbüntetés egyébként is alig csökkenti a bűnözők számát.

ELŐADÓ Igaz, nem nagyon csökkenti, de függő helyzetet kell teremteni, ahogy Ön mondta, mert kétféle ember van, jó és bűnre hajló. Míg az egyik fölöslegessé tenné a törvényt, a másik miatt szükséges. A bűnre hajlók is két

részre oszlanak. Az egyik szívesen elkövetné a bűnt, de nem meri, mert fél a következményektől, amelyek akkor érik, ha lelepleződik. A másik vakmerőbb, és abban a reményben vállalja a kockázatot, hogy a bűne titokban marad. De megint mellékvágányra kerültünk! Ha Rajk és társai terve sikerül, a megvalósuló rémuralom sok ezer ember életébe került volna. Ehhez járult volna a Népköztársaság minden vívmányának a lerombolása, a nép szerzett jogainak az eltörlése. Van-e Önnek véleménye erről?

KÖZBESZÓLÓ Igen, de más, mint ami már száz és száz helyen százszor és ezerszer elhangzott. A kérdés minden oldalról való megvizsgálását tartom igazságosnak. Természetes, hogy a vérontást minden jóérzésű ember elítéli. De ha a társadalmi rend változása fegyveres beavatkozással megy végbe, akkor vérontás annak a velejárója. Az első áldozatok a szellemi irányítók. És mire a változás befejeződik, az elsőpört rendszer vezetőit vagy a börtön vagy a sír zárja magába. Itt nem lehet szépíteni. Mindegy, hogy milyen rendszer váltja a másikat.

Ami a kérdését illeti, Rajkéék célja a visszaalakulás volt a nekik megfelelő rendszerbe. Különben nem szerveztek volna összeesküvést.

Egyébként a jogot és szabadságot minden rendszer hangoztatja, de ezekből keveset kap a nép. Olyan rendszer, amelyben a nép általános megelégedésben él, nem volt, nincs, és talán nem is lesz. A jog, pedig nem jelent igazságot. A jog az erősebb akarata a gyengébb fölött. Gondoljunk a pallosjogra, az első éjszakához való jogra! Mennyi pört nyertek meg nyilvánvaló gazemberek! És ezt a bírók is tudták! Őket is a jogszabályok irányítják. Hányszor állt a törvény a bűn szolgálatára! A holt paragrafus megfojtotta az élő igazságot!

ELŐADÓ Igen, ez így volt a múltban, a hasznot hajszólo, tébolyult világban, a mások verejtékén szerzett pénz bűnöktől terhes világában, amikor mindenki önmagáért élt. De most a dolgozók világát éljük! Most is van hatalma a pénznek, de nálunk a társadalom javát, az életszínvonal emelését szolgálja. Kemény, becsületes

munkával lehet csak hozzájutni, tehát becsülete van. A magántulajdon inkább átok volt, mint áldás. Verejték, vér, bűn és gyötrődés tapadt a vagyonszerzéshez. A csalárd módon szerzett vagyonok hány emberéletet követeltek! Ez volt azon bűnök okozója, amelyet Ön említett. A BTK fehér lapjaira sötét árnyképeket vetítettek a nem erkölcsi, hanem jogi alapon született elmarasztaló ítéletek. Igaz ezek meghozatalában a jogi alap mellett a pénznek is szerepe volt. Volt. De csak volt! Most megszűnik minden igazságtalanság a törvényhozásban. Minden intézmény az igazság jegyében fog működni. Ennek az eszményi célnak a megvalósulását akarták megakadályozni bűnös emberek. Meg tudná adni ennek a galád tervnek a miértjét?

KÖZBESZÓLÓ Mint filozófus lélektani alapon igen, de Ön mint pártember ilyen szempontokat nem vesz figyelembe.

ELŐADÓ Beszéljen, mit mond a lélektan?

KÖZBESZÓLÓ Azt, hogy miképpen irányítják külső behatások az embert a cselekedeteiben. Ha az ember amúgy is híve egy másik ország politikájának, akkor könnyebben lesz beszervezhető. Népiesen mondva: Könnyű a békát a víznek ugrasztani. Ha azt mondom, hogy Rajk és társai nem nevelkedtek demokratikus szellemben, ezzel nem magyarázok meg semmit, bár Pálffy és Korondy maguk mondták, hogy mint katonatisztek már neveltetésüknél fogva sem tudtak a népi irányzatú politikával egyetérteni. Ez nem magyarázat, mert sok párthű ember is hasonló nevelést kapott. Hogy meggyőződés vagy pénz készítette-e őket kémkedésre, nem tudom. De hogy mi vezette végig őket ezen az úton, arra könnyű a magyarázat. Az első lépéssel már teljesen a megbízóik hatalmába adták magukat. És mindig több lett ellenük a terhelő adat, és tovább lehetett zsarolni őket.

ELŐADÓ Nem találja a megbízókat és a megbízottakat aljasnak?

KÖZBESZÓLÓ A politika nem erkölcsre, hanem érdekre épül. Minden kormány besúgókkal és kémekkel veszi körül magát. A politika mindig kíváncsi vénasszony volt. Megtudni, mit csinál a szomszéd.

ELŐADÓ Maradjunk a tárgynál! Mivel ezek az egyének a népi demokráciában mind magas állású személyek voltak, módjukban állt volna már csak hálaképpen is...

KÖZBESZÓLÓ Ha figyelembe vesszük a helyzetüket, akkor már nem cselekedhettek másként. Minél magasabbra emelkedtek, annál többet kívántak tőlük, hogy megbuktathassák a fennálló rendszert.

ELŐADÓ Mint magasállású politikai tényezők szembehelyezkedhettek volna a megbízóikkal. Titokban is szabotálhatták volna a feladatukat, vagy mint bűnbánó emberek feltárhatták volna valódi mivoltukat a saját kormányuk előtt. Ez lett volna a becsületesség, és ez sokat enyhített volna a bűnükön.

KÖZBESZÓLÓ Ez nem lett volna ésszerű az ő helyzetükben. Az ember, amíg lehet, nem föltárni, hanem palástolni igyekszik a bűnét. A jólétben élő nem szívesen vedlik át fegyencé. Másodszor a kémeket éppúgy megfigyeltetik a megbízóik, mint a megbízhatatlan elemeket. A nyílt szembehelyezkedés vagy a szabotálás egyforma veszéllyel járt volna. Vagy leleplezték volna őket a saját kormányuk előtt, és akkor halálbüntetést kaptak volna, vagy mint fölöslegessé vált kémeket maguk tették volna el őket láb alól. Nem tudhatom, megbánták-e a tevékenységüket, de ha igen, azzal már elkéstek. Akarva, nem akarva futni kellett az utat tovább. Az életük most már a demokrácia bukásától függött.

ELŐADÓ Lélektani szempontból igaza van. Hogy mentsék magukat, bűnnel iparkodtak takarni a bűnt. A lélektani megokolást a büntetőjog nem fogadja el mentségeként. A saját bűnük miatt kerültek végveszélybe, de még a végveszély sem teszi indokolttá, hogy ezek élete árán meneküljenek. Hogy saját magukat mentették, az egy szemernyivel sem csökkenti a vétküket. Ezen nem lehet vitatkozni!

KÖZBESZÓLÓ Mindenen lehet, mert minden viszonylagos. Ma bűn, ami tegnap erény volt. Holnap halál jár azért, amiért ma kitüntetést kapnak. A jelen elítéli a múlt rendszer kiszolgálóit. A jövő a jelent bünteti majd.

ELŐADÓ Ilyen értelemben nincs jövő. De a mi jelenünk már egybeolvad a jövővel! Nem dőlhet meg! A Szovjetunió áll mögötte, és ez mindenre biztosíték!

KÖZBESZÓLÓ Semmire sem biztosíték! Nincs állandóság a természetben, és nincs a társadalom életében sem. Minden változik, csak a mozgás örök. A felsőfok tökéletességet, végállomást jelentene. Előre már nem mehetne az ember. A megállás, pedig nem élet. Halál! A parányi ember mint a birodalom ura, szeretné öröknek hinni a világát. A történelem igazolja, hogy ez lehetetlen. Hol van már az asszír birodalom, Babilon, Róma? Attila világverő birodalmát hová söpörte el az idő? A világbirodalmak önmagukat döntötték porba, mert a számbeli fölényükre és a fegyverekre támaszkodtak. Nem lehet állandó egyetlen hatalom sem, ha az erőszakra, megfélemlítésre épít.

ELŐADÓ Itt nem anyagi, hanem szellemi hódításról van szó, amelyben nem a népek leigázása, hanem felemelése a cél. Végleges társadalmi átalakulás ez, amely egyetemes emberi jólétet hoz el!

KÖZBESZÓLÓ Igen, ezt mondja a bízó ember. A feltétlen hit valóban szép, de nem bizonyosság. A történelmi visszapillantás azt mutatja, amit röviden vázoltam. És ez áll nemcsak a birodalmakra, hanem a társadalmi rendszerekre is. Őskommunizmus, rabszolgaság, feudalizmus, kapitalizmus után most itt van az utóbbit felváltó társadalmi rendszer. De mindegyik méhében hordozza, megszüli, és saját kebelén neveli fel az őt felváltó új világot. A társadalmi rendszerek mindaddig váltani fogják egymást, amíg a gondolatszabadság nem lesz egyenlő a szólásszabadsággal, és amíg a munka ellenértéke nem fedezi a dolgozó szükségleteit. Ha ez megvalósul, akkor majd a dolgozó elégedett lesz, mert játszva elvégzi azt a munkát, amelyet a gépek még meghagynak a számára.

ELŐADÓ Hogy látja, milyen feltételek szükségesek ennek az eszmei állapotnak a megvalósulásához?

KÖZBESZÓLÓ Az, hogy ne a jog, ne az engedmények, hanem az abszolút igazság legyen a társadalom alapköve, de legfő-

képpen az, hogy a szeretet legyen általános az emberek között. Az majd maradandó lesz, mert Istentől való lesz.

ELŐADÓ Most maga fogalmazta meg a mi maradandó társadalmunk ismérveit, mert ez a társadalom a népé, tehát Istené is.

KÖZBESZÓLÓ Zárjuk le a vitát azzal, hogy mindig az éppen fennálló társadalmi rendről mondják, hogy az az igazi és legjobb.

ELŐADÓ Mindegyik azt állítja magáról, amit el is kell fogadni, ha az ember nem akar rosszul járni a nagy jószág kemény ölelésében. Jó is valamennyi, de nem általánosan, hanem csak részben. Dicsérik is a rendszer haszonélvezői, ahogy a cigány is dicséri a maga lovát, de ez által nem lesz arabs telivér a sovány, pókos lábú gebe. Mi nem részleges, hanem általános jólétet akarunk. Ez a különbség a múlt és a jelen között. Új világ van kialakulóban, az új eszmék világa. De térjünk csak vissza megint a fővonalra! Mit gondol, hogy aljasodhattak le Rajk és társai annyira, hogy szembefordultak ilyen magasztos eszmékkel, és vállalták a csalást, hazudozást és kémkedést?

KÖZBESZÓLÓ Ha nem akarok elfogult lenni, nem tartozhatom sem a népi, sem a kapitalista irányzathoz, hanem középén állva kell válaszolnom. Lehet-e nyílt fellépéssel olyan titkot megszerezni, amelyet a kormányzat féltve őriz? A kémkedés sikerének a feltétele a legfelső politikai tényezők bizalmának a megszerzése. A titkok megszerzéséhez nem vezet egyenes út. A siker titka a szándék elrejtése. Ehhez pedig tökéletes álarcra van szükség. A politika zöld asztala mellett ügyes kezű hamiskártyások ülnek, és nem jönnek zavarba, ha a nyerőlapot a kabát ujjából varázsolják elő.

ELŐADÓ Rajk és társai közönséges kémek voltak minden nemes cél vagy érzés nélkül.

KÖZBESZÓLÓ Nincs olyan kormány, amely ne venné körül magát kémmekkel. A kormányok nem elégszenek meg a belföldi besúgókkal, akik közvetlen kormányérdeket szolgálnak, hanem a velük kapcsolatban álló országokra is

kiterjesztik a hírszerzést. Állami érdek fűződik ehhez. Megtudni, hogy a baráti állam nem válik-e ellenséggé, és az ellenségesből lehet-e barát? A kém csak a saját hazája szemében hős, a másik félnek, amelynek a rovasára működik, más lesz a véleménye. Egyetlen kormány sem moshatja a kezeit!

ELŐADÓ Kém és kém között óriási erkölcsi különbség lehet. Van, aki hazája érdekében teszi kockára az életét.

KÖZBESZÓLÓ A kém lehet hős. Idegenben, önmagára utalva ténykedik. A lélekjelenlétén múlik nem csak a megbízatása teljesítése, hanem az élete is, mert a saját kormánya is cserbenhagyja, ha titokban nem tud segíteni rajta. Tudjuk azonban, hogy a kém tevékenysége mindig értékek megszerzését célozza: gazdasági előny, területszerzés stb. Tehát a nemzeti hős kém egy másik nép nyomorát vagy országának megcsonkítását segítheti elő. A kémkedés hasznát sokszor nem is a saját országa élvezi, hanem a nagy érdekeltségek, amelyek magát a kémszervezetet is mozgatják.

ELŐADÓ Helyesen vázolta a kérdést mind politikai, mind erkölcsi vonatkozásban. Abban is igaza van, hogy a kém, tevékenysége káros, vagy hasznos voltától függetlenül lehet hős. De Rajk és társai nem voltak hősök! Ők nem a hazájuk javára, hanem annak elvesztésére törekedtek. Katonai titkokat, rendkívül fontos okmányokat, gazdasági és más terveket juttattak ellenséges kézbe. Idegen kézre juttatták volna magát az országot is! Ezt a bűnt is tudná védelmezni?

KÖZBESZÓLÓ Én nem védek, és nem vádolok. Semleges vagyok, és így nem enyhítő, hanem magyarázó körülményt keresek. Idegen hatalmat hoztak volna be, hogy annak a segítségével visszaállítsák a magán kapitalista rendszert.

ELŐADÓ Mindenki tudja, hogy olyan vezető szerepet kaptak a demokráciától, aminél előnyösebbet abban a rendszerben sem érhettek volna el, amelyet fel akartak támasztani halottaiból.

KÖZBESZÓLÓ De azt is tudja mindenki, hogy a megbízóik kezében voltak az őket terhelő adatok, amelyekkel kényszerít-

hették őket, hogy folyamatosan elkövessék a vétéségeket. Azonkívül van egy közmondás, amely így hangzik: „Csak az első lépést nehéz megtenni, a másodikat könnyű. A harmadikat már meg nem tenni nehéz.” Ennél többet mondani nem tudok.

ELŐADÓ Nagyon elnézően és méltányosan vélekedik, mint kívülálló! De hogy viselkedne abban az esetben, ha saját személyét érintő bántalomról volna szó? Ha az, aki részéről csak hála illetné, aki minden titkát ismerné, az a személy elárulná, és arra törekedne, hogy mindenképpen elveszítse, akkor mi lenne a véleménye, akkor mit csinálna?

KÖZBESZÓLÓ Úgy látszik, kifogásolja az álláspontomat, pedig előrebocsátottam, hogy mellőzöm az érzelmi vagy személyes szempontokat. Az előttem szólók nem önálló gondolkodás alapján beszéltek, hanem az újságok, a rádió és a szónokok sugalmazása alapján nyilatkoztak. Úgy könnyebb, nem kell gondolkozni. Az én válasza-
im, amelyeket kívülállóként mondtam, nem jelentik azt, hogy azonosítanám magam olyan cselekményekkel, amelyek a köznek ártanak. Én nem vagyok büntetőjogász, és ha nem kérek halálbüntetést a bűnösökre, az azért van, mert a múltban sem kértem volna, és a jövőben sem kérnék. Más a lelkialkatom. Ennyi az egész! Halált kérni nem tudok. Ez nem bűnpártolás!

A kérdésére válaszolva, ha engem érne olyan sérelem, mint amit Ön elmondott, az még nem zárná ki, hogy ne mérlegelném a sérelem okát. Viszont, ha a sérelmet nem torolnák meg legálisan, adott esetben én megtenném illegálisan.

ELŐADÓ Ez a kijelentés éppen nem illik az Ön lelkivilágához. Nincs meg benne az a nyugodt és türelmes boncolgatás, amellyel elemezte a felmerülő kérdéseket. Nincs! Ezzel szemben bizonyítékot szolgáltatott önmaga ellen, hogy amíg a személyén esett sérelmet megtorolná, addig a közösséget ért bántalom hidegen hagyja.

KÖZBESZÓLÓ Ez csak látszat. A türelmem nem a birka türelme. Mérlegelem a dolgokat, hogy bennem van-e a hiba vagy az ellenkező oldalon. De ha az első pillanatra nyilvánvaló,

hogya a sérelem anyagilag, erkölcsileg ellenem irányul, testi épségemet vagy életemet veszélyezteti, akkor nincs helye a mérlegelésnek, akkor cselekednem kell, és nem fordulok a filozófiához.

Engedje meg, hogy a súlyosabb vádja mellett se menjek el szó nélkül! A közösséget ért sérelem az egyént is érinti, így világos, hogy engemet is, de mégsem közvetlenül érint. És mivel a veszély már el is hárult, volt időm elemezni a kérdéseket lélektani oldalról. Amikor a törvényes szervek a társadalom egészét védik, akkor az egyén is védve van. Az ítéletről nekem véleményyt mondanom fölösleges.

ELŐADÓ

Végighallgattam Önt, Elvtárs! Maga becsületes és egyenes. Nem képes aljas dolgok elkövetésére. Nyíltan ki merte fejteni a véleményét úgy is mint kívülálló és úgy is mint magánember. Nem törődött azzal, hogy kedvezőtlen megvilágításba kerül. Könnyű megállapítani, hogy politikailag tartózkodó. Legalábbis még az. Még a középúton halad. Egyet azért megjegyzek. Amíg középen van, semmi baj. Nem árt nem is használni. Hanem a középútról két irányban lehet letérni, és az egyik irány rossz oldalra vezet!

KÖZBESZÓLÓ

Kedves Elvtárs, könnyű megállapítani, hogy mire céloz! Óva int valamitől, és ezt köszönöm, de meg kell mondanom, hogy fölösleges az intelem. Húzzon két egyenest, amelyek 45 fokos szöget zárnak be egymással! Az egyik a Népköztársaság vonala, a másik az imperialista kapitalizmusé. Húzza meg a szögfelezőt! Ön szerint az vagyok én. Ha a három vonalat a végtelenségig húzzuk is, az én vonalam 22,5 foka még a Sarkcsillagon túl sem változik.

ELŐADÓ

Az ember nem mértani vonal. Szabad mozgása van, mehet erre is, arra is!

KÖZBESZÓLÓ

Igen, de az a lényeg, hogy a mozgásában helyes meggyőződés vezesse! Én munkás vagyok. Középúton haladva is tudok hasznára lenni a köznek. Az a meggyőződésem, hogy a dolgozók jogait, érdekeik védelmét a végsőkéig szorgalmazni kell. A cél elérésének nem feltevése se az újság előfizetés, sem a jelvény, sem a párt-

tagság. Nem ez a lényeg. Külsőségek nélkül is lehet országot és társadalmat építeni, és mindezek birtokában is lehet az építkezéshez nem hozzájárulni, vagy akadályozni azt.

ELŐADÓ

Ön nemcsak sokat beszélt, hanem sokat is mondott, de azt gondolom, sokkal több az, amit elhallgatott. Politikai tevékenységében éppoly hasznos tagja tudna lenni a pártnak, mint amilyen veszedelmes ellenség válhatna magából. Őszintén megmondom, hogy én mint magánember megmenteném Önt, de mint párt-ember agyonlővetném!

KÖZBESZÓLÓ

Köszönöm, Elvtárs! Mindkét véleménye hízelgő. Szerencse, hogy feltételes módon beszélt! Remélem, nem kerülök olyan helyzetbe, hogy az egyik elképzelését elfogadjam, a másikat elszenvedjem. Azért remélem, mert hátha lesz még olyan vitánk, amelynek a végén mind a két kezét nyújtja, és egyikben sem lesz halálos fenyegetés.

Most hát, Voltszerencsém!

Vagy csak szerencsém volt?

Szigetszentmiklós, 1949. október 31.

Kenyeret a népnek!

T. Szerkesztőség!

Másodízben próbálok szót emelni a Fogaskerek segítségével a szigetszentmiklósi kenyér miatt, amely nem kenyér ugyan, de kénytelen vagyok annak nevezni a megértés végett.

Ez a kenyér keletlen és kelletlen massa, nem kivétel, hanem több éve szabály.

Ebből a sületlen vakarékból ékes bizonyítékot vittem a Szociális Osztályra, ahol megígérték, hogy majd leírnak az ügyben.

Eltelt egy hónap. Semmi eredmény...

Szigetszentmiklóson még mindig nem vették tudomásul, hogy a kenyeret meg is kellene sütni. Valószínűleg azért, mert nem is hozták tudomásukra.

A Szociális Osztálynak lehet, hogy nem kenyere a „leíró” művészet, de az is lehet, hogy a panaszomból lett „Felírás” ellenére felejtettek el „leírni”.

Kár... Nem csupán egészségügyi kérdés ez!

Nemcsak gyomorfekély a következménye, amely az egyént károsítja, hanem politikai rákfene is egyben, mert rombolja a társadalom szervezetét is.

Mivel az ember a legfontosabb életszükségletétől esik el, és állandó mérgezésnek van kitéve, arra a meggyőződésre jut, hogy a „Legnagyobb érték az ember!”, csak üres, bedobott jelszó.

Ez a „kenyér” igen jó daktiloszkópiái anyag. Híven megőrzi az ujjlenyomatot. Rajta van a bűnösöké is, és csak a személyüket kellene tisztázni, és a körmükre kíméletlenül ráverni!

Minden sült kenyeret szerető ember öröme!

Szigetszentmiklós, 1949. július

A kenyér balladája

*Szükség esetén a víziló a teljesen
száraz ágakat, deszkadarabokat is
megeszi, megemészti.*

Valamikor a negyvenes évek végén vettem a népboltban egy kétkilós kenyeret. Otthon az asztalra tettem, aztán gyanakodva nézegettem.

Hát, jól kifogtam! Sokféle tulajdonsága volt, éppen csak a kenyérre nem hasonlított. Lapos volt és sápkóros. Az állaga képlékeny volt a legcsekélyebb rugalmasság nélkül. A sülési folyamatot lehet, hogy a kemencén kívül szenvedte el.

Hősi elszánással kettévágtam. Melegen ajánlotta magát. Még gőzölgött, de a savanyú szaga semmi jóval sem bízgatott. Lecsíptem belőle egy darabot, és megkóstoltam. Ha ilyen kenyeret adnának az úrvacsoraosztásnál, a hívő alighanem káromkodásra fakadna! Szórakozottan sodorgattam a kenyér belét az asztalon, és hosszú madzag lett belőle.

– Disznók! –, gondoltam, és egy jókora kenyérbélből egy kövér mangalicát formáltam. Elfogott az alkotási vágy, és az ihlet hevében egy ördögöt gyúrtam, aki háromágú szigonyára tűzve tartott egy papírsapkás péket.

Gondolkoztam, mit tegyek a maradék kenyérrel. Döntöttem. Ha már megfizettem, ne menjen kárba! Fogtam a fél kenyeret, és odadobtam a vízilónak. Mindig nagy állatbarát voltam, és van egy vízilovam, aki Jónás János névre hallgat, és a szomszédszobában lakik egy óriási mosóteknőben. Jónás János nem tett semmi észrevételt. Elnyelte minden megjegyzés nélkül. De ebédre már nem evett, csak nyögött keservesen, és öklendezett.

– Ez a szegény víziló beteg –, gondoltam ijedten. Fogtam, és rohantam vele az állatorvoshoz.

– Doktor úr, kérem, nézze meg! Mi baja lehet?

Az orvos igen öreg volt már. Három szemüveget tett az orrára, és úgy fogott a vizsgálathoz. Megtapogatta az állat hátát, mellkasát és a hasát.

– Mondja neki, hogy sóhajtson! –, szólt nekem.

Jónás János a felszólításomra olyan mélyet sóhajtott, hogy amikor kiengedte a levegőt, majd elfújta a doktort.

– Kenyermérgezése van a kicsikének –, mondta röviden.

– Most hát mit tegyek vele? Vigyem kórházba? Úgy félttem ezt az állatot! Kicsi kora óta én nevelem, és még most is a tenyere-men hordom.

A doktor levette mind a három szemüvegét, és hümmögve mondta:

– Hát, ne vigye kórházba, kérem! Ha nem kap gyomorsüllyedést, akkor pár napos koplattatás után akár vízipóló mérkőzésre is benevezhet vele!

– De talán valamit mégis adhatnék neki, nem?

– Hát honi kenyeret semmi esetre se! Tudja, egy víziló gyomra sem bír el mindent!

– Hát akkor?

– Esetleg Bucit, vagy inkább jugoszláv nápolyit, esetleg Duna kekszet.

Némileg megnyugodva hazavittem Jónás Jánost, és betettem a szobájába.

Aztán harcias hangulatban elmentem a kenyérgyárba. Ördög tudja, miért de magammal vittem az ördög és a disznó figuráját is. A nyúlós állapoton már túl voltak, kezdtek megszáradni.

– Az igazgatóval szeretnék beszélni –, mondtam az irodában

– Nincs bent!

– Akkor a helyettesével.

– Az sincs bent, kérem! Tanulmányúton vannak.

– Külföldön?

– Nem, itthon.

– És mi célból?

Gyanakodva nézett rám.

– Újságíró talán?

– Nem, kérem! Örülök, ha a nevemet le tudom írni.

– No, az más! Akkor nem veszélyes elem! Nem szeretném, ha kiszivárogná, amit mondok. Tanulmányúton vannak. Az egyik elindult keletre, a másik nyugatra. Felkeresik a tanyavilágot, mint Bartók és Kodály. Felkutatják azokat az öreg asszonyokat, akik tudnak még kenyeret sütni. Lemezre veszik, amit hallanak, és amikor visszajönnek, ki-ki lejátszatja a gyűjteményét, és a legtetszetősebb dallamra fognak kenyeret komponálni. Mivel

ők nem pékek, hanem igazgatók, így fogják kiigazítani a sületlen hibákat. Óhajt még valamit?

– Hát a helyettes helyettesével nem beszélhetnék?

– Sajnos nem!

– Ő is tanulmányúton van?

– Nem, ő egyáltalán nincs úton, nem tanulmányoz semmit. Őt tanulmányozzák az orvosok. A legjobb úton van, hogy elpatkoljon.

– Ne mondja! Hát mi baja szegénynek?

– Közös sors. Ma nekem, holnap neked, – Hodie mihi, cras tibi –, ahogy a latin mondja. Megkapta a járványos kenyérgkört!

– Szörnyű! És a kormány nem tesz semmit a járvány megfékezésére?

– Mit tehetne?

– Felhívást kéne beolvasni a rádióban, hogy mindenki tartózkodjon a kenyérevéstől. Vagy egyszerűen be kellene tiltani a kenyérgyárak működését!

– Bolond beszéd, hisz akkor éhen halna a nép!

– Az igaz, de legalább nem attól, amit minden nap az imádságban kér! Ámbár az is igaz, hogy amit a pék ad a népnek, az nem kenyér!

– Ezt vitassa meg valamelyik pékkel! Én nem vagyok illetékes. Tisztviselő vagyok.

– Tisztelem a tisztét, amelyet visel! Még csak azt mondja meg, hogy a második számú helyettesnek van-e helyettese, aki am azok távollétében irányítja a dolgok menetét!

– Van. Mindjárt ezzel kezdhette volna! Igaz, hogy nem igazgató, de talpig pék. Sütőteknőben született.

– Beszélhetnék vele?

– Persze! Ha kinéz az üvegajtón, éppen a műhelybe lát. Könnyen megismerheti. Egy lófejjel magasabb mindenkinél. Vigyázzon, nemcsak hirtelenszőke, hanem hirtelenharagú is! Hamar eljár a keze! Hát csak menjen, és beszéljen vele, ha akar!

Leküzdöttem a félelmemet, bár az interjú nem ígért semmi jót. Odamentem, és bemutatkoztam.

– Kenyérváró Iván.

– Kovászfalvi Bárcsesz Nyikoláj. Mit óhajt?

– Néhány kérdésem lenne, ha volna ideje!

– Nem sok időm van. Elkel a tésztám!

– Hát elkelne a jó kenyér is...

– Mit akar ezzel mondani? Világosabban!

Óvatosan hátrább húzódtam.

– Világosabban azt jelenti, hogy miért csak mennyiségre sütnék itt kenyeret, és minőségre nem?

– Az embernek már a könyökén jön ki ez a kenyérkérdés! Erről kolompol naponta a rádió! Erről furulyázik a sajtó! Felfújják, mint gyerek a disznóhólyagot, azután rázzák, mint kölyökkutya a rongyot! Minőség! Hát ha jó a kenyér, ha nem, mindenképpen van minősége!

– De minő minőség? Mégsem mindegy, hogy a fogyasztó, amikor megszegi, Uram Jézust mond-e, vagy káromkodik! Azt szeretném megkérdezni, hogy jó pénzért mért nem tudnak jó kenyeret sütni? Maga mint pék...

– No, tessék, a régi nóta! Nézze, maga nem látszik éppen idiótának...

Elpirultam a nem várt dicsérettől, és megjegyeztem:

– Hát, ami azt illeti, a tanáraid mindig...

– Na, látja! Nagy jövőt jósoltak magának, ugye? Hát akkor mért jön ilyen kérdéssel éppen a pékhez? Úgy látszik, a csodagyerek nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket! Különböznem volna itt. Mit tehet arról a pék, hogy milyen a kenyér?! Torkig vagyok ezzel a...

– De hová menjek, ha nem ide? Patikushoz? Aranyműveshez?

– Hát, menjen a kutya vala... Menjen valahova! Nem bánom, akárhova, csak innen tűnjön el! Menjen!

Növeltem a köztünk lévő távolságot, és azt mondtam:

– Vegye tudomásul, hogy nem csak a magam nevében beszélek! A nép nevében szólok!

– Én pedig a magam nevében mondom, hogy kirúgom. Kirúgom, ha még több sületlenséget beszél!

– Amit én mondok, az nem kenyér, hogy sületlenség volna! Aztán nem csak a népről van itt szó!

– Hát még miről?

– Van nekem egy vízilovam. Jónás János a becsületes neve, és...

– Egye meg a fene a becsületes nevével együtt! Hát annak mi köze van a dologhoz?

– Sok...

– Talán az is a néphez tartozik?

– A dolog úgy áll, hogy tegnapelőtt egy kenyeret adtam neki abból a minőségi termékből, amelyet itt sütöttek. Azóta betegen fekszik. Állandóan hányingere van, és csak nyög, csak nyög, más hangot már nem is tud adni. Beláthatja, hogy ezek után...

– Ezek után dögöljön meg a Jónás is, meg a János is! Érdekel az engem?! Mért nem tart egy becsületes igáslovat, amellyel pénzt kereshetne, ha fuvarozna?

– Hiszen éppen ez az! Pénzt keresek vele! Belépti díjat fizetnek, akik látni akarják.

– Ohó, hát ezért félti azt a vízi dögöt! Tiltott jövedelmi forrás! Pénzt keresni munka nélkül!

– Nem, uram! Én már ledolgoztam a magam részét. Nyugdíjas vagyok. De hát a nyugdíj...hogy úgy mondjam...hiszen maga is tudja, hogy...

– Tudom! Azt akarja mondani, hogy kevés a nyugdíj?! Vádolni meri rendszert? Vádolja a kormányt?! Lázító! Álláshalmazó! Reakciós, osztályidegen elem! Azt mondja, hogy a nép nevében beszél, közben a vízilováért szónokol. Maga szemforgató!

– Nem vagyok osztályidegen, sem lázító! Nem azt akarom mondani, hogy a nyugdíjból nem lehet megélni, de az ember egy kicsit jobban szeretne élni. Főleg jobb kenyérrel élni... Ezért félttem azt a kényes gyomrú vízilovat, mert hoz valamit a konyhára. Ezért jöttem magához a panaszommal, de már belátom a tévedésemet. Ezért a jövőben, ha olyan lesz a kenyér, hogy a kutya is elássa inségesebb időkre, akkor a kéményseprőt vagy a cserzővargát fogom szidni, és nem a péket, aki semmiről sem tehet.

Befejezésül még annyit: Mindig nagy tisztelője voltam a képzőművészetnek, és mintázni is tűrhetően tudok. Nos, abból a kenyérből, amelytől szegény Jónás János véstesen megbetegedett, néhány szobrocskát gyúrtam. Igen jól formázható anyagnak bizonyult. Itt hagynám őket a találkozásunk emlékére. Itt van még három kérdő- és felkiáltójel is. Tessék, ide rakom a minitadarabokat a kemence vállára, hogy mindig láthassa őket!

De akkor már az ajtónál voltam a kilincset fogva.

– Micsoda? Hát disznó vagyok én, vagy pokolra való gazember? No, várj csak, majd én továbbképezlek képzőművészetből! Gyurka, hol a piszkavas?

De én nem vártam. Becsaptam az ajtót, és loholtam a kijárat felé. Vissza-visszanéztem, hogy Kovászfalvi úr nem jön-e utánam, hogy kiverje belőlem a további művészi igyekezetet. Szerencsére nem jött!

Hazaérve Jónás Jánost halva találtam.

Nagy szomorúságomban arra gondoltam, milyen jó, hogy az ember nem olyan kényes gyomrú, mint a víziló! Milyen jó, hogy az ember gyomra az utóbbi néhány év során immúnissá vált a kenyérmérgezéssel szemben!

Szigetszentmiklós, 1971. február

Icipici kis novella

A szerző röviden elmondja hosszú utánjárását a nyugdíja „elintézése” érdekében, de úgy érzi, nem végzett semmit.

Tegnap leszámoltam a Csepel Autógyár NV-nél. A szokásos körbe-körbe járatás után – majdnem fegyencsétát írtam! – visszatértem oda, ahonnan elindultam.

Üzemiroda, bérelszámolás, könyvtár, szerszámkiadó, a TK földszinti és első emeleti különböző számú és jelű ablakai, az orvosi rendelő és a pénztár voltak az állomásaim. Itt vártam, ott jártam, a lábamon már alig álltam. A pénztárban megkaptam az előleget, illetve a kétheti felmondási illetményt. Ergo, van kitartásom a várakozási időre.

Déltájban a kezemben volt a rég nem látott munkakönyvem és egy halom kutyanyelv. Ezek fognak illedelmesen vonítani helyettem, és attól a nagy OTI-ban úgy megijednek a hivatalnok elvtársak, hogy íziben nyugdíjasnak nyilvánítanak.

Abban a hitben ringattam magam, hogy már csak egy kis pesti formáság van hátra. Elszámítottam magam. Megesik az ilyesmi könnyen a laikussal!

Ma

Budapest, Fiumei út, OTI, földszint.

Várok, és várnak mások is vagy kétszázan. Ez még nem lenne baj, de az már igen, hogy a kétszáz főnyi tömeg előtttem van. Aztán még az is baj, hogy a tyúkszemem átkozottul sajog. Szüntelenül figyelmeztet, hogy ő is itt vár velem együtt. Hiába, nem mindig jó, ha „kicsi az ól, nagy a disznó”. Állok fél lábon, hol egyiken, hol a másikon, mint a lápon a merengő gólya. Már nagyszerűen tartom a balanszot. Lehet, hogy a kezdő artisták itt sajátítják el az egyensúlyozást.

Végre sor kerül a kétszázegyedik szenvedő alanyra is, vagyis rám. Megkönnyebbülten lélegzem fel, és enyhe kárörömmel nézek vissza, a mögöttem tolongó szép és nem szép nem egyedeire.

Átnyújtom az irataimat, és már-már mint újdonsült nyugdíjast üdvözlöm magamat, de hamarosan kiderül, hogy régi, sületlen, hiszékeny alak vagyok. Erről magamra ismerek, és nem tévesztem össze a személyemet mással.

A tisztviselő nő visszaadja az irataimat, sőt még meg is toldja eggyel.

– Ezt a kérdőívet töltse ki, aztán pecsételtesse le a helyi tanácsnál, és hozza vissza! Holnap jelentkezzen vele a harmadik emelet 45-ben!

Nem ez volt az első csalódásom, de ezeket soha nem tudtam megszokni! Minden új csalódás olyan kellemetlenül érint, mint régóta mindegyik. Végére is vidéki vagyok, és rossz szokása a vasútnak, hogy nem szállít ingyen. Ezért is volt igen keserű ez a pilula! Nyeltem egyet.

Meg kell mondanom, hogy a tisztviselő nő mindezt – talán enyhítésképpen – igen mézédés hangon közölte. Ez is valami! Rég volt, amikor a szép nők kedvesen szóltak hozzám.

Holnap

Budapest, Fiumei út, OTI, földszint, előcsarnok. Reggel 7 óra.

Nekivágok a lépcsőknek, hogy első legyek a harmadik emeleten, de a portás igen érélyesen utánam kiált.

– Hé, nem oda Buda!

Körülnézek, de senkit sem látok a lépcsőn.

– No – gondolom –, ez a Kerberosz*, biztosan összetéveszt valakivel.

– Kérem – szoltam –, én nem vagyok Buda. Én a Pál nevet nyertem a szent keresztségben.

– Pál nevet? – nevet a portás. – nem számít, kérem! Itt nem lehet fölmenni fél nyolc előtt se Péternek, se Pálnak!

– Már hogy ne lehetne? Nem áll a lépcsőn a hétfejű sárkány. Meg aztán, ha tudok lépcsőt mászni, akkor lehet.

– Hát lehetni éppen lehet, de nem szabad, merthogy így szól a rendelkezés!

– No, ha nem szabad, az már más! Mért nem úgy szólt mindjárt, ahogy a rendelkezés?

*A görög mitológiában az alvilág kapuját őrző háromfejű kutya. Latinosan Cerberus.

– Jó, kérem, hagyja abba, mert sok lesz a szöveg, és én nem érek rá hallgatni!

– Hiszen egyéb dolgod sincs! – gondoltam.

Én ráértem hallgatni, hát nem szóltam semmit, hanem vártam a rendelkezés szerint kezemben a vén Doxa órával.

Fél nyolckor megindult a nyáj fölfelé. Nem mondom, hogy birkanyáj, mert én is benne voltam.

III. emelet 45. Beadom az irataimat. Enyhe léghuzam támad, amikor benyitom az ajtót, de én úgy érzem, hogy a remény szele simogat, ahogy belépek, hiszen ez egy komoly hivatali helyiség. Kapok egy számot, a 10-est.

– Lehet, hogy nyerőszám – gondolom –, meg kellene tenni a Lottón!

Várom a folyosón, és a 10-esnek megfelelően, már a tizedik cigarettát szívom, amikor beszélőnek.

– Na, most! – gondolom a hívő bizalmával, mert mindig optimista voltam.

De a tisztviselőnő igen kedvesen, de igen komolyan így szól:

– Kedves bácsikám, a maga ügye nem hozzánk tartozik, hanem a Guszev utca 10. szám alá! Tessék odamenni, és majd ott elintézik, ami még hátra van.

Olyan kedves, hogy még a címet is felírta.

Kiábrándultan néztem rá, pedig igen szép nő volt.

De aztán úgy éreztem, mégsem jártam hiába. Másodszor jött ki a 10-es! Ez már kétségtelen szerencsés szám!

Most már végleg elhatároztam, hogy megjátsszom a Lottón. Már csak a kiegészítő számok kellenek. Megvan: 3. emelet, 45. szoba és a 24-es villamossal jöttem. Már csak az ötödik hiányzik. Legyen hát az 5-ös! Rövidesen gazdag ember leszek, és a nyugdíjamat át fogom íratni valami szegény emberre. Ne csak én örüljek, hanem más is!

Már éppen meg akartam veregetni a vállam, hogy milyen nagylelkű vagyok, de még idejében eszembe jutott a közmondás: Nem kell előre inni a medve bőrére!

Felhagytam, hát egyelőre a nyugdíj átíratási gondolattal, mert ha mégsem nyerek a Lottón, akkor én lehetek az a szegény ember, akinek igen jól jön majd a nyugdíj.

Mindezeket szem előtt tartva először is az a fontos, hogy meg-

tudjam, hol is van a kérdéses Guszev utca. Jó, hogy nem veszett ki még a magyar szó, mert így többszöri kérdezés és átszállás után mégiscsak révbe értem!

– Tessék az eligazítóba menni! – mondta a portás.

Az ám... Könnyű azt mondani, de megtenni nehéz! Nem lehet bemenni az eligazítóba, mert az oda igyekvők négyes sorának a vége kint, a járdán van. Olyan szoros a felzárkózás, hogy aki elájul, nem tud összeesni. De nyíltan megmondom, hogy ennek az összezártságnak is megvolt az előnye, mert a kedves tavasz igen kedvetlen lévén, nagyon hidegen fogadott bennünket. Melegítettük egymást.

– Istenkém, ha én most egérré tudnék változni, ahogy a mesékben szokás, egész nyugodtan be tudnék surranni, nem fenyegetne a veszély, hogy rám lép valaki! Mindenki csak úgy apránként csúsztatja előre a lábát olyan óvatosan, mintha valami mélység felett járna vak sötétben attól félve, hogy leesik. A félelem nem egészen alaptalan, mert senki sem tudja, hogy merre, hova fogják „eligazítani”. Engem valami balsejtelem nyugtalanít. Szeretnék már túl lenni az egészen. Már olyan ideges voltam, mint egy elkényeztetett primadonna, aki attól fél, hogy a riválisa kapja a főszerepet. Kezdtém irigyelni a halálraítélteket, hogy azoknak olyan gyorsan telik az idő. Végre, amikor már azon gondolkoztam, hogy el kellene ájulni, rám került a sor. De teljesen magamhoz tértem, amikor a tisztviselő közönyös hangon, mint egy felhúzott munkagép, vagy mint egy vasúti bemondó így szólt:

Tessék ezt az ívet kitölteni, és lepecsételtetni a ...!

A végét meg sem vártam, tudtam, hogy a tanácsháza következik.

Holnapután

Szín: Országos Nyugdíjintézet, Budapest, Guszev u. 10.

Átadom a tisztviselőnek a hivatal által szentesített veszett kutyanyelvet, és nem kis önérzet dagasztja a keblemet.

– No de most már nincs mese! Úgy meg fog görbülni ez a magyar csinovnyik, mint a paragrafus, amelyhez annyira köti magát! Itt van a „dokument”, amit kért.

Dehogyis görbült meg!

– Hozzon hivatalos igazolást arról, hogy mikor kezdődött a tényleges munkaviszonya, mert magának két munkakönyve van! Meg arról is, hogy a jogfolytonosság nincs megszakítva.

– De kérem – szóltam megrökönyödve –, a kezében van a munkakönyvem, és azt hiszem, hogy az világosan igazolja, hogy...

– Nem érdekel, hogy maga mit hisz – mondta sötéten. Maga hisz, én meg tudok! Hozza, amit mondtam!

De azt már nem mondta meg, hogy az újabb papírt a másik gyárból kell kérnem.

Az eredmény újabb négy utazás lett a két gyár között.

Szerettem volna elkáromkodni magamat a szép kis intermezzo miatt, de azt gondoltam, hogy az talán mégsem lenne illendő itt, a bazilika közelében. Meg talán istenhívők is vannak a vára-kozók között, és kidobnának a Guszev utca kemény járdájára. Jobbnak láttam hát, ha a magam lábán hagyom el az „Eligazító” helyiségét.

Még azután

Szín: Országos Nyugdíjintézet, Budapest, Guszev u. 10.

A kért igazolással együtt a másik két nyilatkozatot is átadtam. Meg sem nézte.

– Hm – gondoltam –, úgy látszik, itt csak az kell, ami nincs, és ami megvan, az már nem kell. De hát ahány ház, annyi szokás.

Nem értem, mért van ez így. Talán onnan van a tanácstalanságom, hogy járatlan vagyok a hivatalos dolgok intézésében. Lehet, hogy mindez hozzátartozik a nyugdíj „elintézéséhez”. Követelmény lehet, hogy „Semmit határidő előtt!”

És még azután

Szín: otthon

Nem tudom, még mi következik. Talán még a dalai láma sem tudja.

Várok, mint a dal „kék lábú, zöld szárnyú madara”, akinek az a sorsa, hogy „Várj, madár, várj, te csak mindig várj!”

Elutaztam már vagy 50 forintot, de még mindig sötétben mozgok.

Igen szövevényes a nyugdíj intézés útja-módja, és én nagyon szegény, 60 éves királyfi vagyok, és nincs Ariadném, aki vörösfonal-gombolyagot adna a kezembe, hogy eligazodjam a sötét labirintusban. De mindazonáltal él bennem valami halvány remény, hogy ha hosszú életű leszek, megérem, hogy nemcsak névleges, hanem tényleges nyugdíjas leszek.

Szigetszentmiklós, 1959. április 19.sz.

Bár a szerző nem csatolt függelékeket az írásához, az alábbi három levél csatolását indokoltnak tartottam. (BM)

1. sz. függelék az Icipici kis novellához

T. Szerkesztőség!

Március 31-én mentem nyugdíjba. Előzetes érdeklődésekre bízattak, hogy számíthatok a hivatalosan engedélyezett havi 48 órás munkavégzésre. Igen nagy szükségem lenne egy kis nyugdíj-kiegészítésre tekintve, hogy 20 éves munkaviszony után 625 Ft nyugdíjat kapok.

Abban a hiszemben voltam, hogy a biztatást szó szerint vehetem. Tévedtem, mint már igen sokszor. Nem hívtak be a sok hitegetés után sem, pedig kérvényt is írtam (válasz nélkül hagyták!). Beszéltem X gondnokkal, aki az ilyen ügyeket intézi. Lehet, hogy a gondnok igen elfoglalt személy, és kisebb gondja is nagyobb az én ügyemnél.

A rendszer és a kormány munkásvédelmi intézkedése és rendelete így sikkad el az embersorsok iránti közömbösségen.

Meggyőződésem, hogy a Fényszóró a dolgozók lapja, és nem megy el közönyösen a nyugdíjas munkások ügye mellett.

Jó lenne, ha nem mondhatná senki, hogy Terestyéni György keserű sorai ma is időszerűek!

„A mi édes hazánk az ígéret földje,
Ahol minden embert ígérettel főz le.”

Szigetszentmiklós, 1959. május 28.

2. sz. függelék az Icipici kis novellához

T. Kádár Elvtárs!

Lehet, hogy sohasem fog eljutni az Ön asztaláig ez a levél, mégis meg kell írnom, mert nagy szükség késztet rá. Mindenütt elutasítással találkoztam, ahová eddig fordultam.

60 éves nyugdíjas vagyok. A nyugdíjam 20 éves folyamatos munkaviszony után 625 Ft, illetve azt a havi 200 forintot, amit rokkantjáradékként kaptam, ennyire emelték fel.

Meg kell jegyeznem, mégsem zavarom soraimmal, ha gyáron kívüli keresettel tudnám biztosítani a szükségleteimet. De azokban az alkalmi munkákban, amelyeket két súlyos gyomorműtetem ellenére el tudnék végezni, nagyfokú rövidlátásom akadályoz, amely miatt 100 százalékos munkaképtelennek vagyok nyilvánítva.

A gyárban a hivatalosan engedélyezett havi 48 óra munkavégzésre csak 3-4 hónaponként kerül sor. Az indoklás: „Sokan vannak nyugdíjasok.”

Két évig lenne még szükségem a hivatalosan engedélyezett havi 48 órás munkavégzésre. Akkor fog végezni a fiam, aki a Szegei Orvostudományi Egyetem jeles rendű hallgatója. Erkölcsei kötelességem lenne őt segíteni, de anyagi lehetőségek hiányában nem bírom.

Úgy vélem, hogy az Ön pár sora a Csepel Autógyár igazgatóságához biztosítaná törvény adta jogom érvényesülését a havi 48 óra ledolgozására. Ennek a jognak önként kellene adódnia, ha a kormány dolgozók érdekében hozott rendelkezései nem futnának zátonyra a közöny és nemtörődömség szirtjein.

Jóindulatára számítva maradok tisztelettel

Szigetszentmiklós, 1959. június 14.

3. sz. függelék az Icipici kis novellához

A Fényszóró szerkesztőségének

Köszönetnyilvánítás

Mint nyugdíjast 1961. decemberében hívtak be munkára először és utoljára a Csepel Autógyárba.

Könnyen lehet, hogy illetékesek úgy vélték, hogy időközben multimilliomos lettem, és füttyölök a ritkamadár mellékesre. Sajnos füttyülni nem tudok, először is nincs hozzá kedvem, másrészt nincs hozzá fogam. A másik füttyös hangulatot rontó körülmény az, hogy ötös találatot sem értem el, következésképpen csak időmilliomos vagyok, ahogy egy jól nevelt nyugdíjashoz illik.

Mindazonáltal az az egy behívás, amelynek most van az 5 éves jubileuma, mégiscsak a Nyugdíjasok Ügyeit Intéző Bizottság érdeme, és így minden szándékom az volt, hogy meghívom egy lukulluszi lakomára az említett bizottságot.

Jubileumra

Én hiába jubilálok,
Nem lesz vendég senki sem!
A forinttal csehül állok,
Nincs egy árva centem sem.

Mi tagadás, ez a való,
Se piaszter, se egy pezó!
Így állok minden ponton,
Nincs egy árva angol fontom.

Se koronám, se őré, m,
Lassan járok majd pőrén.
Nincs talentum, se sziklusz,
Azért borús a stílus.

Sem egy zlotym, se Schillingem.
Pezsgőt meg nem adnak ingyen!
Nem lesz aszú, szomorodni,
El kell ezen szomorodni!

Hát, nem éppen briliáns,
Hogy így áll egy jubiláns.
Szégyellem e disznóságot,
Hogy nem tudom köszönteni,
Szívvel-lélekkel éltetni
A Nyugdíjas Bizottságot...

Utóirat

T. Szerkesztő Úr!

Bár a Fényszóró a Csepel Autógyár dolgozóinak a lapja, és úgy érzem, a volt dolgozóié is, és mint munkásújság a dolgozók szószólója, mindezek ellenére nem lenne számomra meglepetés, ha soraim nem látnának napvilágot.

A csodák kora lejárt, mégsem csodálkoznám, bár nincs rá jogos remény, ha a Fényszóró közölné egy szürke nyugdíjas sorait, amelyeket a Nyugdíjas Bizottságnak szánt.

Szigetszentmiklós 1966. november 23.

A Fényszóró f. hó 14-ei számában közölte a nyugdíjas Bizottságnak szánt cikkemet megcsonkítva, lényeges részeit kihagyva. Saját szavaimat önkényesen másokkal helyettesítve közölt belőle valamit.

Igen szégyellem, hogy az én nevem alatt futott ez a silány töredék. Az olvasók azt hihetik, hogy csak ilyen szánalmas semmisség telt ki tőlem.

Ha félt a felelősségtől, ne közölte volna! Előre jeleztem, hogy az nem lenne számomra meglepő. Ön nem akart, vagy nem mert véteni azok ellen, akiknek a kezén elsikkad a nyugdíjasok érdekében hozott rendelkezés. Elhallgatta a mellékelt verset is.

Tessék-lássék módon érintett valamit a cikkből gondolván, hogy azzal a kecske is jóllakik, és a káposzta is megmarad. Hát, igen, a kecske valóban jóllakott, hanem a káposzta nem maradt meg, csak a torzsája. Akinek jó foga van, rágódhat rajta. Magam is megpróbáltam, de aztán kiköptem, nem emészti meg a gyomrom.

Illetékesek öt éven át mellőzhetnek egy nyugdíjast, de ha ő egy csípéssel válaszol, az nem juthat el a bőrükig, legalábbis a Fényszórón keresztül nem! Ön úgy állította be a dolgot, mintha én panaszkodnám. Az nem volt szándékom..

Ha elsikkad a törvény adta jogom, amelynek automatikusan érvényesülnie kellene, van bennem annyi büszkeség, hogy siránkozással semmiféle bizottságtól nem akarom kikönyörögni.

Adott joga Önnek, hogy ha valamely kézirat tartalmánál fogva nem közölhető, egyszerűen a papírkosárba dobja. De megmásítva leközzölni a beküldő beleegyezése nélkül, nincs joga, mert az már az okirat-hamisítás vétségét súrolja.

Igaz, hogy Ön azért sem felel...

Szigetszentmiklós, 1966. december 19.

Jelszavak

(Arccal a szeretet felé!)

Tudom, hogy paposan hangzanak a szavaim, és azt is tudom, hogy sokak lelkében inkább kellemetlen hatást fognak kelteni. Arra kérem az esetleges olvasót, függessze fel véleménynyilvánítását legalább addig, amíg soraim végéhez ér!

Sok jelszó hangzott el már az utóbbi évek során.

Kezdődött azzal: Arccal a vasút felé! – Nem lehet vitatni, mérhetetlenül fontos volt ez a felhívás. Minden időszakban kíváncsú ennek szem előtt tartása. Minden út, de különösen a vasút, amely gyors személy-, és nagy tömegű áruszállítást tesz lehetővé, végtelenül fontos az ország vérkeringésében.

Aztán jött a Munkásegység! – Jelentőségében semmivel sem kisebb, mint az első. Vizsgáljuk meg közelebbről, mit jelent ez! Egységre hívás a közös cél érdekében!. Összefogni, hogy megszűnjön a nép jogfosztottsága, elviselhetetlen helyzete, amelybe a hatalmon lévők taszították. A munkástársadalom jogos követeléseivel szemben a nagyon erős tőkésosztály áll. Ez az osztály a jogok megadását nemcsak elodáztatni akarja, hanem azok teljesítése elé gátat is igyekszik emelni. A követelések teljesítését egyenként harcolva nem lehet elérni, az egyedek egybekapcsolása döntő jelentőségű a diadal biztosításához. Erre kell a munkásegység.

Minden eddig elfogadott jelszónál, felhívásnál van egy fontosabb, amely jelentőségében az összes többit felülmúlja. Ez pedig: Arccal a szeretet és megértés felé!

Türelemre kérem az olvasót, amíg állításomat elfogadhatóvá teszem.

Egy lelki áramlatnak kell elindulnia, mert ez vezetheti az emberiséget a béke és boldogság útjára.

A megértés és szeretet elvének kell érvényesülni még az osztálynélküli társadalomban is, mert a rendszerváltozással egyidejűleg az ember nem változik anyagi lénné.

A szeretetre és megértésre kell törekedni egységesen, mert nem helyi jelentőségű, hanem általános szükségszerűségről van szó, amely minden más kérdésnek felette áll. Ha a szeretet

és megértés általános lenne, eszményi fordulat állna be az emberiség életében.

Nem nehéz harcokkal kicsikart morzsák hullanának, hanem a vágyak ellenállás nélkül teljesülnének. Nem külső hatásra jutna érvényre a jog, az igazság, hanem mint a lelki élet természetes következménye.

Ha a szeretet és jóakarat vonná egységbe az emberiséget, akkor a belülről jövő erkölcsi parancs szüntetne meg minden jogtalanságot.

Nem élne egyik ember a másik rovására. Akkor mindenki önként mondana le arról, ami jog szerint megilleti, de az erkölcsi törvény alapján nem.

Amíg a lelki átalakulás meg nem valósul, addig fennmarad a földi javak aránytalan eloszlása és ezzel együtt az osztálygyűlölet és osztályharc.

Évezredek szomorú tanulsága ez.

A szeretetnek és a megértésnek kellene propagandát csinálni minden elképzelhető módon, hogy a lelki átalakulás végbemenjen! Mert jó az, ha rendeletek, határozatok és törvények korlátozzák az embert a kirívó jogtalanságok elkövetésében, de sajnos az ember nem tartja magára nézve kötelezőnek a törvényt. Megtűri, mint kényszerzubbonyt, de minden alkalmat felhasznál arra, hogy megszabaduljon tőle.

A bűnözések igazolják ezt.

A hatalom mindig tudott uralkodni milliós tömegek felett, de egyetlen lelket sem tudott bilincsbe verni soha.

Egyetlen társadalmi rendszer sem lehet időálló, ha az alapja nem a közmegegyezés. Ilyen talaj pedig csak egy van, a szeretet és megértés!

Ha az önmagát kereső ember erre a talajra épít, és lelkében hordozza az igazságot, akkor lesz méltányosság, együttérzés, és nem lesz osztálygyűlölet.

Tudom, mi a válasz: Balga álmodozás és ábránd az egész! Ilyen egység nem volt, nincs és nem is lesz! Az ember alaptermészete, az önzés zárja ezt ki, amely mindig háttérbe szorítja a nemesebb érzést, és mindennek elé az Ént helyezi. Sajnos ezt is a történelem igazolja.

De, ha ez így is marad, akkor leszögezhetjük, nem is lesz a földön béke és nyugalom!

És álmodni mégiscsak jó! Különösen, ha arra gondolunk, hogy a lepergett évezredek tanulsága nem megdönthetetlen szabály, hanem az álmodozás, ha késve is, egyszer mégis valósággá válik. Ezért újra azt mondom:

Legyen akár nemzeti, akár vörös, akár egyházi a zászló, azt a jelszót lobogtassa rajta a szellő: Arccal a szeretet felé!

Szigetszentmiklós, 1947. augusztus 20.

Mi az élet célja?

(Levél)

Kedves Barátom!

Említetted, sokat gondolkoztál már azon, hogy mi célja van az életnek. Említetted azt is, hogy többeket megkérdeztél, de nem tudtak érdemleges választ adni. Én sem ígérhetem, hogy szerencsésebb leszek másoknál, de mint filozófiai kérdés engem is érdekel a téma, és kísérletet teszek a válaszadásra.

Az emberek életcélja különböző, mondhatnánk, annyiféle, mint maga az ember.

Vannak, akik földet, vagyont, pénzt gyűjtenek. Mások különleges állatokat tartanak. Ismét mások bélyeget, régi kéziratokat, antik dolgokat, régi pénzeket, autogramot stb. halmoznak fel.

A nagy kutató elmék sokszor az egész életüket annak szentelik, hogy fölfedezzenek valamit az emberiség javára.

Ismét mások, mint Etele, Nagy Sándor, Timur Lenk, Július Caesar életcélja a világ népeinek a meghódítása volt. Milliók életét vetették áldozatul, hogy beírják nevüket a történelembe, és halhatatlanok lettek, mint a halál tömegszállítói.

Eltekintve a konkrét esetektől, meg lehet állapítani, hogy az élet legalapvetőbb célja a létfenntartás.

Ezt mint legfontosabbat kell említeni! Erre legfőbb bizonyíték a munka. Ha a létfenntartásnak nem volna feltétele a munka, nem lenne dolgozó ember a földön. Mindenki azon van, hogy a léte biztosítva legyen.

Olyan értelemben van különbség az emberek között, hogy miközben a többség a szükségleteit munkavégzéssel biztosítja, mások munkavégzés nélkül, lopás, rablás kizsákmányolás útján, embertársaik rovására érvényesítik az érdekeiket.

A lét másik alapvető célja az élet átadása, továbbvitele. Ezt a mindennél erősebb törvényt látjuk megvalósulni az egész növény- és állatvilágban az utódok létrehozásával.

Ha nem áll fenn önhibán kívüli ok, akkor minden ember köteles továbbadni az életet, mint ahogy a stafétafutó átadja a

fáklyát, vagy a botot a másiknak, hogy az vigye tovább. Ha senkinek sem adjuk át az élet fáklyáját, akkor velünk együtt kialszik a láng, és akkor nem volt sem célja, sem értelme az életünknek. Az élet átadása kötelező, mint a becsületbeli adósság kiegyenlítése. Mert ha mi életet kaptunk, erkölcsi kötelességünk, hogy valakinek mi is életet adjunk.

Ha marad utánunk utód, akiben az életünk folytatódik, akkor bizvást elmondhatjuk, „Nem halok meg egészen.”

Hogy a mi életünk továbbvivője megtalálja-e helyét az életben, azért az élet átadója nem tartozik felelősséggel.

Dióhéjban összefoglalva az az élet célja, hogy a lét ne szűnjön meg velünk, hanem továbbmenjen másban.

Ez így megy, amióta élet van a földön.

Utóirat. A tárgyalt kérdést nem húsz éves korban szokta feltenni az ember, hanem, amikor már az élet mezsgyéjén ballag, ahonnan visszapillantva esetleg megtelik keserűséggel a lelke, mert úgy látja, minden hiábavaló volt, mert már sem értelmet, sem célt nem lát az életben.

Szigetszentmiklós, 1962. február 20.

A mi édes anyanyelvünk

Mindenki ismeri azokat a jelzőket, amelyekkel az anya elhalmozza a gyermekét, vagy a szerelmes férfi az imádott nőt.

Talán nem érdektelen belekóstolni, hogy e két jeles személyiség milyen sok mindent használ fel a természetből, a növényvilágból és az állatvilágból, hogy becézze szeretete tárgyát:

Kék Ibolyám! Gyöngyvirágom! Édes Szegfűm! Cirmos Tulipánom! Piros Rózsám! Rozmaringom! Szép Violám! Jó szagú Virágom! Százszorszépem! Búzavirágom! Rezedám! Orgonám! Virágom! Virágszálam!

De nem mondja kedveskedésképpen a fiú a lánynak: Édes Kakuszom! Szép Szarkalábam! Kis Vadborsóm! pedig az utóbbi igazán szép, rózsza illatú, kedves, kis virág.

Nem lehet a lánynak azt mondani: Csókolj meg, te Mákvirág! Lehet, hogy pofon lenne a válasz, pedig a mákvirág sem csúnya.

Az anyák és a szerelmesek virágoskertje igen gazdag. Hadd válogassanak belőle kedvükre a szertő szívek!

Arról is érdemes beszélni, hogy mi minden összetevője van a szeretett nőnek! Magában foglalja a lelki élet fogalmait, a nemesfémeket, drágaköveket, értékes ásványokat, az állatvilág jeleseit, különösen a madarakat, bizonyos gyümölcsfajtákat, és egyes természeti jelenségeket.

A szeretett lény egészére vonatkoznak: Angyalom! Lelkem! Tündérkém! Életem!

Aztán jönnek a drága dolgok: Drágaságom! Kincsem! Aranyom! Ezüstöm! Gyémántom! Rubintom! Gyöngyöm!

A természeti képek és az égi jelenségek is felsorakoznak: Arany Napsugaram! Ezüst Holdacskám! Csillagom! Mennysorságom! Harmatos Hajnalom!

A sellő és nimfa is elfogadható még hízalgő minősítésnek, de a szirén kimarad, mert annak rossz híre van a görög mitológiában.

A madarak is sokan vannak: Galambom! Gerlicém! Tubicám! Pintyőkém! Pacsirtám! Rigócskám! Számos kedves madár azonban kimarad: fecske, cinke, feketerigó stb.

A testrészekre is érdemes figyelmet fordítani:

A haja bogárfekete, vagy hollófekete. A homloka alabástrom. A szeme lehet bogár, gyémánt, éjfekete, csillag, nefelejcs, búza-

virág, égszínkék. Pallasz Athéné szívesen viselte a bagolyszemű, Héra pedig a tehénszemű jelzőt, pedig ők istennők voltak, de a mai imádott nők nem fogadnák el ezeket.

A szempillája sötét erdő. A füle rózsás. Az ajka eper. A foga gyöngysor. Az arca őszibarack. A kacsója piskóta. Az ujja virág-szirom.

Liliom a karja. Hattyú a nyaka. Hó a keble, ami persze nem a kebel hidegségére utal. A szíve galamb. De a nóta szólhat úgy is: „Kő a szíved, jég az ajkad.”

Darázs a dereka. Őz a járása. A termete gazella. A körme rózsás. Érdekes, hogy ugyanaz a fogalom lehet sértő, vagy hízelgő. Ilyenkor a hangsúlyon van a hangsúly, vagy hozzá kell még adni egy kedveskedő jelzőt a fogalomhoz.

Ha a nem cigányra azt mondják: Te, cigány!, az lehet sértő, pedig azt valljuk, hogy minden ember egyenlő, „bár a bőre barna, vagy fehér”. De ha egy barna nőre azt mondjuk: Te, kis Cigány!, nem fog megharagudni, pedig esetleg doktori diplomája van.

A kofa sem hízelkedő szó, de a Te, kis Kofa! már lehet az.

A vén boszorkány durva sértés. De a szegedi lányok nem tiltakoznak, amikor a Dankó-nóta valamennyiüket boszorkánynak minősíti. De van-e lány, aki ne venné szívesen a „Te, kis Boszorkány!” megszólítást akárhol is lakik az országban?

Búcsúzzunk el a szeretett személyek becézgetésétől és csodáljunk meg egy-két szép magyar szót is!

Szép

A szónak a bársonyos, szelíd hangzása is szép.

Ne felejtjük el, mindenkinek a maga anyanyelve a szép, sőt a legszebb, amit kétségbe vonni igazán nem lenne szép!

Könnyű

Magának a szónak a hangzása is könnyű.

Ugyanígy a pille, pillangó, lepke, polyva, pehely is libegnek a súlytalanságuknál fogva. Önmagukban is a könnyedség érzetével hatnak.

A hó és a hab nemcsak a könnyedséget, hanem a légyságot is kifejezik már a hangzásukkal is.

Ősz

Az ősz szép és szelíd hangzású szó.

Magának a szónak érzelmekeltő hatása van. Magában hordoz valami barátságos, de bánatos, megadó, borongásteli hangulatot. Simogat, mint az anyakéz, amikor a gyermeke fejét érinti búcsúzáskor.

A szó hallatára látjuk a mélabús, szelíd tájat, a lombok sárgapiros leveleit, amelyek itt-ott hullanak is már, és minden ilyen hulló levél, nemcsak búcsúlevél, de egyben a tél előhírnöke is. Hadüzenet az Ősznek. Szép, szelíd kép.

Az égen a nap hol eltűnik, hol kibukkan a felhők közül, és amikor a fényzőn végigömlik a búsongó őszi tájon, csókot ad az ifjak barnapiros sima, és az idősök bronzsínűre edzett, barázdás arcára.

A levegőben, mint fehér gyászfátyol úszik az ökörnyál megmegakadva egy-egy kukoricaszáron, vagy a fák ágain.

Ennek a képnek húséges tükre ez a szó, Ősz...

Szigetszentmiklós, 1968. február

Sopron

Ha Szeged, Visegrád, Esztergom, Debrecen, Csővár, Dobogókő látása után azon a nézeten lettem volna, hogy láttam hazánk legszebb nevezetességeit, igen nagyot tévedtem volna. Sopronba kellett jönnöm, hogy ez beigazolódjék.

Talán sehol az országban nem találkozok az ember annyi műemlékkel, mint itt egy kis területre összetömörülve. Történelmi nevek kapcsolódnak történelmi nevezetességű, nagy múltú épületekhez. Egy kis felsorolás csak azokból, akikkel találkoztam, és akiket meg tudtam jegyezni egy nap és egy rövid esti séta alatt: Kapisztrán János, Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér, Mátyás király, II. Ferdinánd, Petőfi Sándor, Liszt Ferenc, Széchenyi István és Széchenyi Ferenc!

A Tűztorony, a Stornó-ház, a Bezerédi-kúria, a Széchenyi-ház, a Kecske templom, az Esterházy-palota, a közel hatszáz éves Új utca az ősrégi zsinagógával, amelyet már szinte a földre nyomott az évszázadok súlya!

600-700 éves templomok, amelyekre tiszteletgerjesztő patina tapad. Mindenütt a letűnt századok árnya!

Mélységes áhítat töltötte be egész valómat. Szerettem volna átölelni és megcsókolni azokat a komor, feketés színűre barnult falakat, amelyek annyi mindent sejtetnek, és a némaságuk szinte kiált.

A barokk, a rokokó, a gótika és a reneszánsz találkozik itt egymással nem ritkán egyazon épületben.

Sok a templom, de a templomok mellett is minden utca, az utca minden köve, minden ház, minden párkány, erkély, szöglet, kapu, boltív áhítatot kelt a műemlék-virágmezőn.

És most, ha sorrendben utoljára is, de jelentőségében nem utolsó sorban meg kell emlékeznem még valamiről.

Milyen jó lett volna kezdet szorítani azokkal a soproni egyetemistákkal, akik annak idején megindították azt a mozgalmat, amelynek eredményeképpen Sopron és még öt környékbeli falu Magyarországgá maradt! Tisztelettel hajlok meg minden soproni polgár előtt, aki a népszavazás idején aláírásával tett tanúságot arról, hogy teljes szívvel s lélekkel magyar.

Sopron joggal érdemelte ki a „leghűségesebb város” címet!

Nem igen találok szavakat érzelmeim kifejezésére, ezért csak egy rövid mondatban próbálom visszaadni:
Nem éltem hiába, láttam Sopront!

Sopron, Pannónia Szálló, 1966. október 10.

Sopron Város Tanács VB

Soproni kirándulásom alkalmával igen mély hatást tett rám a város, és az, hogy Sopron a válságos időkben, nehéz körülmények között a mienk maradt. Ha már nincs módomban hódolatomat nyilvánítani Sopron népének, a hála arra késztet, hogy legalább Sopron képviselőinél tegyem meg azt.

Szigetszentmiklós, 1966. október 13.

Sopron Város Tanács VB
Dr. Mészáros Gyula titkár

Tisztelt Doktor Úr!

Szíves válasza után feljogosítva érzem magam arra, hogy még egy rövid levelet írjak Önnek soproni benyomásaimról.

Amire felkér, azt már eddig is megtettem. Minden ismerősömnek a legnagyobb örömmel és lelkesedéssel beszélek Sopron szép, és nagy értékű látnivalóiról.

Hogy vannak-e hiányosságai a városnak? Rövid ottlétem alatt nem tudtam megállapítani. Nem is kerestem olyasmit a sok megkapó dolog mellett. Ha volna is valami kifogásolnivaló, mindenért bő kárpótlást kap a látogató.

És most szeretnék még valamit megemlíteni, ami ugyan új, de mégis a letűnt századok hangulatát kelti ódon leheletével. A falak ősiei, de az élet új közöttük.

A Stornó-ház közelében van egy pincevendéglő. Nem tudom, van-e valami elnevezése. Cégérnek egy ferdére állított üveglopó van elhelyezve a bejáratnál vörösborral telve.

Kedélyes hangulatú helyiség! Nem hallottam egy félre szót

sem benne. A vendégek, mintha valóban mind jó barátok lettek volna, békés csendben beszélgettek. Hozzánk, idegenekhez is igen kedvesek voltak. Nagyon kellemesen éreztem ott magam. Ha rajtam állna, a Békepipa elnevezést adnám a pincevendég-lőnek. Arra gondoltam, ne maradjon nyom nélkül, hogy ott voltam! Írtam egy verset, amelyet mellékelten elküldök Önnek.

*Szigetszentmiklós, 1966. október 18.
Tisztelettel.*

Békepipa

Félhomályos helyiség,
Évszázados boltozat,
A nagy terhét bírja még,
Ma is ép, nem roskatag!

Benne voltam nem is rég.
Hordó mellett kis hordó,
Egyik asztal, másik szék
Minden vendég mosolygó.

Látni nagy hordók sorát,
Hasalnak az ászokfán.
Mind teleitta magát,
Meglehet, mind részeg tán.

Soproni jó kocsma ez,
Ahol mindenki derül,
A nehéz gond tűnedez,
Bánat és bú menekül.

Mosolygó kis alvilág,
Ámde ördög nincs sehol.
Minden hordón angyal áll,
Vagy becsípve lovagol.

Víg derűt itt mi se ront!
Minden vendég jó barát,
Isten éltesse Sopront,
Népét és vörösborát!

Szigetszentmiklós, 1966, október 17.

Bogáncs

(Fekete István könyvének méltatása)

A könyv az író lelkét tükrözi vissza, a bírálát a bírálóét.

Most én is egy ilyen tükörbe nézek várva, hogy meglátom-e benne a magam lelkét. Óvatosan megmaradok a méltatás síkján, remélem, hogy meg tudok állni rajta. Valami adósságérzés készíttet rá, hogy ezeket a sorokat leírjam.

Nem elég, hogy megfizetjük a könyv árát, amikor megveszünk, hanem azért a sok élvezetért, amelyet az olvasás során kapunk, valamilyen formában ki kell fejeznünk az elismerésünket, ha tudjuk.

Magamról szólva ez a tudás csak a bennem kelt érzések felsorolásáig tud elmenni.

Korábban Fekete István Kele című regényéről írtam méltatást, amelyről az Író nagy elismeréssel nyilatkozott.

Most a Bogáncs című regényéről akarok szólni.

A Bogáncs prózában írt lírai költemény.

Fekete István a szép szavak és szép gondolatok szerelemese. A könyvét virágos réthez lehetne hasonlítani.

Az olvasó szinte lépni sem mer azon a mezőn, nehogy rátaposson valamire a sok szépség közül.

A kiskutyáról szóló történet felfokozott érdeklődésben tartja az olvasót.

A szép hasonlatok, megszemélyesítések, a fel-felcsillanó jóízű humor teszik színessé, megkapóvá, sőt meghatóvá a regényt. Sokat kaptam a regény elolvasásával, ezért ébredt bennem az a bizonyos adósságérzet, és ezért készíttet valami, hogy az adósságomnak legalább egy kis részét valamilyen formában lerójam, sajnos már csak az Író szelleme előtt.

Fekete István hatásvadászat nélkül tud hatni.

A regénynek igen kedves szereplői vannak.

Ez a sor a nőkkel kezdődik, és Galamb Máté számadó juhász lányával, Mariskával indul. Ő néha a rosszkedvét Jancsin, a bojtár-

ron szeretné levezetni. Az apja intő szavára hagyja békén a gyereket, mert tudja, hogy ha az Öreg leereszti a sorompót, akkor az alatt átbújni tilos.

Érdekes a magányhoz szokott, kevés beszédű ember megnyilatkozása, amikor a felesége halálával megváltozott helyzetre azt mondja:

– Hát, ketten maradtuk, lányom!

A következő női személy, a mindig jókedvű, haragudni nem tudó Malvin, a műlovarnő.

A szeretni való Annus a nevelőapjához, Iharos Gáspárhoz igazi hűséggel ragaszkodik

A sort a patikus házvezetőnője, Rozál zárja, aki éles nyelvvel zsémbeskedik, és csipkelődik. Ez a látszólagos ellentét csak erősíti a köztük lévő harmonikus egyetértést.

Ezek a női szereplők mindannyian helyet kapnak az olvasó szívében.

A férfiak között is igen rokonszenves alakok vannak.

Ilyen a cirkusz egész személyzete.

Természetesen őket megelőzi Galamb Máté, a számadó juhász, aki konok hallgatagságával is beszél. Sőt sokat is mond. Egyetlen szó nélkül éppen úgy tud elismerést, mint megvetést kifejezni. Ezt a végtelen megvetést tükrözi a szeme, amikor a kocsmában szó nélkül figyel Bogáncsot, aki odáig süllyedt, hogy pumi létére pénzt koldul jelenlegi gazdája részére.

Csak nézi, de nem szól hozzá, jóllehet az a némaság épp úgy fáj neki, mint a kiskutyának, aki nem érti, miről van szó.

Csak egy szavába kerülne és visszakapná, de a vén, konok, büszke magyar nem hajlik. Rábízza a kiskutyára, hogy mit fog tenni. Nem erőszakolja, legyen az, amit akar.

– Te komédiás, mondja a regény vége felé a visszatérő remegő kiskutyának. Abban a rövid szóban benne van a lenézés, de benne van az öröm, és a megbocsátás is.

A terelő pumi, amely értelem tekintetében arisztokrata a kutyák családjában, megérzi ezt. És amikor a barnára cserzett kéz megsimogatja, érzi, hogy újra otthon van.

A sokoldalú Iharos Gáspár nemcsak felkarolja a kóborlásra kényszerült Bogáncsot, nemcsak enni ad neki, hanem a szívébe is fogadja a kis jövevényt, mondván:

– No most már csak az ásó és a nagyharang választ el minket.
És az ígéretét meg is tartja a sírig.

Lajos, a nagyhangú, jó étvágyú és jó borivó kovács, földrengető tevékenységet művel a nagykalapáccsal, amelyhez az üllő éles csengése is társul.

Nevezetes személyiség a jóindulatú, melegen érző, szívét hangos, látszatgorombaságok mögé rejtő Géza, a Doktor.

Jóska, a rendőrőrmester büszkén hangoztatja egykori juhász voltát. A lelke mélyén meg is maradt annak. Mert ha behunyja a szemét, szétnyílnak az őrszoba falai, és olyankor látja a végtelen legelőt, és ott látja sajátmagát is. Olyankor cifraszűrnek érzi a vállán a rendőrköpenyt.

Az emberségesen érző gyógyszerész okos. Hiába járja az orvoskollégák között a csúfolódó mondás, hogy „Zöld számár és okos patikus nincs!”

A triumvirátus, – a főorvos, a patikus és a doktor –, összebe-szél, hogy kegyes hazugságokkal reményt csöpögtessenek Iharos Gáspár nyolcvan éves szívébe. De az öregember érzi, hogy már közeledik a Végállomás, ahol már fölfelé görbülnek a sínek, és onnan már nem mehet tovább a vonat, mert a Váltóőr tilosra állította a jelzőt.

A két betörőt lehet még megemlíteni, akik részben előidézői Iharos Gáspár halálának.

A regénynek majdnem a végén van a legmeghatóbb részlet. Az utolsó perceit élő Iharos Gáspár hetven évet megy képzeletben visszafelé. Tisztán, szinte elérhetően érzi apját, anyját, és tisztán hallja a hetven év előtt elhangzott szavakat. A hangok zenéje nem változott, és a kérdések és a rájuk kapott válaszok sem. Megismétlődik a gyermekkori élmény az új csizmákkal

kapcsolatban. Azt a gyermekkori élményt viszi magával útravalónak arra az ösvényre, ahonnan nincs visszatérés.

Kedves állatszereplők is vannak a regényben.

Bubi kényelemszerető, mindig aludni vágyó, kiegyensúlyozott cirkuszi lovacska.

Mirci, hízelkedő, nagy kutyabarát kismacska.

Pipincs mókás, okos kis majom.

Igen tetszetős száma van Malvinnak, a műlovarnőnek az idomaira feszülő ruhájában. Különösen a férfiszemeknek kedves. Őt az ismeretlen, portyázó juhász is meglesi a ponyva folytonossági hiányán keresztül.

A regény főhőse azonban az elejétől a végéig Bogáncs.

Azt kell mondani, nem is annyira ő tartozik az eseményekhez, hanem az események őhozzá. Körülötte forognak a történetek.

Bogáncs mindenütt szomorúságot hagy maga után, ahonnan megszökik, vagy kényszerből elszakad, és mindenütt örömmel fogadják, ahova odaszegődik.

Az olvasónak az az érzése, hogy nem is annyira a kiskutya tarozik az emberekhez, mint az emberek őhozzá.

Bogáncsból sohasem alszik ki a legelő utáni vágy, ahol a neki legkedvesebb zenei hangot, a vezérürü kolompjának méla kongását hallotta. Az volt az ő szép világa! Azt a világot a legjobb hely se feledtette vele. Pedig abban a pusztai világban nem kedveskedtek neki. Csak odavetett kenyér, vagy szalonnabőr volt az étke. Húst csak akkor evett, ha éppen ürgét tudott fogni magának.

Megszökik a legjobb helyről is, mert nem szűnik benne a vágy az öreg számadó, és Jancsi, a bojtárgyerek után, akiknek az emlékét mindvégig rendületlenül őrzi hűségese kutyaszívében.

Mert azokhoz ő tartozik...

Szigetszentmiklós, 1970. november 16.

Levél Fekete István íróhoz

A Kelének ezt a rövid és szerény méltatását, mint oly sok elemzést, ha egy mű a tárgyával, cselekményével, vagy egyéb okból megfogott, az asztalfióknak szántam. Hogy mégis elküldöm Önnek, annak több oka van.

Egyrészt nagyon bosszantott a hivatalos kritika, amely elismerésében is majdnem semmitmondó, és megközelítőleg sem méltatja a könyv különleges érdemeit.

Másrészt elégtételképpen, hogy nemcsak hivatásos kritika van a világon, hanem egyéb is, például az olvasóközönségé, vagyis a legnagyobb kritikusé, amelynek a közönye vagy érdeklődése a döntő. Itt pedig kedvező a döntés, mert a könyv népszerűsége bizonyítja, hogy sokaknak szerzett a regény kellemes órákat.

A kritika többek között nem tér ki arra sem, hogy a Kele merőben különbözik az állatmeséktől vagy az állatregényektől.

Az olvasó tudja, hogy ez is csak mese, amelynek talán csak a sebesült, árva gólya az egyedüli, valóban létező alakja, és a többi állat csak kiegészítésként sorakozik mellé kedvesen, érdekesen.

Ezek az állatok beszélnek, vitatkoznak, kicserélik gondolataikat. Nyilvánvaló, hogy a tehén, a ló, a kutya, a gólya, a szamár nem érti meg egymást, hogy mindez írói elképzelés csupán, de az egész beállítás olyan természetes, hogy az olvasónak eszébe sem jut a kételkedés, hogy a szavak mást fednének, mint a valóság.

Nem jut eszébe, mert mindegyik beszéde híven tükrözi az állat jellemző tulajdonságát és, a beszédük életkörülményeikből szükségszerűen fakad. Vagyis, ha valóban beszélni tudnának, mindnyájan így beszélnének, mert a saját szempontjuk szerint látják a dolgok lényegét, és ahhoz alkalmazkodniuk kell, ha élni akarnak.

Mindegyik ismeri a rá vonatkozó életfeltételt, amelynek parancsát megmásítani, áthágni nem lehet, mivel az maga volna a halál.

Kedves, rokonszenves ismerőssé válnak az állatok, amelyek egyre szaporodnak az olvasás folyamán anélkül, hogy unottá válna a meseszöveg, sőt egyre érdekesebb lesz, mert minden új alak újabb állatéletrajzzal gazdagítja az olvasót.

Rokonszenves a csavaros eszű Miska szamár bölcs filozófiájával. Szamár létére igen okos, és mindig a maga érdekeinek meg-

felelően érvel, és nagy bölcsességének tudatában igen fölényes különösen Vahurral szemben, aki bámulattal adózik a számár rengeteg eszének.

Patáknak is meg lehet bocsátani, hogy egy kicsit nagyképű, és büszkeségében lefelé néz a társaira. Neki családfája van, hiszen felmenői között törzskönyvezett versenyló volt! Neki még Toró is áhítatos bámulója.

Toró, a szintén befogadott, megmentett, félénk varjú igen nagy gondban van fogsága kezdetén, hogy fel szabad-e kapkodnia az elébe szórt kukoricaszemeket.

Igen derék állat Vahur, a sorsával megelégedett, gazdájához ragaszkodó, a magántulajdont tisztelő, becsületes kutya!

No, és ott van Mú, a borjára büszke, békeszerető tehén, aki nyugalmasan kérődzve, bölcsen hallgatva nem igen vesz részt társai vitadélutánjaiban. Csak néha-néha szólal meg, de igen keveset beszél.

Nem lehet megfeledkezni Tás népéről sem, a mindig vidám, lármás kacsákról, akiknek minden jól van ezen a világon. Nekik Kele a bálványuk, akire áhítattal, tisztelettel néznek, mert Kele nagy, Kele erős, Kele bátor! Kele vezetése és védnöksége alatt vonulnak reggelente a rétre, és az ő vezetése és védelme árnyékában térnek haza este a legelőről.

Kele búslakodó zárkózottságában, tépelődő hallgatagságával, eleinte nem annyira rokonszenvet, hanem sajnálatot, szánakozást kelt az olvasóban.

A szegény Csám rövid élete szomorú véget ér karácsony táján, hogy Ribizke és Berti vidám napokat lásson.

De más nevezetes esemény is történik azon a napon. Akkor alapozza meg a tekintélyét Kele azzal, hogy hosszú csőrének egyetlen koppintásával megöli Kurit, a verekedő kakast. Tás népe akkor választja meg vezetőjének Kelét, aki a tisztséget gólyához illő komoly méltósággal tölti be mindvégig, együttélésük egész ideje alatt.

A természeti jelenségek, hasonlatok, megszemélyesítések szép színes keretbe foglalják a regényt. Kép és keret művészien egészítik ki egymást, a köztük lévő összhang tökéletes. De nemcsak harmonikus a két dolog, hanem egyben szimmetrikus is. Fedik egymást.

Különösen szép a nyár megszemélyesítése (300. old.) megkapó kedves hasonlataival, a sorok között meghúzódó szelíd, csendes, de egyben fájdalmas, őszi mélabúval. Annyira szép, hogy érdemes lenne szóról szóra betanulni!

Ezek a költői hasonlatok átmennek a próza határán és a széplíra mély, vagy magas régióiba viszik magukkal az olvasót.

Némi csalódásfélét akkor érzünk, amikor a regény véget ér, és Berti és Ágnes nem lesz férj és feleség. Apró idillekből az következne, hogy a hajlandóság mindkettőjükben, de különösen Ágnes részéről megvolna. Lehet, hogy Berti idegenkedése a házasság gondolatától erősebb, mint az Ágnes iránti vonzalma, és így a mérleg nyelve a nem várt oldalra billen.

Fogyatékos látásom miatt a lányom szokott nekem felolvasni. Napi munkánk végeztével, ezekkel a szavakkal szokta a felolvasást elkezdni: Na, Édesapám, olvassunk egy kis Kelét! Ezért ezek Kele-esték. Én egész nap ezekre a szavakra vártam. Sok kellemes és kedves órát köszönhetünk azoknak a Kele-estéknek. Sokszor megálltunk egy-egy lírai résznél: hajnali ébredést, méléző őszi délutánt, piruló esthajnalt leíró hangulatképnél, hogy megvitasuk a szépségüket.

Mikor a regény befejeződött, ezzel a sóhajjal zártuk le: De kár, hogy vége!

Ha sikerül, ami a könyvek keresettsége miatt elég kérdéses, megvásároljuk a következő regényeit is.

Addig is újrakezdjük a Kelét!

Szigetszentmiklós, 1967. augusztus

Kiváló tisztelettel: S. Becz Pál

Fekete István író válasza

Kedves Uram!

Kérem, fogadja ezt a könyvet szeretettel, mert azzal is küldöm, és fogadja így a dedikációt is, nem azért, mert jó és mert írásában megsimogatja a könyvet és az író is, hanem azért, mert levelében pontosan azt látta meg, amiért és ahogy ezt a kis könyvet megírtam, s amit távolról sem látott meg egyetlen „hivatásos kritikus” sem.

Leányával együtt szívből köszönti:

Budapest, 1976. szeptember 14.

Fekete István

A Kele dedikációja

S.Becz Pálnak, akitől Kele és én is a leghozzaértőbb, legvilágosabb és legszebb kritikát kaptuk, szeretettel

Budapest, 1967. szeptember 14.

Fekete István

Az ember tragédiája

Madách e nagy művével úgy vagyok, mint a Tokaji aszúval: 64 éves koromban ismertem meg.

Az elsőt igen sajnálom, az utóbit nagyon szégyellem.

A Tokaji aszú hatása, megújuló alkalom hiányában régen elmúlt. Az ember tragédiájának mámora, bár ezzel már nem mondok sokat, életem végéig eltart.

Ha fiatalabb koromban olvasom a művet, valószínűleg betéve tudnám.

Feltehetőleg sosem fogják olvasni ezt a méltatást. Nem is a nyilvánosság számára készült. De meg kellett írnom. Megírtam úgy, ahogy én láttam, és éreztem a jelentőségét.

Helyesen láttam, vagy sem, egyre megy. Ez is békésen megfér a ládám penészes ölén. A penész nem igényes jószág, válogatás nélkül felfal mindent, ami elébe kerül.

Megírtam késedelmi vezeklésképpen, és Madách nagy szelleme engesztelésére.

Kevés ehhez hasonló irodalmi mű van.

Madáchnál a száraz bölcselet kivételes formában kap új szint.

Nála a filozófia nem egyszerű okoskodás, hanem költészetté válik.

Az érzelmeken keresztül állítja elének az Embert nagyságával, törpeségével, szépért hevülő lelkével, vagy sárban fetrengő emberállatként.

Madáchnál a filozófia nem csupán a gondolatok helyes visszadása, hanem lírává kristályosodik.

Művében nem törekszik formai tökéletességre. Nem veszi magára a kötöttség gátló szabályit, amelyek akadályt állítanak a gondolatok mozgása elé.

Néha szinte tudatosan hagyja ki a legkézenfekvőbb rímeket.

Gondolatai szárnyalnak. Madách nem marad meg a földön, hanem az égbe tör, mert az ő eszméjéhez nem elég az ember, az Isten is kell! Sőt az égben sem áll meg, hanem tovább suhan a végtelen űrben a XIII. színben.

Gondolatai a lélek mélységeibe hatolnak, és annak a titkait hozzák felszínre: sarat, salakot, gyöngyöt, gyémántot, dudvát, liliumot.

A XV. szín vége felé, és máshol is az ellentétek mesteri szemléltetését látjuk:

„Ha parányi léted súlyától legörnyedsz,
Emel majd a végtelen tér,
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.”

A XIII. szín elején Lucifer gúnyosan figyelmezteti Ádámot, és vele az elbizakodott embert:

„Hiú báb, most fittyet hánysz az égnek,
Meglátjuk szíved, villámok ha égnek!”

A gúny másik iskolapéldája Lucifer szava a IV. szín befejező részében:

„Ne oly vágtatva, még jókor beéred,
Talán előbb a célt, hogysem reméled,
És sírni fogsz majd, látva, hogy mily dőre!”

A IV. színben az emberi nagyravágyás és hiúság dőreségére borít igazságból szőtt szemfedele:

„Pár évezred gúlát elássa,
Homoktorlaszba temeti neved.”

Ha Az ember tragédiájából minden érdemleges részt ki akaránk emelni, fölösleges fáradozás lenne, mert minden sora kikíváncozna belőle! Hagyjuk a könyvet érintetlenül!

Ha meg minden megkapó részletet méltatni akarnánk, akkor a műről többet lehetne írni, mint a könyv terjedelme.

A könyv a gondolatok gazdag kincsháza.

Az ember tragédiája hasonlatos Rómához, amely tele van fenéges szépségekkel és évezredek borongó homályával.

Ártatlanság keveredik bűnnel, de ezek mégis élesen elválnak

egymástól. A kegyetlenség együtt jelenik meg a szánalommal, a hit a tagadással és a kétely a reménnyel.

Ezek kölcsönösen hatnak egymásra, szorosan egybekapaszkodnak, de a bűn nem válik erénnyé, és a szép és felemelő is megmard annak, ami.

Mély gondolatai az értelemhez éppen úgy szólnak, mint ahogy a lelket gyönyörködtetik.

A VI. színben, az erkölcstelenség fertőjében Hippia és a züllött lányok szemében már semmi se szent. De az erkölcsi visszahatás mégis mélyíti az ősök iránti kegyeletet.

Hiába eszményíti Hippia a mámort, az csak az orgiátársakban lel visszhangra.

Még ott, abban a mocsárban is kerül liliom. Ha nem is egész liliom, de a szirma! Ha nem is az egész szirma, de legalább egy kicsiny részecskéje, ami azt mutatja, hogy valaha mégis liliom volt.

Igen. Ebben a züllött kort ábrázoló színben is akad gyöngyszem a sárban. Éppen csak, hogy sejteti magát, de ha megtisztogatjuk az iszaptól, akkor látjuk, hogy mégis csak gyöngy. Az lehetne...

Az orgia közepette így szól Júlia Sergiushoz:

„Legszebb percünkbe is vegyül
Egy cseppje a mondhatatlan fájdalomnak,
Talán sejtjük, hogy az ily perc virág,
S így hervatag.”

Saját tragédiája nem rendítette meg, nem tette elfogulttá. Bár csalódása késztette a mű megírására, nem von le általános következtetést a női nemről. A könnyűvérű Heléne, a gyönyörnek élő Hippia és Cluvia Fráter Erzsit mintázza.

De Évában éppen ő, a nőben annyira csalódott férfi, helyezi eszményi magaslatra a Nőt, mint ideált.

A VIII-X. színben nem kimondva, de a sorok közé rejtetten védelmébe veszi a házasságtörő, férjét zsaroló, pazarló nőt.

Borbála, Kepler felesége büszke nemesi származására, és szóvá teszi Kepler népi eredetét, nem képes megérteni Kepler szellemi nagyságát, de lépést akar tartani külsőségekben az udvarhölgyekkel. Mégis, amikor az udvaronc Borbála kegyeit keresve

Kepler haláláról ábrándozik, ezt a választ kapja:

„Hallgass lovag! Úgy sajnálnám szegényt,
Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.”

„Ím itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmel.”

Madách önmegtagadását mutatja, hogy ő, akinek sem szeretben, sem hűségben nem volt része, mégis a IV. színben a halálra korbácsolt rabszolga feleségét, Évát így festi meg:

„Hiába kéred azt.
Mért nem hívsz engemet,
Ki eltakarlak, s testemmel fogok fel
Minden csapást?!”

Az V. színben Lucia, Miltiadész neje, mint a hitvesi hűség mintaképe van megénekelve:

„Meghalnék érted, férjem, szívesen
Csak a hon átka gyermekem ne érné!”

Másutt:

„A nőnek joga
Hogy férjét védje, még ha bűnös is.”

Ő, akinek balvégzete volt a nő, Ádám mellé, mint jóban és rosszban hűségesen álló társat állítja Évát, a mosolygó Génuszt.

Külön érdekessége a résznek, hogy Lucifer úgy szól a nő védelmében, mintha egy pap állna fölemelt tiltó karral:

„Látod, ilyen örült fajzat a tied?
Majd állati vágyának eszközéül
Tekinti a nőt, és durvult kezekkel
Letörli a költészet hímporát
Arcáról, önmagát rabolva meg
Szerelme legszebb virágától.”

A nemes nő büszkesége, jellemstilárdsága, elvhűsége nyilvánul meg a márkinő-Éva és Danton párbeszédében a vérpadon:

„S mégis könyörgök egy reménysugárért!” (Danton)

„Ha síron túl kibékélt szellemed
Levetkezi a kor véres porát,
Talán...” (Márkiné)

Madách Luciferen keresztül a tagadásból indul ki, aki minden szépet, jót, nemest, magasztos eszmét és eszményt kigúnyol, amelyért nem érdemes küzdeni.

Kigúnyolja a vallás képviselőit, a papokat, akiknek bűnös kezei között elsikkad Krisztus eszméje. Az emberszeretet helyébe a gyűlölet és könyörtelenség lépett. Rettenetes igazságként áll a luciferi gúny:

„A glória, ha lassan elveszett,
Még megmaradt a vérengző kereszt.”

Ennél kiáltóbban aligha lehetne jellemezni az egyház működése és a Mester emberszeretetre és irgalmasságra hívó szava közti ellentétet!

És mégis, Madách lelkében a tiszta hit él, amelynek melegében megolvadnak a tagadás hideg hómezői, és megsejtjük a hó alatt csírázó, nyarat ígérő tavaszi virágokat.

Megőrzött hitével Istentől indul el, és az ébredés percében Istenhez kapcsolódik újra.

A látszólagos hitetlenség, a tagadás láncá húzódik végig az egész cselekményen. A dráma végső pillanatában szétpattan a lánc, és az Ember felszabadul Lucifer lenyűgöző hatása alól.

Itt kap a végig nyitott kérdésre feleletet a néző, vagy az olvasó. Diadalt ül a mindenek felett való, legfelsőbb szellemi Lény, a mindenség alkotója, az Úr.

Egy ateistánál a megoldás fordított lett volna!

Szigetszentmiklós, 1964. március 5.

Az ember tragédiája záró szózata

Ha Babits Mihály rajongással teli méltatását olvassuk Az ember tragédiájáról, és a hivatalos kritikát is ismerjük, amely nem idealizál, hanem kimutatja a darab értékeit és negatívumait, akkor azokhoz a méltatásokhoz érdemleges megjegyzést nem fűzhetünk. Sem a darab egészét, sem részleteit illetően.

Éppen ezért a Tragédia méltatásához nem fogok. Nem is mernék fogni.

Mégis van egy pont, a befejezés, amelyhez én is hozzászólhatok.

Valóban következetlen a befejezés, ahogy a kritika állítja?

Ha az álmok sorozatán az Úr vezetné végig Ádámot, és Ő láttatna vele kiábrándító jövőt, hogy tudniillik az életnek sem célja, sem értelme nincs, és a mindentől teljesen megcsömörlött embert az Úr sodorná a halálos szakadék szélére, ahonnan csak a társnője szava hozza vissza, és ezek után szólana az Úr, hogy „Mondottam, ember küzdj, és bízva bízzál!”, akkor valóban következetlen lenne a befejezés, és ellentmondana az előzményeknek.

Igen. De Ádámra nem az Úr bocsát álmot, hanem Lucifer. Ő viszi romlásba az embert. Rajta keresztül veszíti el önbizalmát, reményét, lelkesedését, lelkét, mindenét.

Kézenfekvő ellenérv lehetne, hogy az Úr adja Ádámot Lucifer kezére, hatalmába.

Csak hogy Ádám kiszolgáltatottsága látszólagos. Mert az első színben az Úr így szól Luciferhez:

„...hasztalan rázod porláncodat,
Csatád hiú az Úrnak ellenében.”

Ami a kezdet és vég között történik, az csupán időbeli engedmény Lucifer működésére.

Ha pedig előre el volt döntve Lucifer bukása, akkor a végső, biztató szózat indokolt, tehát nem következetlen.

Csupán annyi észrevételt lehetne tenni, hogy az a mondat egy múltban elhangzott biztatásra utal, holott ilyen egyetlen színben sem fordul elő. Igen, de a szózat ellenkezőjét sem mondja az Úr sehol.

Az ellentmondás magva a második színben hajt bontakozó csírárt, amikor az Úr így szól Luciferhez:

„Tekints a földre, Éden fái közt
E két sudár fát a kellő középén
Megátkozom, aztán tied legyen!”

Ebből kiindulva az ellentmondás hangoztatása látszólag jogos. Lucifer olyan hatalommal van felruházva az ember felett, hogy el tudja érni, hogy Ádám ne találjon megnyugvást, hitet, biztonságot semmiben. Sem önmagában, sem másban.

Még a tizenötödik színben, amikor pedig már újra kegyelmébe fogadja az Úr, valami még mindig Lucifer felé vonja Ádámot. Egyfelől Istenben reménykedik, másfelől fél, hogy nem lesz támasza, ha Lucifer nem áll mellette.

„De, oh Uram! ki fog feltartani,
Hogy megmaradjak a helyes úton?
Elvontad tőlem a vezérkezet,
Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.”

Hanem az ellentmondás magjának a csírája nem növekszik tovább. Elsorvad.

Bár Lucifer dacos önhittséggel mondja:

„És egy talpalatnyi föld elég nekem,
Hol a tagadás lábát megveti,
Világodat meg fogja dönteni.”

De előzőleg mégis így szól:

„Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy.”

Ebből kitűnik, hogy kevésnek tartja az adottságait, és érzi, hogy nem egyenlő az esélye az Úréval, amikor küzdelembe indul az ember feletti hatalomért.

Lucifer már az első ütközetben, a második színben csatát veszít. Meghiúsul csábító kísérlete.

„Erre, erre csak,
A halhatatlanság fája ez!
Siessetek, hát!”, mondja Ádámnak és Évának.

Egy kerub lángpallossal áll a tilalmat másodszor is megszegni akaró emberpár elé.

Az Úr tehát megghiúsítja Lucifer szándékát, nem engedi, hogy az ember halhatatlan legyen.

Noha Lucifer minden színben nyer, valójában mindenütt veszít, mert Ádám nem törik meg, hanem mindig új reménnyel, lelkesedéssel indul új célja felé.

Lucifer csak a tizenötödik színben áll a győzelem közelében, de a döntő ütközetben elbukik. Ahogy a második színben nem tudja megszerezni az ember számára a halhatatlanságot, itt nem bírja a halál karjába taszítani.

Lucifer azért gúnyolja Ádámot, azért kelti föl benne a nagyra-vágyást, szabadságvágyat és dacosságot, hogy fellázítsa az Úr ellen.

Lucifer gúnyosan jósolja az első színben, hogy mivé válik az Úr legfőbb teremtménye, az ember, amelyre oly büszke.

„Míg minden megtelt, míg minden kihűlt,
És megmarad a semleges salak.”

Csakhogy a jövődőlés azt sebzi halálra, aki alkalmazta. Mert mire az álom véget ér, és Ádamból nem marad más, mint a „semleges salak”, amely már nem tartozik sehova, amely már semmi-re se jó, akkor teljesül be az első színben mondott átok:

„Száműzve minden szellemkapcsolatból,
Küzdj a salak közt, gyűlölt idegen!”

A minden iránt közönyössé vált ember kisiklik Lucifer kezéből, aki hiába rúg a szakadék szélén álló Ádám felé mondván:

„Fellázadsz-é, rabszolga, ellenem,
Fel a porból, állat!”

De az Úr azt mondja Lucifernek:

„A porba, szellem!
Előttem nincsen nagyság.”

Teljesül az első színből való mondás:

„....Hasztalan rázod porláncodat,
Csatád hiú az Úr ellenében.”

Az ember már nem tartozik sehova. Nincs, kihez kösse magát. Elszakadt Istentől, aztán önmagától és Luciferrel való szövetsége is megszakadt.

Mit várhat? Már csak a halálvágy maradt kiégett lelkében.

Ha minden az Úr jóváhagyásával történne, akkor volna ellentmondás a záró szózatban. De így nincs.

Az Úr mindig Ádám mellett állt, vágyat és erőt adott neki az új küzdelemhez.

Erre a mellette állásra bizonyíték az a többször említett vékony szál, amely olyan erős, hogy Lucifer sem bírja elszakítani. Ez az a szál, amely visszahozza Ádámot a szakadék széléről, és visszavezeti az Úrhoz.

Az ember megmentése tehát eleve el volt határozva, és így nincs ellentmondás.

A befejezés nem következetlen.

Szigetszentmiklós. 1964, január 22.

Késő válasz

Talán nem is jól választottam címet ennek a – ha ugyan annak nevezhető –, rövid értekezésnek. Helyesebb lett volna Az elkésett válasz.

Amihez hozzá akarok szólni, az egy előadás, amely 1882-ben került felolvasásra a tudomány jeles képviselői előtt. Feltételezem, hogy az előadó már közel 100 éves volna, tehát valószínűleg már nem él. Ez nem is lényeges, mert én a ma élőknek akarok írni.

Nem azoknak, akik tudatlanságból hitetlenek, azoknak sem, akik szajkó módjára ismételtetik az itt-ott fölszedett mondatokat, hanem azoknak, akik könnyedén, természeti törvényekre hivatkozva tagadják Isten létezését.

Így vélekedik a minden elismerést megérdemlő felolvasó tudós tanár is. Minden haladó szellemű és természettudományt kedvelő olvasónak ajánlom ezt a könyvet: Mózes vagy Darwin? Az író a szellemi világ fákhordozója. Ennek ellenére sem fogadom el teljes egészében az álláspontját. Bizonyos kérdésekben mások a nézeteim.

Lehet, hogy a gondolataimat nem tudom olyan formában kifejezni, hogy az megfeleljen a szellemileg magas szinten álló egyéneknek. Számolok az elnéző mosollyal, a vállveregető mozdulattal, amely az okfejtésem miatt érhet. Mint munkásember rendszeres tanulmányokat nem végezhettem. Hiányos ismereteimet azokból a természettudományos könyvekből szereztem, amelyekhez hozzájutottam. Hogy képletesen szóljak, ez az értekezés egy vadvirágokból kötött csokor. Esetleg azt mondják a kényeskedők:

"Szép, szép, de hiányzik belőle a kertek és üvegházak színeiben és illatokban pompázó virága!" – Igen! Igazuk van, amikor ezt állapítják meg. Az én csokrom valóban szerény és hiányos. Nem is lehet más. Vasár- és ünnepnapok, késő éjszakába nyúló esték szorgalma egyetemes tudás megszerzéséhez valóban kevés. Jogosan tehetik fel hát a kérdést: Hogyan akarok kellő felkészültség nélkül olyan kérdéshez hozzászólni, amelyek megválaszolására csak egy tudományos vizsgálódással eltöltött élet tesz alkalmassá?

Azt válaszolhatom, hogy megpróbálom összefoglalni a nézeteimet abban a reményben, hogy lesznek, akik igazat adnak

nekem. Annyi érv az én szerény csokromban is akad, amennyi a hitem igazolására elegendő. A hit kérdésében más is csak álláspontot képvisel. Én is vonhatok le következtetéseket mélyreható egyetemes ismeretek nélkül. Abból az igazságból indulok ki, hogy Cogito, ergo sum – Gondolkodom, tehát vagyok. Ez az igazság nem csak rám, az emberre vonatkozik, hanem minden létezőre, a végtelen világmindenségre. Minden meglévő szülője a gondolat. Minden meglévő a gondolat testet öltött formája. A keletkezés, a változás, az anyagcsere, az élet és halál mögött, a csodás rendben mozgó égitestek mögött, a mindent mozgató erő mögött, az egész világrend mögött kell lenni valakinek. Annak, akinek gondolatából testet öltött a mindenség.

Ezek után rámutatok arra a tételre, amely körül a gondolatom forog. Íme az idézet:

„Nincs bebizonyítva, hogy a holt anyagból nem lehet élő sejtet teremteni, hogy egykor a holt szubsztanciából élő plazma keletkezik.”

(Dr. Doedel, Arnold, zürichi egyetemi tanár: Mózes vagy Darwin?, 125-126 old.)

A szerző valószínűleg feltételezi, hogy előbb-utóbb megvalósul ez a lehetőség.

Ez jellemzi az embert, a soha meg nem nyugvó, a titkok pecsétjét feltörő, mindig kutató, eget ostromló titánt. Ennek a szent nyugtalanságnak köszönhető sok megoldhatatlannak látszó felfedezés.

De úgy is jellemezhető az ember, mint örök álmodozó, aki ezer és ezer hiábavaló kísérlet után látja csak be, hogy van olyan álom, amely örökre álom marad.

Évszázadokig kísérleteztek az aranycsinálással, míg végre kénytelenek voltak elismerni, hogy akárhány anyagot vegyítnek össze, abból sosem lesz arany.

Így van ez jól! Az ember úgy jár néha, hogy egészen mást talál, mint, amit keres. Kolumbusz Indiát kereste, és Amerikában jött rá a tévedésére.

A lámpaüveg felfedezése egy gyermeki csínynek köszönhető. Organd Aimé, francia diák mécsvilág mellett tanult. Öccse boszszantani akarta. Egy mindkét végén nyitott üveghengert helyezett a mécsre azt remélve, hogy az elalszik. És egyszerre nagyobb lett a világosság!

A véletlen azonban nem működhet közre ott, ahol cél elérése nem lehetséges.

Még egyszer idézem a tételt: „Nincs bebizonyítva, hogy a holt anyagból nem lehet élő sejtet teremteni.”

Lehet a holt anyagból élő? Igen is lehet, de nem a szó teljes, hanem csak eszmei értelmében. Az ásványi sók, amelyeket a szervezetem a táplálékkal és a folyadékokkal felvesz, a lét fennmaradásához járulnak hozzá. Ilyen értelemben lesz a holt anyagból – nem élő sejt –, hanem élet.

Hogy a Földön növényi élet van, az annyit jelent, hogy az élet feltétele benne van a földben, és kedvező körülmények mellett, mint eső, napfény, hő, levegő, ismert és ismeretlen sugarak, végbemegy a növekedés és a lét folytatásához szükséges mag vagy spóra termelése. Mindössze annyi kell a fenti folyamathoz, hogy kezdetben álljon rendelkezésre a mag vagy a spóra.

Ugyanígy az állati test kifejlődésének is előfeltétele a csírasejt megléte a folyamat kezdetén. A felnőtt testében alakul ki aztán az új csírasejt: petesejt, spermium, pete, tojás, ikra stb.

Teremteni! Nagyképűség van ebben a szóban, ha az ember önmagára vonatkoztatja. Az ember nem tud teremteni, csak a meglévőt formálni, átalakítani, vagy keresztezéssel új fajtákat létrehozni. De holt anyagból élő létrehozni számomra elképzelhetetlen. Milyen behatásokkal lehetne elérni, hogy a kavicsból, gyémántból, bazaltból vagy más holt anyagból élő sejt keletkezzon? Ha a feltételezett teremtés sikerülne, az azt jelentené, hogy holt anyag nincs is.

Az író a könyvében az elejétől a végéig ragyogó érveléssel vonja kétségbe, sőt határozottan tagadja, hogy a világegyetem felett valamilyen teremtő szellem feltételezése szükséges.

Itt ismét azt lehet mondani, hogy egyetemes tudás a feltétele, hogy valaki ezt az állítást tagadja. Ismét azt mondom: Nem! Kifejthetem a nézeteimet Isten létezése mellett, mint ahogy a könyv írója tette ellene.

Kinek van igaza? Lehet, hogy én nem tudok meggyőzni mást, és más sem engem. De ha belegondolok, miért is kellene vitatkozni Isten létével kapcsolatban, hiszen amióta ember van a földön, a hit és a tagadás egymás mellett jelen van!

* „Mit gyűjtött ezer nemzedék nekem,
És átadott ezer örökhagyó,
Bölcsőbb ezáltal mennyivel lettem
– Késő utód –, mint a barlanglakó?”

A végső választ mindenki megkapja egyszer. Egy azonban bizonyos, nem ezen a földön. Nem, mert

„Hol van? Vélem, egy messzi világon,
Hová még a képzetem se szállhat.
S ablakomban egy cserép virágon
Fest álomszép, csodás bibeszálát.”

Síkra szállok soha meg nem ingatható hittel, amelyet gyermeki lelkem zárt magába. Azzal a hittel, amelyet annakidején az író – saját bevallása szerint – maga is érzett, de amelyre az egyetem után fensőbbeséges lenézéssel tekint fényévek magasságából, ahogy ez szokás. Mint gyermeknek való képeskönyvet, eldobta magától a hitet. Nem sokat fogok időzni ennél a megoldhatatlan kérdésnél, hiszen

„Mivel látok át jobban a ködön?
Felmérem az űrt, fényévvel futok,
De nyertem egy vonalt a térközön?
Földre nyom le sok ezer mély titok.”

A materialisták Istenről csak kézzel fogható, látható, és érzékelhető dolgot tudnának elfogadni. Azonban ilyen formában senki sem fog tudni bemutatni nekik semmit. Ezt megtette volna minden vallásalapító is, de

* A versidézetek a szerző Bibeszálon c. költeményéből valók, tehát az író a saját versét elemzi a továbbiakban. (B M)

„Nincs semmi a tudás mérlegén,
Nem is lenne ésszel felfogható,
Ha a lényegét ember értené,
Nem is volna Örök Mindenható.”

Igen, akkor tényleg nem volna az, akit minden létező okaként fogadunk el.

Ha egy embernek bekötöm a szemét, és azt mondom, ilyen vagy olyan tárgy van előtted, azt fogja felelni, lehet, hogy ott van, de nem látom. Ha meg akarom győzni, oda kell vezetnem, hogy ujja hegyével érzékelje a valóságot. Az ő kétkedése nem jelenti azt, hogy a mondott dolog nincs ott, csak azt, hogy nem láthatta.

De hiába van nekem látó szemem, ha az öt érzékem még a földön lévő dolgok észleléséhez is kevés. Azok, akiket meggyőzni szeretnék, ugyanolyan adottságokkal vannak felruházva. Ezért nem mondhatom, hogy itt vagy ott van, ha erre mégy, biztosan megleled, mert

„Benne van egy fennkölt gondolatban,
Lelkemben, ha nemes érzés fogan,
Anyahívó kisdedmozdulatban,
Szívemben, ha igazságért dobban.”

De ezen az úton senkit sem lehet Hozzá vezetni. Mert hol van hát? Mindig ott, ahol valaki érzi. Ha nem érzi, nincs sehol. Megszólalhat kopár sziklák között a kecskepásztor sípján, de esetleg hallgat a székesegyház kupolája alatt a legnagyobb egyházi méltóság vagy a világi uralkodó előtt, pedig halhatatlan zeneszerzők muzsikája csendül. És ugyanakkor az ajtón kívül térdepelő koldus szíve gyorsabban dobban, mert a benne lakó Isten viszi könnyedén a hit és bizalom ütemét.

Ha megszólítok egy pásztort, aki a nyáján, kutyáján, számadóján és feleségén kívül mást nem igen lát, és megkérdezem, hiszi-e, hogy az égen a Göncölszekéren, Fiastyúkon, Sánta Katán és sok egyében kívül még sokkal több csillag van, valószínűleg

azt feleli: – Nem hiszem. Jó szemem van. Ha több volna, látnám.

Ha odaadom neki a legjobb hordozható távcsövet, hogy nézzen csak azon át az égre, meg fogja csóválni a fejét, és azzal a megjegyzéssel adja vissza: – Hát ezt sem hittem volna! És ha felviszem a csillagvizsgálóba, ahol a teleszkóp lencsájében feltárul előtte a mindenség kicsi részének milliónyi ragyogó világa, kábultan jár majd az eddig végtelennek gondolt legelőkön, és azt gondolja, látta a világűr minden titkát.

Büszke az ember, ha végigmegy a nagy gonddal megépített pályán, amelyen a mozaikkép az emberi tudás kövecskéiből van kirakva. Én magam is büszkén járok ezen, mégis szerénységre int, hogy

„A nagy világűrt szédülve futom,
És feltárom a roppant végtelent,
De lent a földön hányszor elbukom,
Mert nem tudom, egy parány mit jelent.”

Amilyen kicsi az ember, ha az égre néz, olyan nagynak érzi magát a kicsihez képest. A porszemnek látjuk a külső határait, de abban éppen úgy megvan a végtelenség befelé, mint a világűrben kifelé. Hiába osztjuk fel, hiába képzelünk egyre kisebbet, mindig maradnak részek, amelyek tovább oszthatók. Van-e határ?

Ha az ember el tudna jutni a legtávolabbi csillagra, és onnan ezerszeresen felfokozott teljesítményű műszerrel nézne az űrbe, ugyanolyan irdatlan távolságokat észlelné, mint kicsiny hazájából nézve. És ha visszatérne a földre, ráeszmélne, hogy van a távolságon kívül valami más, ami megtépázza a tudásába vetett büszkeségét.

„Elmém az űrben mindent átölel,
Útja fényévek honába vész,
De nem látom, mi szemben van, közel,
Fátyolt von elém óriási kéz.”

Mi hát az a nagy akadály, amelyen nem tud áthatolni az ember, amelyen nem segíti át a tudás? Meg tudjuk határozni az égitesetek távolságát fényévekben. A fény 300 000 km sebességgel terjed másodpercenként.

Vegyük az atom elképzelhetetlenül kicsiny méretét! Akármilyen kicsi is az a méret, akármilyen szörnyű sebességgel terjed is a fény, idő kell hozzá, amíg azt a rövid utat megteszi. Íme, itt van a kevés. A matematikus kifejezi a másodpercnek azt a töredékét, amely alatt a fény átsuhan azon a picike távon. De el lehet azt képzelni?

Adva vannak hát érzékelhető dolgok, de nem tudjuk meghatározni, hogy mi a kicsi és mi a nagy, a sok és a kevés, a távol és a közel, a kezdet és a vég.

Egy pillanatig sem gondolom, hogy megdönthetetlen érveket hoztam fel. De végre is nem lényeges az Isten szempontjából, hogy van-e meggyőző erő az én írásomban. Tisztában vagyok vele, hogy igen kevés van benne, mint ahogy akárki máséban is kevés lenne.

Amíg írtam, egész idő alatt az volt az érzésem, hogy valahol, bennem vagy túl az Andromédán valaki szánakozva mosolyog hiábavaló erőlködésemem. Jogos a szánakozás akár valós a képzelődésem, akár nem. Sem én, sem más okoskodással nem tudja Isten létét bebizonyítani. De ugyanez vonatkozik a tagadókra is. Nincs ember, aki tudományos módszerrel bizonyítani tudná, hogy nincs. És az Érdekelte Fél titokzatosan hallgat. Semmiféle bizonyítékát nem adja jelenlétének.

Ha azt mondom, hogy a dolgok mögött, egy teremtő és megtartó erő kell, hogy legyen, ellenfelem szerint semmi szükség nincs ilyen lény létezését elfogadni. Tehát szerinte ok és okozat – teremtő és teremtetett világ – egybeolvad, azaz a mindenség önmagát teremtette meg.

Nincs támaszpontom, amelyen állva azt mondhatnám: – Ide gyertek! Itt van a sziget, a megnyugvás földje! Nem mondhatom, mert ami nekem mindent megmagyaráz, abban a másik nem hisz.

De ha fátyolt von is elém az óriási kéz, hiszem, hogy a természet törvényei mögött és a lelkem mélyén élő hit mögött ott van a Teremtő, aki öröktől való és változatlan, akinek nincs alfája és ómegája, aki mindenütt van, és nincs sehol. És mert hiszem, hogy van,

„Keresem a mélységes tengeren,
Kopár sivatag égő fövényén,
Sasok honába fent a bérceken,
Vak homályban, mélyen a föld ölén.”

Ha ott nem lelem, megtalálom a

„Csillogó, derűs gyermekszemekben,
Pillangók hímes, aranyos szárnyán,
Csillagok közt a végtelen égen,
Érett gyümölcsnek harmatos hamván.”

Kicsi vadvirágcsokromat, amelyet a hit mezőin szedegettem,
leteszem a kételkedés asztalára. Tudom, a virágok nagy része
elhervad, de talán lesznek, akik kiemelnek egy-egy szálat a cso-
korból, és elültetik oda, ahol még a talajban benne van a hit, és
ott gyökeret verhetnek, és talán illatos virágot is hoznak.

Visegrád, 1947. április 10.

Tartalomjegyzék

Senki és Valaki.....	7
A sírásó	42
Szürke kis regény.....	60
Függelék a Szürke kis regényhez	81
Hervadó virágok	82
Ebéd a gyárban	84
Fekete hajnal	85
Szürke árnyak.....	86
Pillanatkép	87
Mostohafiú.....	89
Ne küldjete!	90
Tetemrehívás	91
Más ez a tél	93
Ekevassal	96
Ember leszek	97
Lázár.....	99
Sok a felhő	101
Előre nézz!	102
Ébredj!.....	103
Eb vagy, ember?	104
Mert tied az ország.....	105
Zászlóváltás	106
Haláltánc	107
Nem a fegyver	108
Vigyázz, hajós!.....	109
Beszélő fák	110
Harminc évvel a száz előtt	111
Asszonyok	112
Csalódás	116
Futófelhők.....	127
Életcél	144
Emlékek a csepeli WM Kórházból	152
Egy szép este emlékére	158
A kenyér.....	162
Luci	165
Hozzászólás	167
Kenyeret a népnek!	181
A kenyér balladája	182

Icipici kis novella	188
Jelszavak	198
Mi az élet célja?	201
A mi édes anyanyelvünk	203
Sopron	206
Békepipa	209
Bogáncs	210
Levél Fekete István íróhoz	214
Fekete István író válasza	217
Az ember tragédiája	218
Az ember tragédiája záró szózata	223
Késő válasz.....	227

Betűrendes tartalomjegyzék

A kenyér balladája	182
A kenyér.....	162
A mi édes anyanyelvünk	203
A sírásó	42
Asszonyok	112
Az ember tragédiája záró szózata	223
Az ember tragédiája	218
Békepipa	209
Beszélő fák	110
Bogáncs	210
Csalódás	116
Eb vagy, ember?.....	104
Ebéd a gyárban	84
Ébredj!.....	103
Egy szép este emlékére	158
Ekevassal	96
Életcél	144
Előre nézz!.....	102
Ember leszek	97
Emlékek a csepeli WM Kórházból.....	152
Fekete hajnal.....	85
Fekete István író válasza	217
Futófelhők.....	127
Függelék a Szürke kis regényhez	81
Haláltánc	107
Harminc évvel a száz előtt	111
Hervadó virágok	82
Hozzászólás	167
Icipici kis novella	188
Jelszavak	198
Kenyeret a népnek!	181
Késő válasz.....	227
Lázár.....	99
Levél Fekete István íróhoz	214
Luci	165
Más ez a tél	93
Mert tied az ország.....	105

Mi az élet célja?	201
Mostohafiú.....	89
Ne küldjete!	90
Nem a fegyver	108
Pillanatkép	87
Senki és Valaki.....	7
Sok a felhő	101
Sopron	206
Szürke árnyak.....	86
Szürke kis regény.....	60
Tetemrehívás	91
Vigyázz, hajós!.....	109
Zászlóváltás	106

Utószó

Édesapám nevét nem tartalmazzák a lexikonok. Munkái közül nem sok jelent meg nyomtatásban. Sosem tudott a sajtó irányítóinak a szája íze szerint írni.

Többször kapott ajánlatot, hogy kiemelik, és megélhet az írásaiból, ha teljesít bizonyos politikai elvárásokat. Mindig az volt a válasza, hogy nem szorul irányításra, neki a lelkiismerete a mércéje. Így hát általában az asztalfióknak írt, és csak a szűkebb családi és baráti kör ismerte valamelyest a műveit.

S. Becz Pál 1899-ben született egy tősgyökeres szigetszentmiklósi, jómódú parasztcsalád hetedik gyermekeként. Különböző csapások következtében a családi vagyon nagyobb része már az ő gyermekkorában elveszett, és a gazdálkodás folytatására nem maradt lehetőség. Így édesapám is már korán, a hatodik elemi elvégzése után dolgozni kényszerült, és nem tanulhatott tovább, pedig híresen jó tanuló volt.

Mivel nem volt szakmája, egész életében a legnehezebb munkákat végezte.

Turi Máriával, édesanyánkkal 1928-ban kötött házasságot.

Öt gyermekük született, akik közül egy kisgyermekként meghalt.

Édesapámat csillapíthatatlan tudásszomj sarkallta, és autodidaktaként jelentős műveltségre tett szert. Igen nagy olvasottsága volt.

Viszonylag későn kezdett írni. Munkái között megtalálható a vers, a novella, a színdarab, az újságcikk és a könyvkritika.

Távol állt tőle minden hangoskodás és szereplési vágy.

Rendíthetetlen igaz hazafi volt, de nem tudta elviselni, ha valakit származása miatt sérelem ért. Természetesnek tartotta a vallási és világnézeti szabadságot.

Őszinte híve volt a női egyenjogúságnak.

Szülőföldjét, Szigetszentmiklóst őszintén szerette. Számos anekdotát feljegyzett a régi emberekről.

1972-ben halt meg.

Munkásságának ezzel a válogatással szeretnék emléket állítani.

A posztumusz kötetek száma a Szürke kis regénnyel elérte az ötöt.

Az előző kötetek: Csendes lázadó, 2013. április, Őszintén, 2014. január, Melyik úton?, 2014. július, Országúti kövecskék, 2015. szeptember

Dr. Becz Miklós

2016.

**Nyomás:
Ritter Nyomda Zrt.**

**Műszaki szerkesztés:
Hantos Eszter Katalin**



*J. Becz Pál
(1899 - 1972)*

*A hallgatásra kar-
hozottatott J. Becz Pál
korra a nehéz fizikai
munka, az egész életében
tartó önművelés és az
írni munkásság volt.*

*A Szürke kis regény c. kötet érdekes történetében
lépten-nyomon önéletrajzi elemek bukkannak fel: bol-
dog falusi gyermekkor, a pesti péksütemény-kihordó
„göcsös” üdöszak, a 16 évesen végzett lundinyag gyári
kényszermunka, a tápiószügyi hadifogolytábor borzal-
mai, a munkanélküli évek nyomora, majd a belülről
megélt csepeli proletársora.*

*A szülők iránti mély szeretet, a szolidaritás a kis-
emberekkel, a társadalmi igazságosság keresése és az
istenhit sugárzik az írásaiból.*

*A szigetszentmiklósiak számára érdekes lehet a
Nagy-Dunai vízi malmok leírása, a csepelieknek pesti
a H. B. gyár betegházát kórházának és Vegyes Dalkü-
rének bemutatása.*

*A kötet anyagául szolgáló kéziratokat a szerző
gyermekai közül Mária őrizte meg, Miklós pedig a vá-
logatást és közölgésgondozást vállalta magára.*

Szigetszentmiklós, 2014. január 18.

ISBN 978-615-80458-1-0



9 786158 045810